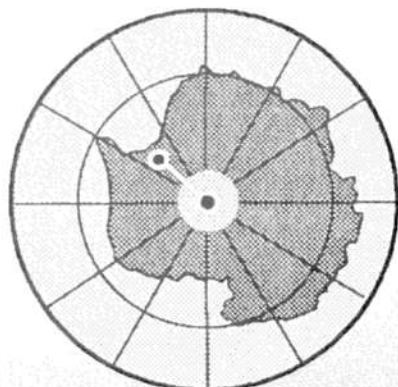

POLAR BOKEN

NORDPOLEN

SYDPOLEN

1993 - 1994

POLARBOKEN

1993 – 1994

Omslagsbildet:

Øverst: Børge Ousland som den 22. april 1994 nådde Nordpolen som den første som har gått dit alene uten etterforsyninger. I 1986 gikk han sammen med Agnar Berg og Jan Morten Ertsaas over Grønland fra Angmagssalik til Umanak, i 1990 til Nordpolen sammen med Erling Kagge og i 1993 forsøkte han sammen med Agnar Berg å ta seg fram i drøivisen fra Frans Josef Land til Svalbard.

Under: Erling Kagge som den 7. januar 1994 nådde Sydpolen som den første som har gått dit alene. Dette klarte han også uten å få etterforsyninger. I 1990 gikk han til Nordpolen sammen med Børge Ousland som nevnt over.

POLARBOKEN

1993 – 1994

Utgitt av
NORSK POLARKLUBB
*Med bidrag fra Komiteen til Bevarelse av
Polarskipet «Fram».*

OSLO 1994

Redaksjonskomité:

ANNEMOR BREKKE
FRIDTJOF MEHLUM
TORE GJELSVIK
ODD LØNØ

ISSN 0332-7620 Polarboken

Trykk: Kristiansen & Wøien, Oslo

Innhold

Alene til Sydpolen. <i>Erling Kagge</i>	7
Alene til Nordpolen. <i>Børge Ousland</i>	10
På fangsttur i Ishavet med Sotheksa av Tromsø. <i>Ingvald Wahl</i>	18
Ishavsøya Hopen 50 år som meteorologisk stasjon. <i>Tor Børsting</i>	29
To små Svalbardshistorier. <i>Herman Ziegler</i>	34
Litt om flypioneren Bernt Balchen. <i>Kristoffer Dannevig</i>	36
Kulturer ved kanten av stupet. Urbefolkninger i de russiske og sibirske nordområdene. <i>Winfried Dallmann</i>	44
En musikalsk promenade. <i>Ian Gjertz</i>	63
Frans Josef Land ekspedisjonen 1993. <i>Børge Ousland</i>	66
På ski Spitsbergen på langs. <i>Lars Ebbesen</i>	72
Norske fangstmenns overvintringer. Del 4, 1905-1910. <i>Odd Lønø</i>	74
Odd Dahl 1898-1994. <i>Tore Gjelsvik</i>	171
Fra Polarfronten	173
Norsk Polarinstitutt vedtatt flyttet til Tromsø	173
Reinjakt på Svalbard	173
Overvintrende fangstfolk 1992-1994	174
Isbjørnhistorier	177
Hvithval berget i Ny-Ålesund	179
Nordpolekspedisjoner	179
Sydpolekspedisjoner	180
Norsk Polarklubb	182

Alene til Sydpolen

Av Erling Kagge

Erling Kagge er den første som har gått alene på ski til Sydpolen. Han startet den 18. november 1993 fra Berkner Island som ligger ved kanten av shelfisen helt sør i Weddelhavet, og dro en kjelke med utstyr på 120 kg etter seg. Sydpolen nådde han den 7. januar 1994. Han hadde brukt 49 dager og 13 timer på den 1310 km lange turen, uten hjelp av depoter eller flyslipp.

Antarktis er det kaldeste, mest vindutsatte og ensomme kontinent i verden. Det er flere soldager der enn i California og mindre nedbør enn i Vestre Sahara. Antarktis er det ekstremes kontinent. Her finnes ingen gylden middelvei.

Jeg står på nordspissen av Berkner Island, det er 18. november 1993, og jeg vet jeg er helt alene i verden. Til nå har Sydpolen lokket meg, men nå er det jeg som jager Sydpolen. Den ligger 1300—1400 kilometer foran meg, og 2800 meter over meg. I pulken har jeg mat og utstyr for 66 dager.

Hva jeg vil møte underveis er jeg usikker på. I det ligger også noe av poenget med turen, ingen i verden har gått til Sydpolen alene før. Jeg skal bryte en grense, og bortenfor den er det ukjente. Jeg føler meg komfortabel med tanken. Det som for mange fortoner seg som et mareritt, er min drøm.

Solen skinner, og jeg tipper temperaturen er rundt -20° . Omgivelsene er de samme overalt hvor jeg ser. Hvite is- og snesletter hele veien til horisonten. Bakenfor den fortsetter de samme slettene nærmest i det uendelige.

Jeg begynner å gå. Stopper etter noen meter. Snur meg rundt og sjekker at inngenting ligger igjen på teltplassen.

Den første dagen går greit. Det gjør de neste også. Noen småskader holder meg med selskap. I tillegg kommer jeg raskt inn i en god mental rytme. Dagdrømmer og kommer på tanker og ideer jeg aldri har hatt tid nok til å fundere på. Tenker på hvor mye friere hvert enkelt menneske er enn de selv tror. Hvor viktig det er å kunne leve i pakt med naturen. Ting jeg har lest. Hva jeg skal vie livet til.

Andre ganger er det for mye realiteter i form av sne, vind og kulde til at jeg kan fantasere. Kulden griper tak i meg som en kald jernklo og kroppstemperaturen synker dramatisk. Fingrene er for stive til at jeg kan slå opp tellet, og det eneste jeg kan gjøre er å gå og gå. Har mest lyst til å gråte, men det vil ikke hjelpe noenting. Jeg har alt å vinne og alt å tape. Timene går og til slutt siger varmen ut i armene og hendene og jeg kan endelig slå leir.

Innerst inne nyter jeg også de dramatiske situasjonene. En liten feil vil få konsekvenser umiddelbart. Har ingen retrett-mulighet. Jeg kjemper ikke mot, men med elementene, og følelsen av å være tilstede i livet er sterkere her enn hjemme.

Rent fysisk er det ikke videre komplisert å gå på ski til Sydpolen alene. Hemmeligheten ligger i å sette det ene benet foran det andre et tilstrekkelig antall ganger. Så er man der.

Forutsatt at forberedelsene er gjennomført på en god måte ligger utfordringen på det psykiske plan. Jeg kjører en hard disiplin hver dag. Står opp til riktig tid og går de timene jeg skal. Så lenge Sydpolen er syd for meg nytter ikke noe annet. Prøver å tenke positivt og fortrenge negative situasjoner. Mer og mer blir jeg fokusert på nuet. Fortid og fremtid virker etterhvert uinteressant. Det er det jeg er med på her og nå som teller.

Ensomhetsfølelsen blir i stor grad fortrenget av en tiltagende følelse av å være i ett med naturen. Inntrykkene av omgivelsene er stadig i forandring. Is- og sneslettene er etterhvert ikke helt hvite. Små farvenyanser dukker opp. Jeg legger egne tanker og ideer inn i naturen og henter personlige verdier ut av den. Naturinntrykkene blir som en følge av det sterkere og sterkere. Flatt kan også være vakkert og de endeløse slettene beriker meg på samme vis som havet har gjort tidligere.

Hånd i hånd med naturinntrykkene siger også en frihetsfølelse over meg. Først og fremst selvfølgelig frihet til å være alene. Dernest frihet til å forfølge en drøm, gripe noe som er utenfor meg selv, og frihet til å ta konsekvensene av egne handlinger.

Julaften feirer jeg med kakao, suksesserte og juleevangeliet. Får en god stemning. Attpåtil er det hvit jul, noe det er flere år siden sist jeg opplevet.

Etter snaut 50 dager dukker Sydpolen opp. Selvfølgelig blir jeg glad, men også litt melankolsk. Det var stort å få ideen et halvt år i forveien, planleggingen var utfordrende og skigåingen har hatt sin sjarm. Men så raskt Sydpolen er nådd vil en tomhetsfølelse senke seg over meg. Drømmen er oppfylt.

Noen timer senere når jeg polpunktet og avslutter den mest spennende

På Sydpolen.

skituren i mitt liv — så langt. Mer enn en reise til den geografiske Sydpol har det vært en reise inn i meg selv. Jeg har igjen mat for to uker og føler meg i toppform. Det er nesten litt rart å gi seg.

Allikevel er jeg glad. Turen har gått greiere enn det jeg har forberedt meg på, men så har jeg også forberedt meg på de verst tenkelige situasjoner. Gjør man det dukker gjerne slike situasjoner ikke opp. Eller som Roald Amundsen skrev: «Seier venter den som har alt i orden — hell kaller man det. Nederlag er en absolutt følge for den som har forsømt å ta de nødvendige forhåndsregler i tide — uhell kalles det.»

Alene til Nordpolen

Av Børge Ousland

Børge Ousland er den første som har gått alene på ski til Nordpolen. Han startet den 2. mars 1994 fra Kapp Arctichesky som ligger helt nord på øyene Severnaja Zemlja i Sibir, og dro en kjelke med utstyr på 120 kg. Nordpolen nådde han 22. april. Han hadde brukt 52 dager og 12 timer på turen uten å ha fått noen form for hjelp utenfra.

«Å nå et mål inne i seg selv»

Kanskje den skyggen der er åpent vann, sa den russiske helikopterpiloten og pekte mot nordhavet. Vi fløy på vestsiden av Severnaya Zemlja, helt nord i Sibir på vei til Kapp Arctichesky, den isklede odden hvor jeg skulle starte min ferd mot Nordpolen, alene og uten etterforsyninger. Med sitt trenede øye hadde piloten sett den mørke rådampen fra råken før oss. Like etter var det jeg mest hadde fryktet også en sannhet for meg.

Vind fra syd hadde dyttet isen nordover, og det hadde dannet seg en bred råk i le av kappet. Råken strakte seg 20 km mot nord. Sort, uovervinnelig vann. Etter en kort rekognoseringstur landet helikopteret på Kapp Arctichesky. Klokken var litt over to den 2. mars, temperaturen var 37 minusgrader, frisk bris fra syd og det var alt begynt å mørkne. Jeg gjorde pulken klar og pakket de siste tingene, la skiene ut på snøen og kjente samtidig hvordan motet sank i meg.

Aldri følt meg så liten

En landfast tunge av is strakte seg mot nordøst. Det var ingen vits i å utsette avskjeden. Med en klump i halsen sa jeg farvel til mine russiske og norske venner, spente på meg ski og pulk og tok de første stavgang mot et mål som lå ufattelige 980 kilometer lengre mot nord. Mellom 55 og 60 dager regnet jeg med å bruke. Skruis, råker, streng kulde og kanskje en og annen isbjørn skulle bli min hverdag de neste to måneder.

Jeg hadde vært på tur før, og visste hva jeg gikk til rent fysisk. Men da

hadde vi alltid vært to eller tre. Da helikopteret forsvant i snøføyka mot syd, var jeg for første gang alene. Dampen fra råken stod som en mørk vegg mot vest og nord. Aldri har jeg følt meg så liten som da; hvordan kunne jeg være så sinnssvak å prøve å gå alene til Nordpolen?

I to dager gikk jeg nesten rett mot øst, og stadig var råken åpen mot nord og vest. Så snudde vinden, tredje dagen kom den fra nord og isen drev mot syd igjen. Jeg stod ved kanten av det som hadde vært selve storråken og foran meg lukket tynn, nyfrosset is seg over det åpne vannet, møtte kanten av den landfaste isen, og skrudde seg sammen som en trekkspillbelg så langt øyet rakk. Samme kveld slo jeg leir på ny, men nå på tykkere is. Jeg var kommet ut på drivisen, ut fra land og hadde overvunnet den første, store vanskeligheten. Fra den dagen var det ikke lenger tvil; jeg skulle nå polpunktet. Nordpolen skulle bli min.

Jeg hadde planlagt ekspedisjonen fra i fjor sommer, og visste at jeg var svært godt forberedt. Alt, ned til den minste detalj, var nøye gjennomtenkt. Det meste bygde på tidligere erfaring, og utstyret var valgt for å hanskens med skruis, råker og kulde. Jeg hadde trent hardt i lang tid, og var i god form. Men det var ingen lett avgjørelse å gå alene. Noe mer skremmende og vanskelig kunne jeg knapt tenke meg.

Blandede reaksjoner

Likevel, dette var en av de siste klassiske utfordringene som gjenstod. Etter tre arktiske ekspedisjoner, hvorav en til Nordpolen i 1990, hadde jeg behov for å stå på egne bein, vokse, og kanskje få en bekreftelse overfor meg selv på hva jeg var god for.

Reaksjonene blant venner og kjente var mer blandet enn ved tidligere turer. Det jeg skulle ut på hadde åpenbart flere elementer av risiko, og sjansen for å mislykkes var stor. Jeg ville vinne, men jeg måtte også forberede meg på at det kanskje ikke gikk. En viktig del av de mentale forberedelsene var nettopp det at for å kunne vinne, må man også tåle et eventuelt tap. Alt lå på vektskålen før jeg dro. Men muligheten for at jeg aldri kom hjem igjen, trakk selvfølgelig mest ned. Vissheten om dette, og at jeg hadde familie som ventet hjemme, gjorde meg svært forsiktig underveis. I sum består livet tross alt av viktigere ting enn å gå til Nordpolen. Det var bedre å komme senere fram enn å ikke komme hjem i det hele tatt. Det var vinter i ordets rette forstand. Is og sne, og temperaturer rundt -40 grader. Som regel var jeg klar foran pulken et par timer før soloppgang. Og det jeg husker best fra begynnelsen på ekspedisjonen er det helt spesielle lyset. Den

første tiden var solen oppe bare noen få timer midt på dagen, rød og kald hang den der, og om natten trollbandt nordlyset med sitt grønne, nesten djevelske, skjær.

Stoppet hver tiende meter

Første gang jeg overhodet lå alene i et telt var 2. mars ved Kapp Arctic-hesky. Før jeg dro var jeg spent på hvordan jeg ville takle ensomheten på lang sikt, men det viste seg raskt at det ikke var noe problem. Jeg var alene, men følte meg ikke ensom. Tvert imot viste det seg å være noe av det beste ved hele ekspedisjonen. Når du er alene står du nærmere både deg selv og naturen, dessuten hadde jeg hele tiden nok å konsentrere meg om og tenke på.

De to første ukene var tøffe rent fysisk. Det føltes som rene selvmordet å dra en 120 kg tung pulk gjennom skrugardene og løssnø. Av og til måtte jeg gå fiskebein på flatmark og stoppet hver tiende meter for å hvile. Hadde noen sett den ynkelige skikkelsen som sneglet seg nordover, hadde de neppe trodd at han ville kommet halvveis til Nordpolen.

Men det handlet om å ikke gi opp; hvert stavtak er like viktig og hver meter mot nord er én nærmere målet. Jeg visste at isen ble bedre jo lenger nord jeg kom, og pulken ble lettere for hver dag.

Kulden suger krefter

Verre var det med kulden. Uansett hvor godt kledd du er, vil hvert åndedrag være med på å kjøle ned kroppen i så lave temperaturer. Av og til kunne jeg gå en hel dag uten å bli varm på beina, med visshet om at hvis jeg forfrøs tærne var det over og ut. Fingrene var likevel de som fikk mest juling, for det var mye som måtte gjøres uten votter i og utenfor leiren. Alle oppgavene som tidligere ble fordelt på flere, måtte nå gjøres av mine to hender og de ble raskt såre av frost. Kulden får du aldri fri fra; den tar tak i deg og suger kreftene ut av deg. Tross slit og kalde tær, var jeg der jeg skulle være både fysisk og psykisk. Rutiner og utstyr fungerte stort sett som de skulle, og jeg fikk etter hvert fin ro og harmoni. Jeg prøvde hele tiden å tenke positivt, se det lyse i situasjonen, innse at jeg tross alt var privilegert som kunne oppleve dette. Det er så fort gjort å bare se sin egen smerte i øyeblikket og miste perspektivene.

Relativt sett var jo dette bare en kort del av livet. Hvis jeg klarte å holde ut, å se utover forbi øyeblikket, var det lettere å holde motivasjonen oppe.

Selvølgelig var det bare å trykke på knappen og jeg ville bli hentet ut. Men da ville jeg bruke resten av livet til å angre på det, og lure på hvorfor jeg hadde gitt opp. Tross alt var det mange som hadde det verre enn meg. Denne vissheten ga meg ny styrke.

Tre ekspedisjoner med samme mål

I år var det tre ekspedisjoner på isen med samme mål: å bli først i verden til å gå alene på ski til Nordpolen uten etterforsyninger. Japaneren Mitsuru Obha som startet fra samme sted som meg, og skotten Rupert Hadow som gikk fra Canada. I begynnelsen gikk jeg hardt ut for å slå japaneren som hadde startet en uke før meg. Det tok imidlertid ikke lang tid før jeg var alene om å være uten etterforsyninger. Japaneren hadde flere alvorlige uhell, og måtte anmode om hjelp for i det hele tatt å berge livet. Skotten gikk gjennom isen, og måtte gi seg uten å ha kommet særlig langt. Selv etter at konkurrentene hadde falt fra, fortsatte jeg å gå hardt. Det gikk nok litt sport i det, og det var jo en sportsprestasjon jeg var ute på. Jeg ville se hvor hardt jeg kunne presse meg selv, og ønsket å nå Nordpolen så raskt som mulig.

Tok av 20 kilo

Ti timers dager ble etter hvert til elleve og tolv timers dager. Etappene økte tilsvarende, og jeg lå jevnt på mellom to og tre mil om dagen. Ingenting på Polhavet er gratis, og det kostet å kjøre såpass hardt. Omtrent halvveis begynte sulten å bli et problem, og istedet for å filosofere over stort og smått som jeg pleide, tenkte jeg mer og mer på mat. Til slutt var jeg på innerste hakket på beltet, og var blitt farlig tynn. Alt fett forsvant i slitet med pulken i løssnøen og over skrugarder. Jeg ble mer utsatt for kulde, men verre var det at jeg tydeligvis forbrant endel muskelmasse. Buksene hang og slang rundt beina, og lårene som før jeg dro var kraftige etter utallige treningsturer med tung sekk, kunne jeg nå ta rundt med hendene og få fingrene til å møtes. På grunn av dette var de to første øktene ulidelige å komme seg gjennom. Beina kjentes ikke lenger som bly, men som gelé. Først ut på dagen fungerte de og gikk nærmest av seg selv, som om de ikke lenger var en del av kroppen.

Isen og været blir bedre

Fra 85 grader nord ble isen betraktelig bedre, og selv om temperaturen stort sett lå mellom -30 og -35 grader hadde jeg fin flyt. Nordpolen ble til å ta og føle på, ikke minst når den hestlige, mørke, kalde mars endelig var over. April kom med bud om vår og «varme», og var dessuten den måneden jeg skulle hentes ut i. Da var jeg også halvveis, jeg hadde den vanskeligste delen bak meg. Det tyngste slitet, den dårligste isen og den verste kulden var overvunnet. Hadde jeg klart meg så langt var det ingen grunn til at jeg ikke skulle klare resten. Den største usikkerheten var de store råkene jeg visste ville komme. Men jeg visste også at de aldri varte evig. Pulken min var konstruert med to skrog i hverandre som kunne monteres sammen i en katamaran. Jeg brukte den en gang i starten og padlet over en råk, men den var da såpass tungt lastet at fribordet ble for lite og vannet kom flere ganger over kanten. Etter den opplevelsen ville jeg ikke padle mer før lasten hadde blitt betraktelig lettere. Senere fikk pulken så mye juling i skruisen at det gikk hull på den. Den var ikke lenger vanntett, og kunne ikke brukes mer til det formålet.

Alternativet var å gå rundt råkene, eller finne en overgang. Jeg møtte flere ganger virkelig store råkssystemer som strakte seg milevis med åpent vann, den siste bare et par dager før jeg nådde polpunktet. Isen var da i kraftig bevegelse, like ved meg reiste det seg ferske skrugarder ti meter til værs og mot nordvest lå vannet sort og blankt med drivende isklumper så langt øyet rakk. På den andre siden av skruisen drev motsvarende isflater syd vestover med en fart av omlag fem meter i minuttet. Jeg hadde alt gått i ti timer og tenkte først det var best å slå leir for å se situasjonen an dagen etter. Kanskje det ville roe seg. Jeg bestemte meg likevel for å undersøke et område litt lengre syd. Her lå isflakene tettere, små isklumper var presset sammen til et ti meter bredt teppe imellom de drivende flatene, og jeg øynet en mulighet. Uten ski ville jeg gått rett gjennom issørpen, men en test med skiene på viste at det bar.

Ved kanten av sørpen var det fremdeles et strekk med vann på et par meter. Da kom en odde drivende ned mot meg. Den stakk nok ut til å komme i kontakt med issørpen, og i en fart fikk jeg hentet pulken og kom meg utpå. Akkurat i det odden var på høyde med meg nådde jeg fram og fikk klort meg fast på den andre siden. Slik lurte jeg storråken. Hadde jeg vært et halvt minutt senere ville jeg ikke rukkit det, og kanskje kommet flere dager senere fram til Nordpolen.

Det er få ting som er så ubarmhjertig og uforutsigbart som polhavet. Jeg

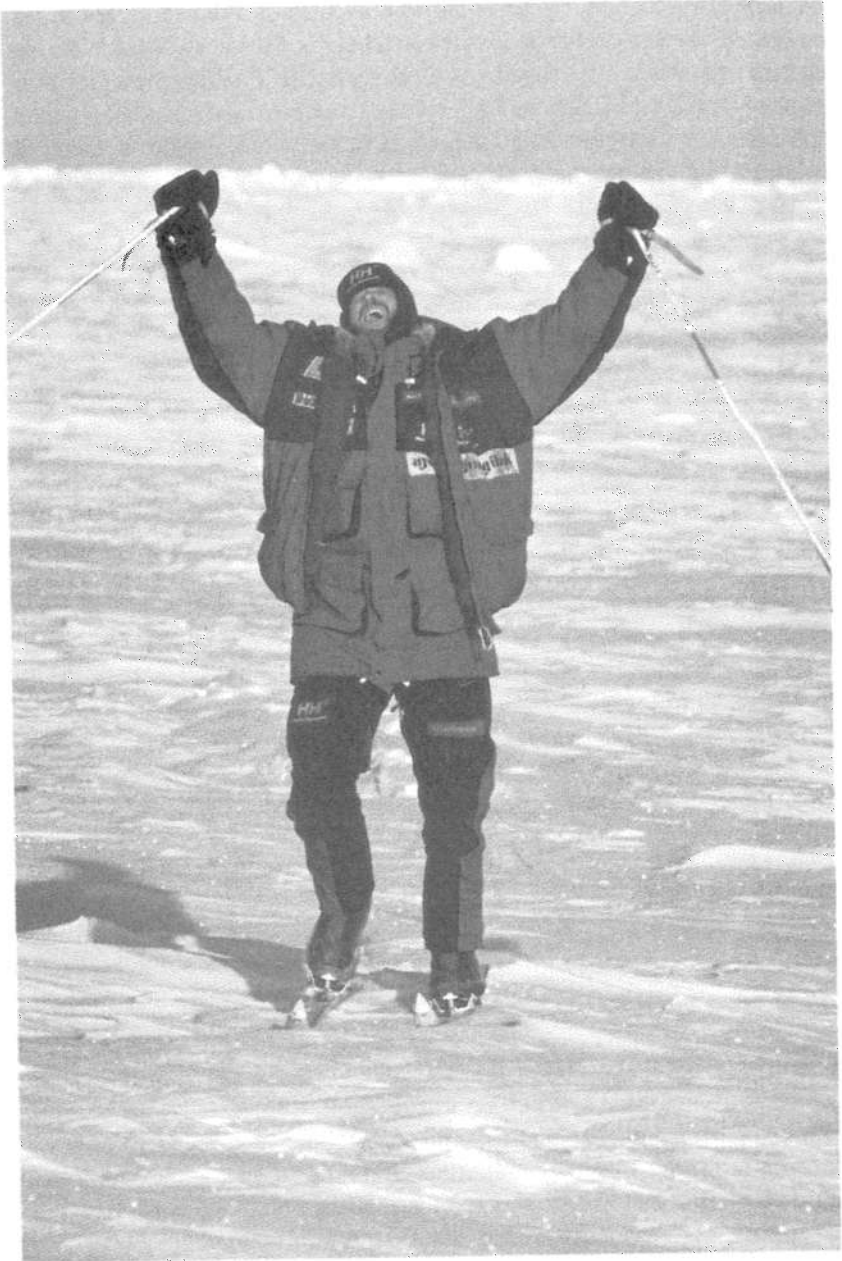
tok ingenting for gitt, og selv med nok av mat og brennstoff, tordde jeg verken spise for mye eller ha varme på i teltet. En ny råk, en brukket ski, og jeg kunne komme til å trenge hvert gram jeg hadde. På slutten følte jeg meg temmelig sikker på å komme fram med god margin. Likevel kastet jeg ikke noe selv om det ville lettet pulken betraktelig. Da jeg kom fram til polpunktet hadde jeg mat for ti dager og brennstoff for tjue igjen. Mitt eget vekttap var på 20 kilo.

Kongen av Arktis

Isbjørnen, kongen av Arktis, er det ganske stor sjanse til å treffe når man starter fra Sibir. Japaneren fikk et ublidt nattbesøk av bjørn, og én av deltakerne på en russisk ekspedisjon som startet etter meg ble angrepet og skadet av bjørn. Selv så jeg imidlertid ingen, men ved 82 grader nord var det spor, og ved 86 grader fant jeg ekskrementer. Det var heldigvis det hele. Revolveren hang klar i skulderhylster utenpå anorakken, og om natten ble den med ned i soveposen. Rundt teltet rigget jeg opp snublebluss hver kveld: en tråd et stykke over bakken koblet til en signalpatron. Den erneste som gikk på det var meg selv to ganger, så jeg fikk i hvert fall bekreftet at det virket. Dette systemet var en god trygghet. Skulle jeg ligget halv våken og lyttet etter bjørnetråk ville jeg snart blitt utbrent av mangel på søvn. Med en 44 magnum revolver hadde jeg en tann som nok var et hakk hvassere enn bjørnens. Men det var jeg som var på bortebane, og selv om jeg ikke var spesielt redd for å møte bjørn, holdt jeg hele tiden utkikk og spøidet bakover med jevne mellomrom.

Den fineste dagen

Den siste dagen var den fineste jeg hadde. Jeg sov som vanlig i 7 1/2 time, spiste frokost i ro og mak og stod opp til sol og stille vær. Dagen i forveien hadde vært hard, jeg hadde gått i fjorten timer for å komme så nær polpunktet som mulig. Nå lå det bare 12 kilometer unna. Isen var god, noen frosne råker med trygg is og ingen nye skrugarder. For hver time sjekket jeg satellittnavigatoren og korrigererte kursen deretter. De samme rutinene som jeg hadde fulgt i nesten to måneder fulgte jeg helt til siste halvannen times gange og ti minutters pause, og så på'n igjen. Mot nord, alltid mot nord, helt til siste stavtaket var tatt og polen nådd. To måneder var fremdeles to måneder. Tiden, sekundene, kan virke ulidelig lange når det røyner på som verst. Men selv da jeg stod på Kapp Arctichesky, så liten

På Nordpolen. Foto William Mikkelsen.

som jeg aldri har vært før, så visste jeg at en gang i framtiden ville to måneder være gått enten jeg ville eller ikke, og innerst inne visste jeg også at bare jeg klarte å slite meg fram, stavgak for stavgak, så ville jeg én gang nå Nordpolen.

I rolig tempo nærmest tumlet jeg avgårde, nynet på noen sanger og lot som om det var en uke igjen for å dempe litt på spenningen. Jeg hadde tenkt en del på hva som ventet meg når polen endelig ble nådd. Ville jeg være fornøyd? Hadde jeg opplevd det jeg forventet underveis? Ville det være noe som manglet, noe ugjort, tanker som jeg ikke var ferdig med?

Svaret kom til slutt, og det var det beste svaret jeg kunne fått. Nordpolen var min, og ingenting manglet. Alt følte fullkomment. Hver dag underveis kjentes like verdifull og jeg ville ikke vært en eneste av dem foruten. Jeg har nok aldri kjent slik glede og lykke som da jeg nådde polpunktet, og det vil for alltid sitte dypt i meg. For å kunne kjenne denne gleden, lykkfølelsen, eller hva man skal kalle det, må man også ha opplevd det motsatte. Bare gjennom ensomhet, slit, sult, kulde og frykt var jeg istand til å nå denne følelsen i meg. På denne ekspedisjonen har jeg opplevd hver side av skalaen, til det ekstreme, ytterpunkter som tilsammen representerer balansen.

Ved å gå til Nordpolen på denne måten fikk jeg også en anelse om hva som egentlig bor i oss mennesker. Hvor mye viljestyrken hadde å si blant alle de elementer som gjorde min ekspedisjon vellykket er vanskelig å si, men den betydde svært mye. Uten denne ekspedisjonen ville jeg vært fattigere som menneske. Selv om jeg kanskje aldri på ny vil oppleve det som skjedde underveis, vil det for alltid være i meg. Og med det vissheten om hva en slik ferd egentlig handler om: å nå et mål i seg selv.

På fangsttur i Ishavet med SOTHEKSA av Trømsø

Av Ingvald Wahl

M/s HJELMA av Tromsø var gjennom mange år en av Nord-Ishavets trofaste høstere av polarisens produkter i form av sel, isbjørn og kvithval. Våren 1950 og sommeren 1952 hadde jeg leid HJELMA for å fange kvithval i farvannene ved Spitsbergen.

Begge disse fangstturene kom ut med godt resultat. HJELMA egnet seg godt til fangst av kvithval, men det var et minus at motoren hadde et uvanlig stort forbruk av kostbar smøreolje. Da jeg igjen leide HJELMA for en ny fangsttur sommeren 1958, hadde skuta fått ny eier og nytt navn og het da POLARFANGST. Men den hørte fortsatt hjemme i Tromsø.

Den nye eieren, Morten Isaksen fra Tromsø, skulle være skipper mens jeg skulle være fangstleder, og vi inngikk en kontrakt om fordelingen av fangstturens utgifter og utbytte. Morten gjorde meg oppmerksom på at motorens store forbruk av smøreolje var som før, men ved å bruke resirkulert smøreolje på fangstturene var utgiftene blitt kraftig redusert. Dette var smøreolje som hadde vært brukt før, men som var oppsamlet og rensset og som nå ved innkjøp fatvis ble svært billig.

Utrustningen ble tatt inn i Tromsø og her ble også påmønstringen av skutas besetning på syv mann foretatt. Men utseilingen måtte vi ta via Hammerfest hvor jeg hadde lagret opp den 500 meter lange kvithvalnota og det øvrige fangstutstyret.

I Tromsø dro det i langdrag med å få skuta klargjort for turen, så da skipskontrollen også forlangte at skutas propellaksling skulle trekkes ut for besiktigelse og godkjenning, begynte det å haste for oss med å komme avsted om vi skulle ha noen mulighet til å fange kvithval. Plass ved slipp og verksted for å få arbeidet utført var ikke til å oppdrive i Tromsø eller omegn, så skuta ble landsatt ved kai på høyvann slik at akslingen kunne bli trukket ut på lavvann. Forskjellen på høy- og lav-vann gjorde dette mulig, og skutas mannskap gjorde selv den jobben. Akslingen ble målt og godkjent, men tiden ble for knapp for dem som skulle montere den igjen, for tidevannet tvang dem til å forserer arbeidet som de avsluttet da propellen

var nesten en meter under vannflaten. Dessverre medførte tidsnøden at skruboltene, som holdt propellhodet sammen, ikke ble skikkelig sikret ved hjelp av låseskivene, men dette ble fortiet. Så snart skuta var på fløyt igjen gikk vi til kai for å ta inn resten av forsyningene.

Da vi kom ut på LoppHAVETS gyngende bølger og skutas propell begynte å slå tørt i bølgedansen, ruset motoren og skruboltene løsnet, og dermed forsvant halve propellhodet samt den ene propellvingen i havet. Den andre propellvingen fikk vi berget, og ved hjelp av seilene og skutas motorbåt tok vi oss opp til tettstedet Skjervøy. Her fikk vi plass ved et skipsverksted hvor skuta ble slippstatt. Propellhodet og skrubolter lot seg erstatte, men skutas tapte ispropellvinge av manganstål måtte spesialbestilles og den bestillingen ville det ta sin tid å få utført.

Så vi hadde ikke noe valg om turen skulle bli gjennomført, men var nødt til å få avpasset en vanlig vinge av messing til den ispropellvingen vi fortsatt hadde i behold. Vi var fullstendig klar over at med denne propellen var vi nødt til å utvise ekstra stor forsiktighet ved forsering i tett is, for traff messingvingen en hard isfot, så var vi ille ute. I Skjervøy ble skruboltens låseskiver festet slik de skulle festes, og da skuta igjen kom på vannet virket propellen som før, og vi fortsatte vår avbrutte reise til Hammerfest.

Her fikk vi i løpet av noen timer tatt ombord kvithvalnota og resten av fangstutstyret som ble stuert under dekk. Idet vi seilte ut av havna, begynte vi å gjøre skuta sjøklar for overfarten til Spitsbergen. Tradisjonen tro ble en neve grovt salt strødd ut på hver av svineryggene forut, og dermed var vi igjen underveis med kurs for Ishavets jaktmarker.

Da jeg kom på vakt seks timer senere var seilføringen strøket. Vinden var dreid over på nordlig kant og hadde øket på, og det hadde også motorens røykutvikling som veltet opp av skorsteinen i tette lag og ble liggende som et mørkt teppe i kjølvannet bak oss. Røykutslippet hadde vært ille nok mens vi befant oss i kystfarvann og motoren hadde vært tilgodesett med en 50/50% blanding av ny og gammel smøreolje, men etter at skuta var kommet ut i åpen sjø var det blitt slutt på denne sløsingen for da ble smøringen penset over på 100% gammel smøreolje. Den svarte vederstyggeligheten vi etterlot oss førte også til en del morsomheter blant oss, men etter som dagene gikk, ble vi vant til elendigheten og godtok den som en nødvendighet.

Ved Sydkapp kom vi opp i fordelt is og slo til oss noen storkobber, og fire døgn etter at vi seilte ut fra Norge rundet vi inn i Hornsund. Vi hadde vært begunstiget av bra vær på overfarta, men saltkornene forut på svineryggene var vasket vekk av sjøen, så noen overspylinger hadde vi dukket i

gjennom. Vi avsøkte den isfrie delen av Hornsundområdet etter kvithval, men med negativt resultat og ankret så opp på Isbjørnhavna hvor overvintrende pelsjegere har hatt hovedstasjon i mange år. Nå var en større vitenskapelig polsk ekspedisjon på 12—15 mann i virksomhet her, og de hadde ført opp flere nye hus. Vi overlot polakkene en kasse torsk vi hadde dratt opp ved Bjørnøya og fikk noen flasker vin som vederlag for fisken.

Polakkene kunne fortelle oss at vi var ni dager for sent ute til å se en mindre flokk kvithval som var på vei ut i Hornsund. Da de hørte at vi skulle innom Bellsund, sendte de med oss en del forsyninger til en gruppe vitenskapsmenn som lå i telt der. Forsyningene brakte de ut til oss med motorbåt, og mens den lå langs skutesiden vår ble motoren ombord hos oss startet. Det ble stor oppstandelse og full forvirring blant polakkene i motorbåten som uheldigvis fikk en ladning sotføyke fra skorsteinen over seg. De heftet ikke med å ta farvel og vinke oss avsted, og beskjemmet på egne vegne over vår røyklegging av Isbjørnhavna dro vi ankeret til oss og fortsatte nordover til Bellsund. Her var isen fint fordelt og det var pent vær og sol fra skyfri himmel. Fra topptønna kunne vi se en og annen snadd og storkobbe ligge å sole seg på isflakene innover i sundet. Det gikk med noen dager i Bellsund i vår søken etter fangst før vi oppsøkte polakkenes teltleir som lå på sørsiden av Van Keulenfjorden.

I året 1958, som ble betegnet som det store geofysiske året, var det flere internasjonale vitenskapelige ekspedisjoner på Spitsbergen, og noen av polakkene i denne teltleiren sendte med oss brev til en forskningsekspedisjon som lå i Øyfjorden* på Nordaustlandet. I Forlandssundet og St. Jonsfjorden plukket vi også opp en del snadd og storkobbe, og det samme gjorde vi i Kross Bay-området, men kvithvalen så vi ingenting til. Vi fortsatte vår søken nord og østover langs Vest-Spitsbergen, før vi et par uker etter oppholdet i Bellsund ankret opp ved hovedstasjonen til ekspedisjonen i Øyfjorden. Her var det folksomt med både svensker, finner og sveitsere, og ingen husmangel. Husene, utstyret, lagerbeholdningen og komforten var rett og slett imponerende. Der hvor det er to eller flere finner er det også en badstue. Slik var det også her, og som gjester fikk vi nå badstua stilt til vår disposisjon og vi lot oss ikke be to ganger.

Noen av ekspedisjonens medlemmer hadde drevet litt jakt og i løpet av vinteren var det blitt felt noen isbjørner. Skinnene med spekket på var gravet ned i sneen og der lå de stivfrosne da vi kom innom. Nå ble de gravet

* Fangstfolkenes navn på Murchisonfjorden.

fram og lagt ut til tining og vi lovt å komme innom der igjen noe senere for å avspekke skinnene og få lagt dem i saltlake.

Flere av svenskene var ombord hos oss som gjester straks før vi lettet anker. Akkurat da vi sto på dekket akterut og tok farvel med hverandre startet motoren og resulterte i samme elendighet som den vi hadde opplevd i Hornsund. Både gjestene og vi styrtet forut for å unngå det meste av den feite sotrøyken som sank ned over oss og da smelte en av svenskene spontant til med denne salven: «Det e ju jævlar anamma en rektig sotheksa vi e kommet ombord i», og fra da av het ikke skuta vår annet en Sotheksa oss i mellom.

På vår videre frerd nord og østover langs kysten av Nordaustlandet slo vi til oss en del storkobbe da vi passerte Parryflaket og fikk også et par isbjørn og noen snadd.

Vanligvis brukte det årvisst å være 10 til 14 skuter ute på fangst i dette området mot to denne sommeren. De lave prisene på skinn og spekk samt forbudet mot fangst av levende isbjørnunger som ble gjort gjeldende dette året, var nok hovedårsaken til den sterkt reduserte fangstvirksomheten. Den gang var verdien av en levende isbjørnunge like stor som verdien av ca. 25 døde isbjørner. Etter å ha fangstet oppe ved Sjuøyane kom vi over en flokk kvithval i Beverlysundet. Flokken var på ca. 200 dyr og det utgjorde en fangstmengde som ville være mer enn nok til å kunne laste ned skuta vår to ganger. Frisk nordøstlig bris og mye drivis gjorde det vanskelig å få samlet dyrene, men vi klarte det og tok hele flokken under jag mot Brennevinsfjorden. Etter noen timers jag under full fart med flokken av kvithval foran baugen, fikk vi drevet dem inn på en smal langstrakt fjordarm på vestsiden av Nordkappøya. Her overlot vi flokken til seg selv så den fikk roet seg ned og pustet ut etter jaget. Nå fikk vi det travelt med å finne en høvelig plass til å sette ut nota vår, og den fant vi inne på nordøstsiden av Brennevinsfjorden. Her var det nærmest isfritt med passende dybdeforhold og godt avhold for vær og vind. Nota ble dradd over i notbåten som så ble fortøyd ved land hvor utsettingen skulle begynne, og festedregger og festetau ble satt ut. Under setting skulle enden av nota festes i land og de første 40 til 60 meterne settes rett ut fra land og her skulle overtelna festes til et av festetauene. Deretter skulle de neste 400 meterne settes langs land og her skulle overtelna av nota bli fastgjort ved hjelp av dregger og festetau. Her skulle så notbåten ligge med de resterende 40 til 50 meter not som dør for stengning av nota etter at kvithvalene var drevet inn der. Da overtelna av nota ville flyte i vannskorpa og bunntelna ligge langs bunnen, ville notveggen bli stående der som et gjerde som de innfange

kvithvalene vanligvis ville holde seg på betryggende avstand av. Etter stengningen av nota skulle så langveggen fortsterkes ved hjelp av dregger og festetau samt påsettes 18 toms blåser.

Etter beinhard innsats med setting av nota dro vi tilbake til fjordarmen, og til tross for et fravær på ca. 4 timer, fant vi kvithvalene omtrent der hvor vi hadde forlatt dem.

Vi tok flokken under nytt jag for å drive den inn mot notsettet. Men ved munningen av fjordarmen, straks før vi og kvithvalflokkene skulle dreie inn mot Brennevinsfjorden, fikk vi oss litt av en overraskelse. Jeg var, som vanlig under jag av kvithval, oppe i toppønna for derfra hadde jeg full

oversikt over flokken om noe uforutsett skulle skje. Plutselig ble jeg gjennom kikkerten oppmerksom på at isbeltet fra Nordkappøya og opp mot Sjuøyane hadde tetnet til og var på drift i sydvestlig retning. Strømmen bar hardt her og isbrua kom seilende med god fart og nærmet seg raskt. Her var det bare en ting for oss å gjøre, og det var å la kvithvalene seile sin egen sjø og få rasket til oss nota og notbåten for snarest mulig å komme oss ut av den klemma vi nå sto i fare for å havne i. Vi hadde hele tiden vært oppmerksom på at vi befant oss i et særlig risikofylt område når det gjaldt is, strøm og værforhold, men når vi nå endelig hadde funnet fangst som monnet, så fikk vi også ta sjansen på å klare å slå denne fangsten til oss om det var aldri så risikofylt. Nå ble det i stedet for det store varpet en ny runde med beinhard innsats for å berge not og notbåt før vi kurset for redningen og åpent farvann ved nordenden av Lågøya.

Rundt Lågøya måtte vi, for i Franklinfjorden og sundet der visste vi at isen lå tett og sperret gjennomseilingen. Vi kjørte med mellomlegg på oljepumpene for å presse toppytelse ut av motoren. Fordi vi hadde vinden inn aktenfra, ble riggen og topptønna nå nærmest mørklagt av den bekvarte røyken som veltet opp av skortsteinen på Sotheksa. Det ble et spennende og nervepirrende kappløp mellom isbrua og oss, for nådde isbrua først fram til Lågøya så ville skuta enten bli knust av ismassene eller bli presset opp i fjæresteinene og forlise der.

Kapp Hansteen ble passert om babord mens isbrua nærmet seg oss på styrbords låring og så ut til å strekke seg milevis utover i nordvestlig retning. Det er en imponerende naturopplevelse å se en slik tett og massiv mur av oppskrudd is komme mot seg som en truende og ustoppelig lavine. Men her var det ikke stunder til å hengi seg til lengere nytelser av naturopplevelser, for åpningen mellom Lågøya og isbrua ble smalere og smalere og situasjonen tilspisset seg fra minutt til minutt. Ved Lågøya var det langgrunndt og ureint farvann som krevde full årvåkenhet, men heldigvis sto det grunniser på rekke og rad langs stranda og varslet oss om dybdeforholdene. Vi avsluttet kappløpet med isbrua ved å kjøre slalom innimellom grunnisene, og det var ikke mye vann under kjølen på Sotheksa da hun smatt forbi nordenden av Lågøya og kunne snu baugen mot det åpne Hinløpenstretet.

En befriende følelse av lettelse over å ha unnsloppet et tragisk forlis strømmet gjennom meg da jeg gjennom kikkerten fra topptønna kunne se hvordan ismassene bak oss presset seg opp og inn over Lågøyas lavland. På grunn av all sotrøyken som under kappløpet virvlet rundt meg opppe i topptønna, var jeg blitt svart som en feier da jeg kom ned på dekket igjen.

Tegnet af Rasmus Hansson

Her ble jeg møtt av en dyster misstemning blant mannskapet. Den var nok en naturlig reaksjon både på skuffelsen over den mislykte kvithvalfangsten og den farlige situasjonen som vi så vidt hadde berget oss selv og skuta gjennom.

Vi trengte en forandring til det bedre, og da nordausten frisket på til kuling og dårlig fangstvær, valgte vi å gå inn i Øyfjorden, som bare lå fire timers gange sør for oss. Her ble vi liggende et par døgn mens kulingen raste fra seg, og etter å ha spekket av egen fangst tok vi spekkebenkene med oss og dro i land og spekket av svenskenes isbjørnskinn som vi saltet og laket i tønner. Svenskene innbød til stor og overdådig middag og hyggelig samvær for skutas besetning etter endt spekkejobb, og vi gjorde gjengjeld ved å invitere til en sportstur på snaddejakt i bunnen av Øyfjorden. Den sportsuren ble en både lystig og minnerik opplevelse.

Da vi forlot Øyfjorden var vi begunstiget med et skikkelig ønskevær som vi nøt godt av i flere dager fremover. Vinden holdt seg på skalaen fra flau til laber bris og sola skinte døgnet rundt over Hinlopenstretets isfylte farvann. Vi fangstet sørover i stredet under fine isforhold inntil vi kom opp i tettere is på Ulvebayen.

Da begynte vi å bli hemmet av det svake propellsystemet vårt som gjorde at utkikken i toptønna stadig skrek ut sine advarsler om farlige isfoter, og da gjaldt det hurtigst mulig om å få koblet fra propellen. Vi var nå kommet til siste uken i juli og etter noen dagers fangsting i dette området ble vi klar over at isen lå tett og delvis oppskrudd fra Ulvebayen og over til Wilhelmøya og videre sørover mot Olgastredet. Dermed var det sannsynligvis små muligheter for at vi kunne klare å forsere oss gjennom disse ismassene, og helt risikofri var heller ikke en slik forsering. Dette var en kraftig strek i regningen for oss som hadde tatt sikte på å fortsette plukkfangsten av storkobbe og isbjørn sørover gjennom Olgastredet og ned på Storfjorden. Der hadde vi muligheter for å slå til oss noe kvithval før vi avsluttet fangsten og tok fatt på hjemturen.

Under fangstingen vår i dette området var vi også stadig på utkikk etter åpninger og muligheter for å forsere oss gjennom ismassene, men møte stadig nye forhindringer av tett is. Ved Bråsvellbreen var det dønn stopp og vi bestemte oss for å vente og heller fangste oss nord over Hinlopenstretet igjen, for så å ta hjemveien rundt Spitsbergen.

På vestsiden av Franzøya gikk strømmen ganske hardt, og plutselig sto vi i fare for å komme i klemme mellom to store isflorer. Rask handling førte oss ut av den klemma. Vi forserte skuta gjennom en del stor og tett is, men her var uhellet ute da propellen slo i en kraftig isfot slik at motoren stoppet

momentant. Det viste seg å være messingvingen, som ikke hadde tålt støytten med isfoten, og nå pekte akterover i en vinkel på ca. 60—70 grader slik at den lå an mot rotorbladet. Vi fikk tørnet rotor og propellvinge fra hverandre, og forsto at når messingvingen pekte akterover slik den gjorde, var det det samme som total maskinskade. Været var bra, sol og lett bris, men issituasjonen og strømforholdene var ugunstige og kunne forandre seg fra det ene øyeblikket til andre, så her måtte det handles raskest mulig.

På disse fangstturene hadde jeg alltid med meg en del sprengstoff samt tennapparat og ca. 150 meter ledning, og disse sakene hadde kommet til nytte flere ganger tidligere. Nå tok vi det i bruk igjen. Vi festet en liten ladning sprengstoff til toppen av en bambusstang, og ved hjelp av ledning og tennapparat utløste vi så ladningen som ble holdt midt under det bøyde vingebladet. Sprengningsgruppen på tre mann brukte to isflak som arbeidsflåter, ett på hver side av skutas akterende for å komme så nær innpå arbeidsstedet som mulig. To mann oppholdt seg på dekket akterut hvor de hadde jobben med å lange ned til oss det som trengtes av verktøy, ammunisjon, tennsatser og den slags. Vi var to mann på det ene isflaket, og herfra holdt jeg bambusstanga med ladningen påført ledningen og ble bistått av en medhjelper. På det andre isflaket sto vår tredjemann klar med nøkkelen på tennapparatet for å kunne utløse skuddet idet jeg skrek til når ladningen var nøyaktig på riktig plass. Den første ladningen var i snaueste laget og gjorde derfor heller ingen virkning, så vi doblet styrken på den neste. Den resulterte i at vingebladet rettet seg opp med ca. 10 grader. Dette ga oss blod på tann og meningen var å fortsette med ladninger av denne størrelsen. Men da utkikken i topptønna akkurat da varslet om en hurtig forverring av issituasjonen, doblet vi ladningen på nytt. Mens vi gjorde alt klart fryktet vi nok at denne ladningen kunne komme til å blåse bort hele propellbladet og mere til. Men slik situasjonen var, kom vi ingen vei likevel, og dermed lot vi det stå til. Den smellen ble både kraftig og effektiv, og det på flere måter.

Heldigvis hadde vi vært forutseende nok til å sikre det tunge tennapparatets bærehåndtak til et solid tau som var festet til skuta, og det kom godt med da trykket fra smellen slo det ene av isflakene i to deler slik at både tredjemannen vår og tennapparatet fikk seg en dukkert. De to karene akterut på dekket kunne dermed dra opp både tredjemann og tennapparatet i ett og samme tak. Min medhjelper og jeg fikk ved selvsyn slått fast at propellvingen — utrolig nok, var slått tilbake i nærmest perfekt stilling. Morten, som kom ned fra topptønna for å inspisere resultatet av sprengningsarbeidet, ga oss denne attesten etter å ha tatt en kikk på propellen:

«Den propellvingen hadde selv ikke Svidsker'n klart å rette ut bedre.» Og Svidsker'n var ingen hvem som helst, men en av Tromsø Skipsverfts vidgjetne tusenkunstnere som var i stand til å fikse det meste. Mens Morten glad og lettet til sinns var på vei opp til toppfølgen, gikk maskinisten ned i motorrommet for å starte opp motoren, da vi plutselig fikk høre hans intense rop om å ta til pumpene da skuta var blitt solle lekk. Ved å fjerne dørbordene i kahytten akterut fikk vi konstatert at den store smelleren også hadde åpnet en del av natene mellom hudplankene under vannlinja, slik at sjøen fosset inn som om det sto serier av sprøytende vannfontener langs natene der nede. Men trøsta vår var at propellen, motoren og farta var som før og det var ingen ulyder å høre av noe slag fra noe av maskineriet. Heldigvis var Sotheksa utstyrt med en 3 hk hjelpemotor av typen «Petter» som ble brukt som lys- og pumpemotor. Denne ble tatt i bruk i tillegg til hovedmotorens store lensepumpe og den digre hånddrevne dekkspumpe. Med alt vi hadde av pumper i full sving holdt vi skuta flytende, og av erfaring visste vi at slike lekkasjer ville minke etter hvert som åpningene mauret seg til. Et halvt døgn etter kunne vi kutte ut bruken av dekkspumpe, og da vi etter et nytt døgn aktivitet la til fastiskanten inne på Palanderbayen og stoppet hovedmotoren, så holdt Petter'n alene skutas innabords vannstand i sjakk.

Denne sommeren syntes det å være usedvanlig lite av den tunge gråtåka som vanligvis på denne tiden var et hyppig innslag i værforholdene i disse farvannene. Derimot var det en sann rikelighet av sol døgnet rundt og vi benyttet dagene og godværet til å fortsette vår sportsbetonte plukkfangst av storkobbe og isbjørn, mens vi samtidig avsøkte fjorder og bukter etter kvithval. Dette holdt vi frem med til vinden en dag begynte å blåse fra nordostlig kant, en vindretning som vi tok som et forvarsel om gråvær og tåke. Og dermed fant vi at tiden var inne til å skifte beite og satte kursen nord- og vestover.

Et par dager senere ankret vi opp på Magdalena Bay hvor vi spekket av de siste dagers fangst før vi rengjorde skuta og overhalte kvithvalnota slik at den var klar for setting direkte fra skutedekket.

Gjennom de neste dagene avsøkte vi så alt av fjorder og bukter i hele området fra Kapp Mitra til Forlandsrevet uten å se en eneste kvithval. Ved en heldig tilfældighet fikk jeg ordnet med lagerplass for kvithvalnota i Kings Bay, og her ble både den og resten av fangstutstyret liggende til neste års fangstsosong.

Etter å ha vært en snartur innom Isfjord Radio startet vi hjemturen og fikk bra vær på hele overfarta. Men skutas bevegelser i åpen sjø var nok til

at lekkasjene tok seg opp igjen. Vi løp inn på havna i Tromsø en søndag i siste del av august, og fangsten ble losset og solgt. Jeg beholdt for vicleresalg 15 isbjørnskinn og 30 storkobbeskinn av skutas fangst på 58 isbjørn, 95 storkobber, 27 snadd og 1 klappmys.

Da jeg noen dager etter avmønstringen stakk innom Mackkjelleren for å ta en seidel øl, traff jeg en av karene fra Sotheksa. Som nyss hjemkommet fra Ishavets jaktmarker var han der og da beæret med plass ved isbjørnkongen Henry Rudi's bord. Han bidro med å gjengi en del av episodene som sotplagene førte til ombord hos oss, og de rungende latteralvene bekreftet at historiene falt i smak ved det bordet.

Under en fangsttur i Østisen et par år senere brøt det ut brann ombord i Sotheksa, og skuta gikk ned etter at besetningen hadde forlatt den.

Ishavsøya Hopen

50 år som meteorologisk stasjon

Av Tor Børsting

Forhistorien til Hopen som værstasjon

Høsten 1943 satte den tyske flygerværtjenesten en ekspedisjon bestående av en meteorolog, en lege og to radiotelegrafister i land på Hopen for å etablere en meteorologisk observasjonsstasjon.

Øya var før krigen relativt ukjent for de fleste. Tre norske fangstekspedisjoner hadde overvintret her i årene 1908-09, 1923-24 og 1935-36. Fiskerikonsulent Tor Iversen fra Fiskeridirektoratets kontor i Bergen hadde i løpet av årene 1924 til 1930 tre ganger hatt noen korte dagsbesøk på Hopen. Ut fra sine observasjoner og opptegnelser utga Iversen i 1941 et hefte i *Fiskeridirektoratets Skrifter, serie Havundersøkelser* med en beskrivelse av, og et kart over øya.

I Tromsø hadde tyskerne vært i kontakt med pelsbereder Sigurd Storstad som kjente øya fra overvintringen i 1934-35. Av ham fikk de en del opplysninger om fangsthyttene og forholdene ellers der oppe, spesielt de vanskelige landingsforholdene. Det tyske flyvåpenet hadde fløyet over Hopen relativt ofte siste året og hadde bl.a. oppdaget at det var folk på øya. Dette var russiske sjøfolk som var torpedert i området høsten 1942 og som hadde kommet seg iland her. Fire overlevde vinteren og ble hentet ned av tyske ubåter sommeren og høsten 1943 (se *Polarboken 1987-1988*).

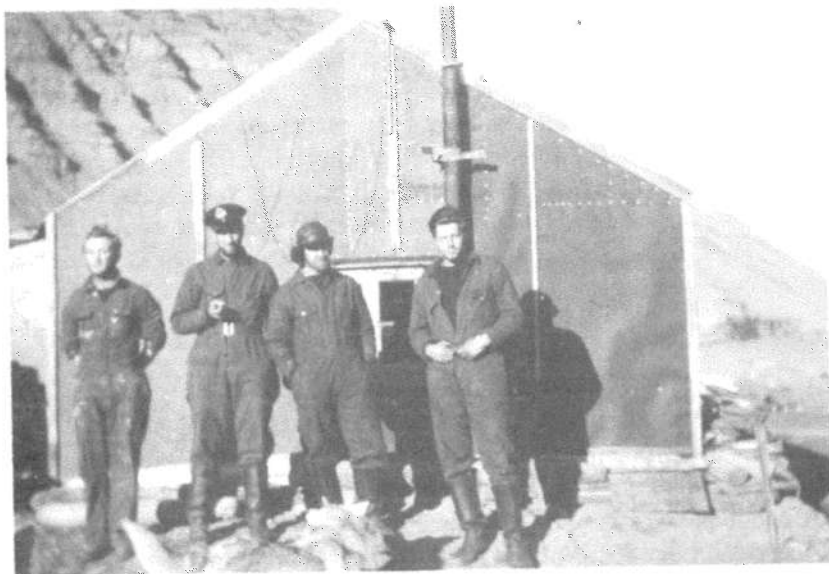
Tyske militære oppretter en værstasjon

Ut fra de opplysninger dette ga, ble en ekspedisjon planlagt. Den fikk kodenavnet *Svartisen*. Den tyske marinen stilte en ubåt til disposisjon for transport av ekspedisjonen. Den la ut fra Tromsø 25. oktober og ankom Hopen 27. oktober 1943. Det var meget vanskelig landingsforhold og det tok hele fem døgn å få alle på land.

Ekspedisjonen tok i bruk fangsthytta som var satt opp av den norske fangstekspedisjonen i 1934. Senere har den fått navnet *Storstadhuset*. Den hadde stått tom og ubrukt siden 1935. Vind og vær og isbjørn hadde herjet

Storstadhuset. Det ble bygget av fangstmennene Sigurd Storstad, Børre og Birger Trøhaug som overvintret på Hopen sesongen 1934-35.

Besetningen 1946-47 fotografert foran Storstadhuset. Fra venstre kokk Sverre Vangen, bestyrer Magnus Marum, telegrafistene Nils Lysnes og Tor Børsting.

styt med både bygning og innredning så det ble mangt et ufyselig døgn før de kunne si seg noenlunde fornøyd med bostedet. Værobservasjoner tok til straks, men første radiokontakt hadde de 4. november.

Værtelegrammer ble sendt regelmessig hver tredje time døgnet rundt fra 20. november 1943 og frem til 22. juli 1944 da ekspedisjonen ble hentet ned.

I oktober 1944 ble en ny ekspedisjon satt i land med nye folk. Værobservasjoner ble påbegynt 8. november. Denne ekspedisjonen ble hentet ned av den norske marine 5. august 1945.

Den norske marine overtar værstasjonen

Vervarslinga for Nord-Norge som gjenopptok tjenesten sin etter freden i 1945, var totalt ukjent med forholdene på Hopen, men var interessert i fortsatt drift av stasjonen. Det manglet midler til løsninger, utrustning og transport, og det ble derfor besluttet at marinen skulle bemanne og drive stasjonen inntil videre.

Da den tyske ekspedisjonen ble hentet ned, ble alt utstyr etterlatt så det ble antatt at det ikke var nødvendig med særlig mye nytt utstyr og proviant.

Den 8. oktober satte den norske marine fire mann i land på Hopen for å drive stasjonen frem til neste sommer. Den 31. oktober fikk de besøk av marinefartøyet HONNINGSVÅG.

Dr. Inge Henaug som var med, sier i en rapport:

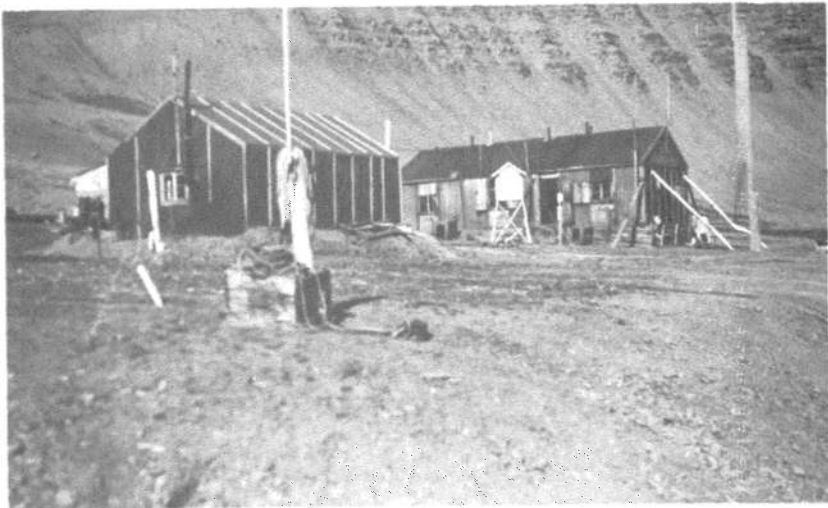
«Her ligger fire mann innkvartert i en liten dårlig utstyrt hytte, bestående av to små rom samt et glissent loft. Hele hytten er kledd med tjærepapp og bortsett fra loftet ganske tett. Det største rummet er ca. 4.5 x 3.5 meter og høyden under taket ca. 2 meter. Det tjener som spisemesse, radio, oppholds- og soverum. Her er mørkt og utrivelig.

Det annet rum er ca. 2 x 2 meter, med samme høyde. Tjener som kjøkken, spisekammer samt vaskerum. Meget primitivt med en liten komfyr for ved og kull. Ingen oppvasker-anordning, intet bad. Et primitivt skur satt opp for det vesentlige av kassebord, forøvrig hensiktsmessig på grunn av det kolde og tørre klima. Latrine/avtrede: Ingen.

En finner å måtte bemerke at omtalte hytte bør kondemneres som menneskelig bolig snarest.»

Det foreligger ikke noe om hvordan de fire hadde det denne vinteren bortsett fra at de fikk se 24 isbjørn. Oppholdet har tydeligvis ikke vært avksrekkende, for en av dem kom tilbake som bestyrer i 1947-48.

Sommeren 1946 sendte marinen opp nytt mannskap, nå hadde de også med materialer fra en tysk lemmebrakke som var revet i Tromsø samt en

Den meteorologiske værstation Hopen Radio fra 1946 til 1948. Nærmest Storstadhuset som fra høsten 1946 ble brukt til maskinhus, og Villa Gjennomtrekk som ble bygget høsten 1946 av en tysk lemmebrakke fra Tromsø.

del marinegaster som skulle sette opp ny stasjon. I løpet av sommeren og høsten ble den reist 20-25 meter fra *Storstadhuuet*.

Denne brakka fikk raskt navnet «Villa Gjennomtrekk». Man ønsket å flytte etterhvert over dit, det ble noe bedre plass, men utrustningen var stort sett den samme og en periode var de uten kontakt med omverdenen da bensinaggregatene som skulle gi strøm til radio og lys etterhvert nektet å fungere. Da var det godt å ha en dynamo montert som en sykkel for drift av radiosenderen. Alle mettene ble sendt til fast tid og så godt som alle ble mottatt enten av Bjørnøya, Isfjord eller andre stasjoner og videregående til Tromsø. Noen kvittering fikk de ikke da det ikke var strøm nok til mottakeren.

Storstadhuuet ble denne vinteren brukt som radio- og maskinrom og som lager. Senere ble også radiostasjonen flyttet over til «Villa Gjennomtrekk».

Vervarslinga for Nord-Norge overtar

Sommeren 1947 overtok Vervarslinga for Nord-Norge ansvaret for bemanning, utrustning, transport og drift av stasjonen.

Våren 1948 brant Storstadhuset og om sommeren ble nytt maskinhus

Hopen Radio. Stasjonsområdet som det fremstår i dag.

bygget. Senere måtte det flyttes fordi sjøen grov grunnen vekk under det. I 1951 ble det bygget en liten reservestasjon og i 1957 ny hovedstasjon og «Villa Gjennomtrekk» kunne fraflyttes.

Etter at 50 år nå har gått, har stasjonsområdet med hovedhus, reservestasjon, verksteder, badstu, helikopterplass m.v. helt skiftet karakter og det er blitt meget gode bo- og arbeidsforhold, i hvert fall sett med en veterans øyne.

Uansett bo- og arbeidsforhold har det hele tiden vært noe ved stedet som har fascinert de fleste som har arbeidet her. En del er kommet tilbake år etter år. Tidligere var det nok isbjørnfangsten og jakten forøvrig som lokket. Nå er bjørnen fredet og det er aldri trygt å ferdes på øya uten gevær. Men det er vel som med Svalbard forøvrig, er man bitt av basillen, vil man alltid lengte tilbake.

To små Svalbardshistorier

Av tidl. verks. lege Herman Ziegler

1. En spøkeshistorie blir oppklart

Kirkegården i Longyearbyen ligger på den ensomme strekningen mellom Skjæringa og Sverdrupbyen, 20—30 meter oppe i skråningen på vestsiden av veien.

Senhøstes 1946 var det kommet ut et rykte om at det spøkte der. Når arbeiderne passerte kirkegården kunne det hende at de i det svarte mørket plutselig fikk se et grønnaktig lys mellom trekorsene på gravplassen. Før de fikk summert seg var imidlertid lyset borte igjen. Mange hadde opplevet å se det, og det var kanskje ikke urimelig at overtroen fant grobunn blant nordnorske Svalbardboere der oppe i polarnatten.

Verkslegen opplevde også å få se spøkelseslyset, og han ble interessert i å finne ut bakgrunnen for det. Han stilte seg visst litt tvilende til argumentet fra forståsegpåerne, som mente at spøkeriet kunne ha sin naturlige forklaring i at telehivninger i terrenget hadde bragt deler av et begravet menneske opp i dagen, og at en legemsdel fosforiserte i mørket. Noen hver hadde antakelig opplevet at skjelett av en oppgjort fisk kan fosforisere, altså lyse i mørket med et litt grønnlig skjær.

Forskertrangen fikk meg derfor til å fastholde lyset ved å stå helt stille i det øyeblikket det viste seg for meg. Så beveget jeg meg oppover i det jeg hele tiden sørget for å holde det fast med blikket, samt å føle foran meg med hendene i bekmørket mellom trekorsene, inntil jeg i øvre delen av kirkegården plutselig støtte mot selve spøkelset. Og det viste seg å være gravsteinen til kaptein Vigtel som mistet livet der oppe i juli 1942 under krigshandlingene i Longyearbyen. Gravsteinen var blank på forsiden, og var visst den gangen den eneste gravsteinen på kirkegården, blant ca. 25 trekors. I dag (sommeren 1993) er det fire gravsteiner og 27 trekors der.

Og forklaringen på spøkeriet viste seg å være at lyset fra en utelampe ved innslaget til gruve 2 B oppe i fjellet på den andre siden av dalen ble reflektert fra gravsteinen og kunne sees fra vegen i et kort øyeblikk for den som passerte der. Dette utelyset var visstnok nytt, oppsatt høsten 1946.

Og dermed var altså gåten løst, og spøkeshistorien oppklart.

2. En bekjennelse

En sommersøndag i 1947 var vi på båttur tvers over Advent Bay til ruinene av Advent City og Hiorthamn, i alt ni personer. Mens de øvrige åtte satt og koste seg med kaffe og kaker nede ved strandkanten, tok verkslegen på egen hånd en tur litt opp i terrenget. På et skrått terrasseaktig plata oppunder Hiorthamnfjellet 30-40 meter over strandkanten oppdaget jeg sporene av stedet der et tysk observasjonsfly gikk i bakken og eksploderte i juli 1942. Flyet var kommet inn over Longyearbyen og ble angrepet fra bakken av den norske styrken på Skjæringa og jaget på flukt. Det dro tvers over Bayen og svingte av langs foten av Hiorthamnfjellet, og kom da borti et wirespenn i luften, en levning av taubanen fra gruvedriften for lenge siden.

Vrakrestene av flyet var for det aller meste fjernet og sårene i terrenget tildels leget. Men spredd utover et nokså stort område plukket jeg opp 12-14 biter av menneskelige knokkeldeler. Den aller tydeligste biten var fra et albuledd. Jeg samlet knokkelrestene i en papirpose og tok dem med hjem uten å vise dem til de andre.

Ved første anledning tok jeg posen med til kirkegården, fant en liten slukt mellom noen steiner, og slapp alle bitene ned så de forsvant i fordypningen. Tok så av meg luen, foldet hendene, og forlot stedet. Det var rett nok deler av legemet til en fiende, men dog et medmenneske. Og bitene fikk altså komme i innviet jord.

Jeg fortalte dette til bare noen få, og har ikke snakket mye om det senere heller. Forskriftene vedrørende fjerning av minnesmerker fra naturen på Svalbard sier at skjelettrestrester fra mennesker skal ansees som fredete kulturminner som ikke uten videre kan fjernes. Om disse forskriftene var trådt i kraft i 1947 vet jeg ikke.

Men her er altså bekjennelsen av min brøde.

Av Svalbardposten nr. 42, 1993, fremgår det at avisen har skaffet til veie opplysninger fra dr. Ulrich Glaser, Gerbunn i Tyskland, som kan fortelle at det var flyløytnant Wagner som førte flyet, en Junker 88, som den 23. juli 1942 styrtet på det lille plataet ved foten av Hiorthamnfjellet.

Litt om flypioneren Bernt Balchen

Av Kristoffer Dannevig

Den kjente flyver og polarfarer Bernt Balchen var bare fire år da amerikaneren Orville Wright, i det historiske året 1903, foretok verdens første kontrollerte flyvning med motor. Balchen vokste således opp i en verden full av muligheter innen flyvningen, hvor bl.a. hans spesielle flyveregenskaper og mekaniske dyktighet kom til sin rett. I bortimot 50 år kom han til å virke innenfor luftfarten, og hans uforferdede innsats har gjort ham godt kjent og gitt ham en enestående popularitet.

Det er ikke å undres over at Balchens liv og opplevelser har gitt stoff til mange fengslende bøker. En svensk bok som ganske enkelt het *Bernt Balchen* ble utgitt i 1945, og i norsk bearbeidet utgave i 1946. Deretter kom *War Below Zero* (USA 1946) som i oversettelse fikk tittelen *Bernt Balchen og flygerne på Grønland* (Norge 1946), og *Hitch Your Wagon* (USA 1950), i norsk utgave *Boken om Balchen*, og *The Next Fifty Years of Flight* (USA 1954).

Selv er Balchen forfatter av *Kom Nord med meg*. Den kom ut i 1958, både i amerikansk og norsk utgave, og omhandler tidsrommet fra 1926 til 1957, det året SAS åpnet for passasjerflyvning over Polkalotten.

Balchen fikk mange utmerkelser i sitt liv. Han er blitt bæret med kongers og presidenters oppmerksomhet, og har fått plass i «Aviation Hall of Fame» i både Canada og USA. Som en siste anerkjennelse ble han ved sin død i 1973 under full militær honnør gravlagt på den amerikanske æreskirkegård i Arlington, Virginia, like utenfor Washington DC.

Balchens eventyrlige karriere begynte like etter at han tok flysertifikat i 1921. I årene som fulgte fikk han den ene krevende oppgaven etter den andre, og det var i denne perioden at grunnlaget ble lagt for hans verdensberømmelse. Vi kan for eksempel nevne, Atlanterhavsflukten i 1927 og Sydpolsflukten i 1929 som flyver for amerikaneren Richard Byrd. Etter hjemkomsten fikk ekspedisjonsdeltagerne en storstilt mottagelse i New York, med bilparade opp Broadway og konfettidryss fra de høye bygningene langs boulevarden. Som en verdig avslutning ble polarheltene mottatt i Det Hvite Hus i Washington av USA's president Hoover.

Ikke lenge etterpå ble Balchen amerikansk statsborger. Dette skjedde på en noe uvanlig måte, ved en «Act of Congress», under stor oppmerksomhet og presseomtale. Han fikk herved dobbelt statsborgerskap, som skulle vise seg å bli svært gunstig både for USA, Norge og Balchen selv. Nå kunne han meget friere arbeide for både amerikanske og norske myndigheter i de urolige tider som fulgte, og som etterhvert skulle utvikle seg til verdenskrig.

Men før dette deltok han i Lincoln Ellsworths Antarktis-ekspedisjon i 1933-35, og reiste så tilbake til Norge for å arbeide med gjenoppbyggingen av Det Norske Luftfartselskap (DNL). Han ble her til 1940. I disse årene var han spesielt engasjert i opprettelsen av en flyrute mellom Norge og USA. Planen fikk god støtte av president Roosevelt da den ble fremlagt for ham på et møte i Det Hvite Hus i 1936.

Men andre og større ting dukket opp. Tyskerne hadde begynt sin okkupasjonspolitikk i Europa, og Balchen fikk i oppdrag av den norske stat å bestille militærfly i USA. Da imidlertid Norge ble invadert 9. april 1940, ble disse flyene omdirigert til treningsleiren «Little Norway» i Canada, til bruk for de frie norske styrker.

Balchen fløy også en tid for britiske RAF Ferry Command, inntil han i 1941 ble kalt tilbake til USA for å tjenestegjøre i det amerikanske flyvåpen. Kommanderende general H.H. (Hap) Arnold gav ham da som oppgave, bare noen måneder før Pearl Harbour, i all hemmelighet å bygge en base på vestkysten av Grønland, nord for Polarsirkelen. Den skulle være støttepunkt for den amerikanske hærs flykorps, og tillatelsen til å bruke dansk territorium ble gitt av den frie danske legasjon i Washington. Basen i Søndre Strømfjord med kodenavnet «Bluie West Eight», eller BW 8, fikk meget stor betydning som mellomlandingsstasjon for flyforbindelsen til de allierte i Europa. Dessuten ble den utgangspunktet for adskillige redningsaksjoner på innlandsisen, og det er mange flymannskaper som i ettertiden har sendt BW 8 en vennlig tanke.

Balchen var hele tiden aktivt med, også ved frigjøringen av Norge, noe som er nærmere beskrevet i flere av bøkene. Under den siste del av okkupasjonen var han således sterkt engasjert i «slipptjenesten» til Hjemmefronten og forsyningstjenesten til Finnmark. Han fløy selv bortimot 50 slipp- og transportturer av de 110 som ble foretatt under hans kommando.

Etterat krigen var over og alt var kommet i normalt gjenge igjen, fikk Balchen i januar 1946 permisjon fra US Airforce for å gjenoppta arbeidet med Det Norske Luftfartselskap i Norge.

1946 var også det året jeg traff Balchen for første gang. Det hadde seg slik at jeg i 1945, etter to hektiske krigsår i Drammensområdet, følte at jeg

trengte en forandring og bestemte meg for å søke meg inn i flyvåpenet. Jeg ble innkalt til sjefen for luftforsvaret, generalmajor Riiser-Larsen, som godtok min ansøking og beordret meg til Gardermoen som flyplassingeniør med fenriks grad.

Gardermoen var ennå preget av krigen og trengte adskillig oppussing og fornyelse. Det manglet ikke på arbeidsoppgaver, og tiden gikk fort i et meget interessant flymiljø. En dag, da flyplassen var kommet i relativt god stand, landet et sivillfly på Gardermoen med Bernt Balchen og andre DNL-sjefer ombord. De var på befaring og hadde nok en fremtidig bruk av flyplassen i tankene. Det var ved denne anledning jeg første gang hilste på Balchen, og lite ante jeg da at jeg skulle få adskillig med ham å gjøre i kommende år. Noe senere fikk jeg ansettelse i DNL, og reiste i 1948 til USA for å lære litt mer om flyplasser og luftfart.

Så, etter en tid i Statene, hvor jeg bl.a. arbeidet for Alaska Airlines, reiste jeg videre nordover til Alaska og endte i byen Anchorage. Litt tidligere var også Balchen kommet til Alaska, idet han var blitt kalt tilbake til USA som sjef for Tenth Rescue Squadron, den berømte redningstjenesten i nordområdene. Selv fikk jeg jobb på Fort Richardson i Corps of Engineers, Alaskan Air Command, og kom således til å arbeide i nær tilknytning til Elmendorf flyplass hvor Balchen hadde sin base. Her, på den andre siden av polkalotten, var det altså at våre veier igjen skulle møtes, og denne gangen fikk jeg riktig god anledning til over lengre tid å bli kjent med Balchen.

Bernt og hans kone Bess hadde et koselig hjem på Ft. Richardson, og deres vennlighet og omtanke for andre var enestående. Jeg ble ofte buden til middag, enten alene eller sammen med venner som var innom Anchorage på en snarvisitt. Det hendte også at de hadde en aldri så liten overraskelse på lager, som den gang da jeg i døren ble møtt med et hjertelig: «Gratulerer med dagen» og en fin fødselsdagsgave. Senere ble det to julaftener, flere fødselsdagsfeiringer og mange middager sammen med dem, både ute og hjemme.

Det var alltid noe spesielt med sammenkomstene hos Bernt. Ved en anledning, da forfatteren Helge Ingstad og villmarkstraveren Hans Siewers var i Anchorage samtidig, laget Bernt ertesuppe til middag. Han hadde nok valgt den rette menyen, for Ingstad avsluttet etterpå flere av sine brev til Balchen med: — Vel møtt over en tallerken ertesuppe! Slik kom da også Gul Ertesuppe med i Bess og Bernts kokebok «Mat i flygende fart» som ble utgitt i 1951. Bernt fikk forøvrig all mat til å smake godt, men så var da også hans kokekunst vidt kjent.

Bess Balchen, Kristoffer Dannevig og Berni Balchen i Alaska 1950.

Berni Balchen hadde en fin følelse for naturen, noe som kom til uttrykk i hans tegninger og akvareller.

Bess forteller at det var i Alaska-tiden at Bernt tok opp igjen sin gamle hobby, tegning og akvarellmaling. Han brukte gjerne sterke farger, og motivene hentet han fra sjø og land på sine mange reiser.

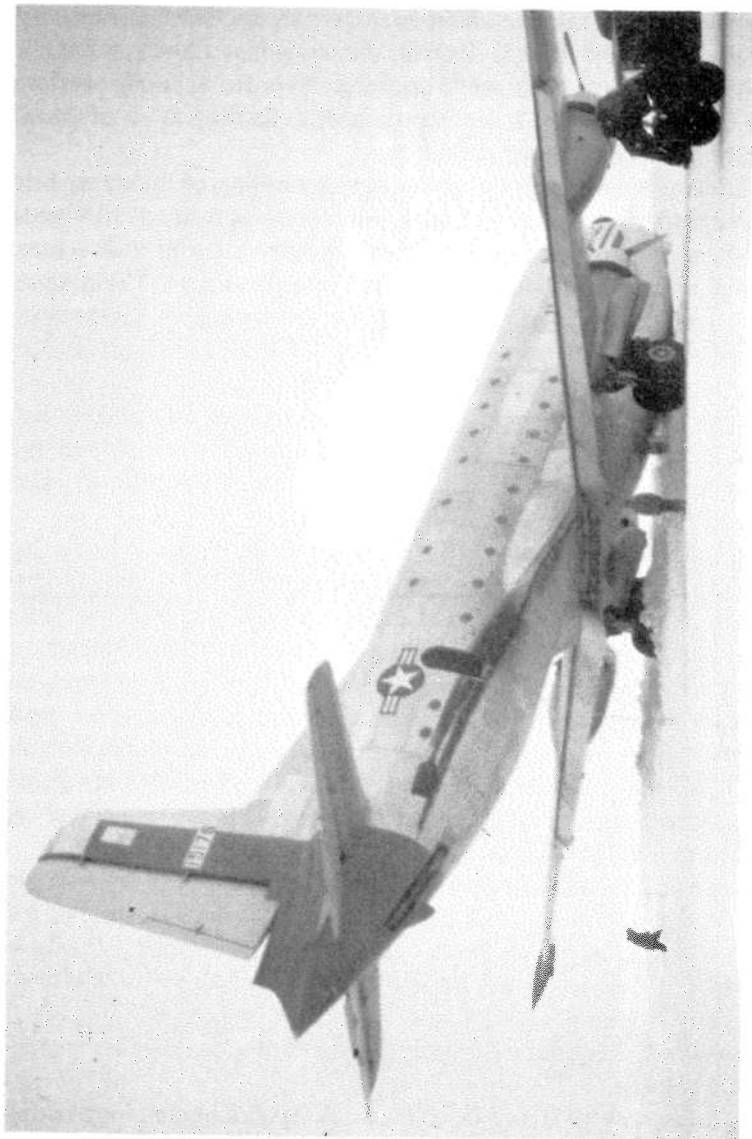
Han drev også med hobbysnekring hjemme, iblant til hennes store fortvilelse når han trakk sagmugg med seg over hele huset. Han hadde ellers interesser nok til aldri å kjede seg.

- Bernt hadde et uoppslitelig humør, forteller Bess, og han nølte aldri med å ta på seg oppgaver. Hjemme var han altnuligmann, og det var ikke den ting han ikke kunne reparere eller fikse. Spesielt nevner hun en gang da hun holdt på å sy en kjole og ikke fikk til en vanskelig bord. Da Bernt kom hjem til middag, var hun på bristepunktet av utålmodighet. - Ta det med ro, pust gjennom nesen, sa Bernt med et smil, - la meg prøve! Det hele endte i latter, og jammen klarte han ikke å få knappenålene inn på rett plass. - Han var utrolig, legger hun til.

Men det var nok først og fremst utviklingen av Tenth Rescue Squadron som stod i hodet på Balchen, og nesten hver week-end skrev han lange forslag om hva som burde gjøres. Disse ble så overlevert generalene Twining eller Armstrong til videre behandling.

Fra tre store artikler i Colliers's Magazine i 1949 og 1950, *Rescue Below Zero* eller *The Story of Bernt Balchen's Airmen*, fremgår det at da Balchen overtok kommandoen over Tenth Rescue Squadron, bestod den av 193 offiserer og 541 menige, fordelt over et område fra Anchorage og Fairbanks til Adak, Cold Bay og Shemya ute i Aleutene. De hadde til rådighet firemotors C-54 fly og store hospital-glidere, spesielt utstyrt for polferder, samt SB-17, «flyvende festninger», med livbåter som kunne droppes til sjøs. Videre hadde de «arbeidshesten» C-47 på ski og hjul, som kunne transportere spesielt utdannet fallskjermpersonell, og mange småfly og helikoptre som kunne lande hvorsomhelst. De hadde sine egne leger, mekanikere og hundespenn med egne arktiske skogs-guider, som ble kalt det private infanteri i Tenth Rescue.

Nestkommanderende i Rescue, nå pensjonert oberst og flyver Robert Ackerly, beretter litt om sitt arbeid i polarområdene. Han forteller at da han var under Balchens kommando, opererte de en tid fra en sandstripe på Barter Island, som ligger utenfor nordkysten av Alaska. - Balchen var en kjekk kar å arbeide for, sier han. Han var fremsynt og hadde mange ideer, han hadde *alltid* ideer. En av dem var å etablere en isstasjon ute i Polhavet for blant annet å ta vitenskapelige observasjoner. Ackerlys del av operasjonen, som var presentert for sjefen for Alaskan Command og Pentagon i Washington, var å hjelpe til med den første undersøkelsen og å foreta den

Det var ikke alltid enkelt å operere i ødemarken, og det ble mange ganger behov for «Rescue».

første landing på isen, samt å etablere en stasjon der ute. Samtidig skulle det opprettes en «Arctic Survival» skole for piloter og mannskaper, for å alle som arbeidet i arktiske strøk skulle opplæres i hvordan de skulle overleve hvis de måtte nødlande. Skolen krevde som avslutning at alt personell måtte tilbringe en uke ute på tundraen.

Isen i Polhavet var i stadig bevegelse, og råkene åpnet og lukket seg hele tiden. Det ble derfor vanskelig å finne et isflak som var stort nok til å lande på. Dette var den første fase i å etablere en isøy som kunne bli brukt senere.

Balchen valgte Ackerly til å foreta den første landingen. Mannskapet bestod av en flight engineer, en co-pilot, Balchen som sjef, en navigatør og en radio-operatør. De landet, utforsket området og tok bilder, før de etter en halvtimes opphold returnerte til Barter-øya.

Flere lignende landinger ble foretatt ute i isødet, men ikke alle var like vellykkede. En landing holdt på å ende i katastrofe idet understellet ble skadet under landingen. Men de klarte likevel å ta av ved hjelp av «jato bottles» (jet-assisted-take-off), en slags startrakett.

- Det var en stor opplevelse å fly der oppe, forteller oberst Ackerly. Jeg likte det virkelig, både isoppdragene og skioppdragene og alle de oppdragene vi utførte for «Rescue» over hele Alaska, og enkelte ganger også i Canada. Jeg satte pris på det, spesielt fordi min sjef var Bernt Balchen.

I september 1949 tok Balchen sammen med general Armstrong en snartur over Polkalotten til Oslo. Turen var bl.a. en del av hans plan om å fremme den første «Airline Exploratory Flight» fra Los Angeles til København. Det må bemerkes at på den tiden var det ikke så enkelt å navigere i polarområdene, og nye systemer var stadig under utprøving. Glad og fornøyd kom han tilbake, etter at alt hadde gått som planlagt.

På denne tiden hadde han også detaljerte planer for utbygging av Thule på Grønland som base for USA. Da den daværende Secretary of the Air Force, Stuart Symington, fikk høre om planen under et besøk i Alaska (i desember 1950), ble han meget interessert. Han kalte Balchen til Washington og utnevnte ham til «Operations Officer» for prosjektet.

For meg hadde Balchen selvfølgelig aldri nevnt noe om disse hemmelig-stemplede planene.

I begynnelsen av 1951 var jeg i New York og gikk oppom ingeniørfirmaet Sæverud-Elstad-Krueger for å hilse på noen gamle bekjente. Dette resulterte i at jeg ble ansatt der for å arbeide med et arktisk prosjekt som senere skulle vise seg å være nettopp Thule-prosjektet. Firmaet var byggetekniske konsulenter, og skulle også ha tilsyn og kontroll ute i marken.

I juli 1951 ble jeg sendt til Thule for å representere firmaet der oppe. Slik

ble det til at jeg var tilstede på den nye flystripa den 20. november 1952 kl. 4 om morgenen, da SAS-flyet Arild Viking mellomlandet på den historisk første transarktiske passasjerflyvninga. Den flyrutena Balchen målbevisst hadde arbeidet for gjennom flere år, var blitt til virkelighet.

Det var en stor dag, også for den danske kolonia på Thule, da vi hilste på passasjerene med Bernt Balchen og Riiser-Larsen i spissen. Bess Balchen var forøvrig også med på turen som eneste kvinnelige gjest.

Ved et leilighetsbesøk i New York fikk jeg anledning til å se Balchens utstilling av akvareller i det kjente «Grand Central Art Galleries». Utstillinga var gjenstand for stor oppmerksomhet og fikk rosende omtale av bl.a. den kjente amerikanske maleren Ted Kautzky. Balchen hadde tre utstillinger der, «The High North» i 1953, «Arctic and Sub Arctic» i 1954, og den tredje i mai 1955. Av de mange interessante personligheter fra Balchens store bekjentskapskrets som var tilstede ved åpninga var det nok en spesiell glede for ham å motta Trygve Lie, som var i ferd med å avslutte sitt engasjement som den første generalsekretær i De forente nasjoner.

I 1959 fylte Balchen 60 år og ble invitert hjem til Norge fra USA. Som et ledd i feiringa holdt han den 21. oktober et foredrag i Oslo Militære Samfund om *Flyvninga idag og imorgen*. Foredragssalet var fullsatt av innbudte prominente gjester, som interessert lyttet til hans profetier om fremtidens luftfart. Han viste også hvorledes hans tidligere prognoser stemte forbløffende med dagens virkelighet.

Etter foredraget hadde Norsk Aero Klubb invitert noen motstandsfolk fra okkupasjonstida og andre gode venner og bekjente av Balchen til «et enkelt aftensmåltid», som det het i innbydelsen. Vi var ca. 30 ialt, bænket rundt et vakkert dekket langbord i Militærsamfundets festsal.

Det vi vel alle husker best fra festen, var Hans Majestet Kong Olav ved enden av bordet, med æresgjesta Bernt Balchen og frua ved sin side. Kongen ville nok med denne plasseringa uttrykke sin takknemlighet for hva Balchen hadde utrettet for Norge og Norges frigjøring, men ørsket sikkert også personlig å gratulere jubilaenta.

Det ble en meget minneverdig fest. Taler og vakre ord var unødvendig — og det sier i seg selv ganske meget om flyverhelten og mennesket Bernt Balchen.

Kulturer ved kanten av stupet

Urbefolkninger i de russiske og sibirske nordområdene

Winfried Dallmann, Norsk Polarinstitutt

Sovjetunionens oppløsning og Russlands åpning mot verden de siste årene har også gitt oss et mye klarere bilde av hva som foregår i de store russiske og sibirske nordområdene. Mer og mer autentisk, aktuell informasjon om de nordlige folkegruppene, ufarget av sovjetisk propaganda, har nådd de vestlige land. Samtidig er vi på nytt blitt minnet om den russiske erobringen og den sovjetiske utbyggingen av Sibir som har kostet utallige menneskeliv, nærmest utvisket mange kulturer og drevet hele folkeslag mot sin undergang.

Nå, da vestens og østens nasjoner forhandler med Russland om åpningen av den Nordlige Sjørute, og da verdensopinionen i økende grad kan påvirke utviklingen i de russiske nordområdene, bør vi tenke oss nøye om — for at det ikke blir vi som legger siste hånd på disse menneskenes triste skjebne. Mange av disse folkegruppene er blitt drevet så langt mot sin kulturelle og/eller fysiske undergang at det bare skal forholdsvis små ytterligere inngrep til for å viske dem ut for godt. Vi må forstå at den kulturelle mangfoldigheten på vår jord er en rikdom som under alle omstendigheter må bevares.

Det er viktig at vi ikke inngår avtaler med Russland som f.eks. ødelegger disse folkegruppens tradisjonelle landområder og naturressurser i enda større grad enn hittil. Det er viktig at vi ikke tillater inngrep i de arktiske naturforholdene som ytterligere skader de tradisjonelle næringene som danner grunnlaget for disse folkenes kultur. Det er viktig at disse menneskene ikke ytterligere drives bort fra sine hjemsteder, utsettes for fremmede arbeidere eller de militæres overgrep og at det bygges opp en effektiv beskyttelse. Vi har i dag muligheten til å stille betingelser overfor Russland, når vi går inn i økonomisk samarbeid i nordområdene. Men for å kunne gjennomføre dette, trenger de vestlige samarbeidspartnere bakgrunnsinformasjon. Artikkelen er ment som et bidrag til dette.

Mesteparten av den aktuelle og samfunnspolitiske informasjonen for denne artikkelen er hentet fra rapporter og publikasjoner av *International Work Group for Indigenous Affairs (IWGIA)*, København, *Minority*

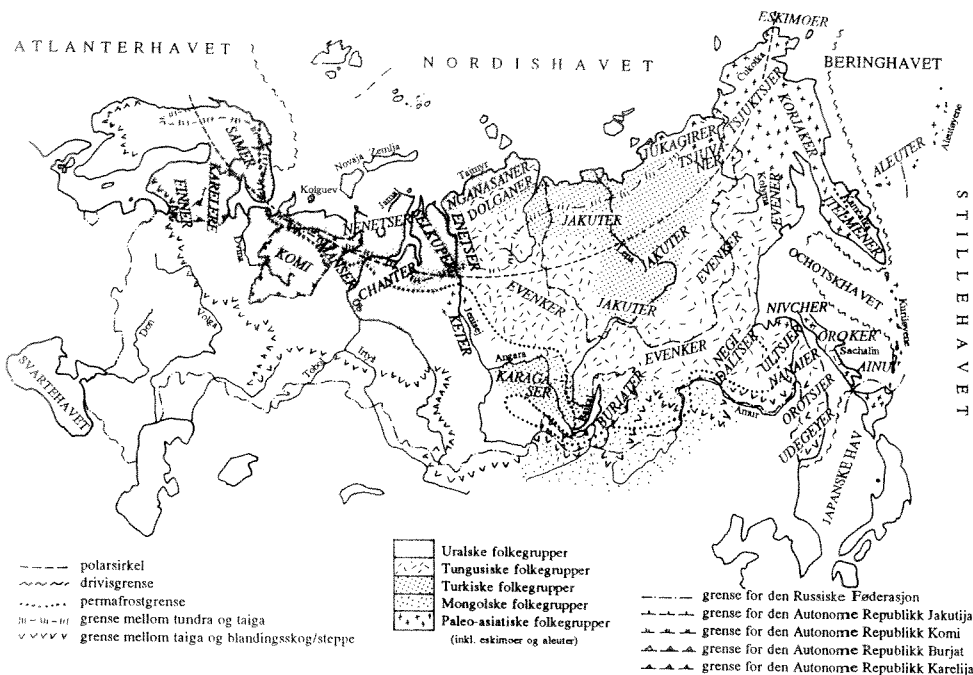

Fig. 1. Kart over urbefolkninger i det nordlige Russland og Sibir.

Rights Group (MRG) International, London, og Gesellschaft für bedröhte Völker (GfbV), Göttingen. En del av kildematerialet er oversatt fra autentiske beretninger fra representanter for de aktuelle folkegruppene som den senere tid har gjort mye for å gjøre sin skjebne kjent utenfor den forhenværende Sovjetunionens grenser.

Tundra og taiga

Området som i denne sammenhengen skal belyses er grovt sett de arktiske og subarktiske deler av den Russiske Føderasjon, dvs. de nordlige deler av det europeiske Russland fra Kolahalvøya til de nordlige Uralfjellene og det nordlige og østlige Sibir. Det ligger i store trekk nord for permafrostgrensen som i det østsibiriske høylandet strekker seg så langt sør som 55°N. Ved Stillehavskysten er Sichote Alin¹-området tatt med, hvor drivisgrensen

¹ Russiske navn og stedsnavn er ofte blitt kjent med norsk eller engelsk stavemåte som ikke er entydige transkripsjoner. I denne artikkelen er den internasjonale bibliografiske omskriften brukt, f.eks. ch = ch i tysk «machen» (istedenfor «kh» i engelske transkripsjon) ç = norsk «tsj», š = norsk «sj», z = z i engelsk «size», ž = fransk «j», c = norsk «ts», osv. Også i folkenavn osv. er ch-lyden gjengitt med ch (selv om det på norsk ofte brukes kh) for å unngå at den leses som «k».

strekker seg så langt sør som til den russisk-kinesiske grensen ved Vladivostok. Dette området omfatter landet som før den russiske koloniseringen tilhørte det som i Russland betegnes de «nordlige folk» (Fig. 1).

Landet består i nord av en mest flere hundre kilometer bred sone av treløs tundra², som sørover går over i det veldige skogsbeltet som også på andre språk har fått det russiske navnet «tajga» (taiga). Disse skogene vekslers med store myrområder i det vestlige Sibir, mens i øst dominerer høyfjellsområder. Ved Stillehavskysten, på Kamčatka og Sachalin, er landskapet preget av tallrike aktive vulkaner.

I Sibir renner noen av verdens største floder mot Ishavet: Ob, Enisej (på norsk ofte omskrevet «Jenisej»), Lena og Kolyma. Disse har alltid vært hovedtrafikkårene gjennom landet, både under koloniseringen og den påfølgende utbyggingen av landets rike ressurser som fremdeles fortsetter i dag.

Øyene i Ishavet har ikke hatt noen fastboende urbefolkning. Etter at Russland annekterte Novaja Zemlja i 1877, ble noen hundretalls nenetser (samojeder) flyttet dit. Deres etterkommere ble igjen evakuert da Sovjetunionen begynte med atomsprengninger der. Befolkningen ble tvangsflyttet til Narjan Mar-området på fastlandet og til øya Kolguev i det sørlige Barentshavet.

Avstamning og språk

De nordlige folkegruppene kan i grove trekk deles inn i to hovedgrupper (Fig. 1). Den ene består av etterkommerne til indigene folkeslag som, så langt tilbake som vi kjenner historien, har bebodd Sibir. Disse lever hovedsakelig i nordøstre Sibir og Kamčatka: Tsjuktsjer, korjaker, jukagirer, itelmener. Men noen meget små grupper er også igjen andre steder: Ket-folket ved midtre del av Enisej-floden og nivchene på nordlige Sachalin og ved Amur-munningen ved Ochotskhavet. Disse gruppene snakker såkalte paleo-asiatiske språk (Fig. 2). En spesiell stilling inntar ainu-folket på sørlige Sachalin, Kuril-øyene og nordre Hokkaido i Japan; de er en europeid rase, i motsetning til alle de andre nordlige folkegruppene i Russland og Sibir som tilhører den mongolide rasen. En teori går ut på at ainu-folket har vært den opprinnelige befolkningen av de japanske øyene, før japanerne vandret inn fra det asiatiske fastlandet. Språket deres står meget isolert, men regnes til de paleo-asiatiske. På russisk territorium er det

² Tundra: russifisert form av finsk «tunturi» = treløst fjell.

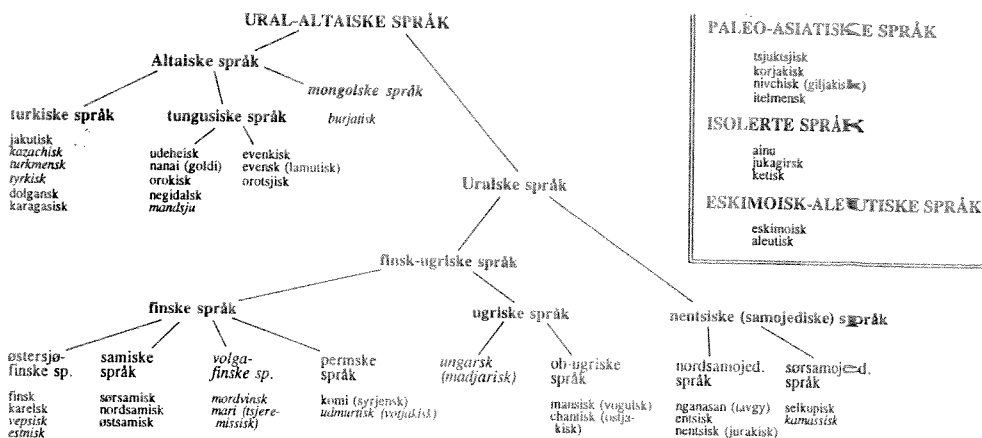

Fig. 2. Skjematisk fremstilling av språkrelasjoner blant de nordlige urbefolkningene i Russland og Sibir. Eksempler på ikke-nordlige, men bedre kjente språk innenfor de forskjellige familiene er tatt med (skrevet kursivert) for å vise slektskapsforholdene.

i dag praktisk ingen ainu igjen. Siste gang de dukket opp i en folketelling var i 1926, da 32 mennesker regnet seg til dette folket.

Den andre hovedgruppen er folkeslag som har sin opprinnelse i sentral Asia. De trengte de gamle sibirske folkene tilbake under sin innvandring i eller før middelalderen og blandet seg delvis opp med dem, eller med hverandre. Denne hovedgruppen snakker ural-altaiske språk, en språkfamilie der det bl.a. inngår mongolsk, tyrkisk, ungarsk og finsk (Fig. 2). Øst for Enisej-floden dominerer den altaiske undergruppen, dvs. de turkiske³ jakutene, dolganer og karagaser, og de tungusiske evenker, evener, nanai-er, negidaltser, udegejer, orotsjer, oroker og ultsjer. Vest for Enisej og helt til Sameland i det europeiske nord er den uraliske undergruppen hjemme, med fra vest til øst en finsk gren (samer, komi), en ugrisk gren (chanter, man ser) og en samojedisk gren (nenetser, selkuper, enetser, nganasaner).

De aller fleste av folkegruppene er i dag minoriteter. Unntak er kareler, komi og jakuter som mer eller mindre utgjør befolkningsflertallet i sine respektive hjemland og som lever i autonome republikker med en viss grad av indre selvstyre.

³ tyrkisk: i motsetning til *tyrkisk*; vedrørende hele folke/språkfamilien som omfatter f.eks. tyrkisk, aserbajdsjansk, kazachisk, turkmensk (jfr. engelsk *Turkic*, i motsetning til *Turkish*).

Tsjuksjisk reindriftsfamilie fra Retkuča i nordvestre Čukotka.

Reindrift, fiske og sjamaner

Selv om de enkelte folkegrupper har nokså forskjellig historisk og språklig bakgrunn, finnes det likevel en god del kulturelle fellestrekk. Dette skyldes tildels at de subarktiske til arktiske forholdene krever en stor grad av næringsmessig tilpasning som er nokså lik i mange områder. Så er det de geografiske og klimatiske forholdene som fremfor den etniske bakgrunnen bestemmer næringsvirksomheten. Sjøfiske, innlandsfiske, jakt og reindrift er tradisjonelle næringer hos de fleste av gruppene, mens landbruk i vesentlig grad bare drives blant gruppene som lever sør for permafrostgrensen, dvs. komi og en del av chantene. De sørlige deler av jakutene og evenkene lever imidlertid tradisjonelt i stor grad av storfedrift og hesteavl. Metoder i næringsutøving, utforming av tradisjonelt redskap, brukskunst og nyere former for kunst som maleri og litteratur er selvsagt nokså forskjellig fra folk til folk og fra område til område.

Et annet kulturelt fellestrekk er de tradisjonelle religionene som før den russiske koloniseringen utelukkende var ulike former for sjamanisk animisme: troen på eksistensen av ånder i naturen og naturens krefter, som mennesket kan komme i kontakt med gjennom sjamanen, hvis egen ånd

har evne til å forlate kroppen i en ekstatisk bevissthetstilstand. Sjamanismen er fremdeles utbredt blant flere av folkegruppene, spesielt blant de tungusiske, samojediske og østsibiriske, mens andre i større grad er blitt kristnet og tilhører den russisk-ortodokse kirken. Den lave status som den kristelige kirken innehadde i Sovjetunionen hadde til følge av kristningsprosessen — som i Sibir aldri har vært så sterk som i det europeiske nord — på mange måter stoppet opp for to generasjoner siden. Religionsblanding er i dag et nokså vanlig fenomen.

Erobringen av den «Ville Østen»

I sovjetiske historiebøker kan man lese at russerne i de senere 16. og 17. århundrer dro nærmest uhindret østover gjennom et nesten ubebodd land og at de små folkegruppene sluttet seg frivillig til Russland. Når det blir innrømmet at det skjedde overgrep, så forklares det med Tsarrikets imperialistiske tendenser. Til og med i vestlig litteratur blir «erobringen» av Sibir i uvitenhet ofte skrevet i gåseøyne, mens de hvites erobring av det amerikanske kontinentet innrømmes å ha vært ett av historiens største folkemord.

Russernes mål var å legge under seg hele det nordlige Asia, gjøre folkene tributpliktige, dvs. kreve inn skatt («jasak») i form av naturlige ressurser, mest skinn, mot å love dem tsarrikets beskyttelse. Tsarens beskjed gikk ut på at de innfødte skulle behandles imøtekommende og vennlig, og militære aksjoner skulle bare gjennomføres, dersom man kunne vente seg bevæpnet opprør.

Men tsaren bodde langt fra Sibir, og det som skjedde i virkeligheten var «. . . en historie av kontinuerlige plyndringer og voldelige overgrep som hadde til følge utryddelse av hele folkeslag . . .» (Semjon Okun, sovjetisk historiker, i 1935). Noe som skjerpet situasjonen var at det ofte ble sendt kosakker til Sibir, tilhørige av en russisk-ukrainisk folkegruppe som bl.a. er kjent for sine krigerske ferdigheter. Loven hadde ingen som helst innflytelse på hendelsene i Sibir. Ofte ble den stedegne befolkningen tvunget til å anerkjenne Russlands tributherredømme idet man tok høvdinge eller anerkjente personer som gisler. Det var vanlig å kjøpe eller føre bort kvinner og barn og ta dem som slaver. Skattetoktene utartet ofte til rene plyndrings- og mordferder, og de sibirske guvernørene herjet etter eget velbefinnende. Også i områder hvor det ikke ble myrdet, men bare plyndret, tok man ofte livsgrunnet fra befolkningen som døde av kulde eller sultet ihjel. Også i det 19. århundre fortsatte utplyndringen; kjente

Nenets-maleri. Folket forsvarer seg mot tsarens plyndrende og myrdende skatteinndrivere. «Når et folk er nær sin undergang, står det alltid frem en mann som blir en stor helt.»

eksempler er de to Bering-ekspedisjonene (1825-29 og 1833-43). Mannlige slaver ble brukt til transport av skatte- og tyvegods og mange døde av utmattelse og sult.

Mot slutten av 17. århundre, samtidig med at de siste sibirske områdene ved Stillehavskysten ble underlagt russisk herredømme, ble ressursene knappe og den russiske stat vedtok å utrydde spesielt ubøyelige folk som jukagirer og tsjuksjer. Den eneste folkegruppen som med suksess klarte å motsette seg mye av utplyndringen og utryddelsen var tross alt tsjuksjene som hadde en positiv befolkningsutvikling gjennom alle årene. Som et mer typisk eksempel kan nevnes jukagirene som under de første møtene med russerne rundt 1640 anslagsvis tallet 4500 til 5000 mennesker. Folketellingen i 1897 brakte et tall på 544 for dagen. Sovjetiske historiebøker gjør svartedauen ansvarlig for den store befolkningsnedgangen, men allerede før den første epidemien (1758), nemlig ved utgangen av 17. århundre var det bare ca. 2500 igjen. Den sanne grunnen for urbefolkningenes nedgang finnes til og med i autentisk, russisk kildemateriale som f.eks. i den følgende naive beretningen fra skatteinndriveren Erofej Chabarov: «... Gjennom Guds nåde og til Tsarens velferd felte vi disse dachurene (tungusisk-mon-

golsk stamme) som trær . . . ; og av disse dachurene ble ialt 661 menn drept . . . ; vi tok 243 gamle og unge kvinner og jenter og 118 barn til fange og hadde et bytte på 237 hester og 113 stykker storfe . . . ».

Forsøk fra statens side på å garantere urinnvånerens rettigheter skjedde i 1822 gjennom den såkalte «Lov om urbefolkningens forvaltning» som i 1892 ble utvidet i «Statuttet om urbefolkninger». Disse lovene hadde til hensikt å beskytte folk mot overgrep, å verne urbefolkningenes økonomi mot økt russisk kapitalisme og å bevare opprinnelige kulturer. Men de var ikke annet enn ord på papir og klarte på ingen måte å stoppe den ødeleggende utviklingen.

Ved siden av den rent fysiske undertrykkelsen og delvis utryddelsen var også de kulturelle, økonomiske og etnogeografiske følgene av denne koloniseringen betydningsfulle. Enkelte folkegrupper gikk drastisk ned i befolkningstall (særlig enetser, jukagirer, korjaker, itelmener, eskimoer) mens andre kunne utvide sine leveområder (særlig nenetser, tsjuksjer, evenker, evener). Hos noen stammer gikk de tradisjonelle næringene tilbake til fordel for pelsdyrfangst, både pga. skatteplikten og for å kunne bytte skinn mot industrivarer ved handelspostene, mens noen av tundrafolkene klarte å utvikle en mye intensivere reindrift enn før (særlig tsjuksjene og nenet-sene). Men samtidig begynte det sosiale forfallet, ikke minst stimulert av store alkoholemengder som de russiske handelsmennene dyttet på folk for å gjøre dem avhengige.

Nordfolkene i den unge Sovjetunionen

Etter oktoberrevolusjonen, i årene 1917 til 1923, overtok den nye sovjet-administrasjonen og de tsaristiske forvaltningsstrukturene ble oppløst. «Erklæringen om rettigheter for folkene i Russland» (1917) som garanterte en fri utvikling av etniske minoriteter kom aldri til anvendelse. Det første tiåret etter revolusjonen var preget av en langvarig diskusjon i «Komité for bistand til de nordlige folkene», kort «Nordkomitéen» mellom to politiske linjer. Den ene ønsket en utvikling på de enkelte kulturenes premisser ved å opprette reservater etter nordamerikansk mønster, mens den andre ikke anerkjente spesielle kulturelle forutsetninger og arbeidet for en fortest mulig innlemming av nordområdene i den nasjonale utviklingen, med urbefolkningene som en del av arbeidsstyrken for Sovjetunionens velvære. Mot slutten av 20-tallet hadde denne linjen tatt overhånd.

Samtidig ble det sovjetiske forvaltningssystemet innført, som bare i begrenset omfang kunne holde ved tradisjonelle stammestrukturer, selv om

man var nokså bevisst ved inndelingen i administrative enheter, kretser eller kommuner («rajon»), autonome distrikter («avtonomnyj okrug»), fylker eller provinser («oblast» eller «kraj»), som skulle ivareta de etniske grensene. Som eksempel nevnes at de samojediske folkenes bosetningsområde danner tre autonome distrikter, Nenetskij Avtonomnyj Okrug innenfor Archangelskaja Oblast, og Jamalo-Nenetskij Avtonomnyj Okrug innenfor Tjumenskaja Oblast, mens befolkningsblandingen gjorde det nødvendig med et felles distrikt for nenetser og dolganer i øst, Dolgano-Nenetskij Avtonomnyj Okrug, som tilhører Krasnojarskij Kraj. Andre såkalte autonome kretser ble tildelt Chantene og Mansene (felles), Evenkene, Korjakene og Tsjuktsjene. I disse distriktene har nasjonalspråket en offisiell status. Jakutene (i 1922) og komi (i 1936) som dannet befolkningsflertallet i sine respektive bosetningsområder fikk såkalte Autonome Sosialistiske Sovjetrepublikk (ASSR) med et autonomt indre selvstyre, som imidlertid kontrolleres av den Russiske Sosialistiske Føderative Sovjetrepublikk (RSFSR).

Hovedårsaken til at administrasjonen var mislykket var klasse-loven, som utelukket velstående reineiere og sjamaner fra å bli valgt inn i et sovjet, en kongress eller komité. Noen steder, f.eks. blant korjakene og evenene, hvor stammestrukturere ikke var utpreget, ble nye «stammer» opprettet for å kunne anvende forvaltningsreglementet for stammefolk. På denne måten ble hele den sosiale strukturen snudd opp ned, noe som mange steder førte til at stammesovjetet bare eksisterte på papiret og ikke utøvde sin myndighet.

Omdanning til «sovjetmennesker»

Imidlertid fantes det på 20-tallet anstrengelser for etterkrigs-gjenoppbyggingen av økonomien med støtteordninger, skattefritak for minoriteter, osv. Men 30-årene under Stalins diktatur ødela det meste av økonomiske og sosiale strukturer som hittil ennå hadde vært i en viss balanse. Den storstilte industrialiseringen av Sovjetunionen som ble igangsatt trengte naturressursene i nord. Fiskeindustrien blokkerte elvene med sine garn, kjøttindustrien omvandlet hemningsløst all mark de ønsket til beiteland. Enorme skogsarealer ble hogget ned og gruvedrift ble satt i gang. Tradisjonelle næringer gikk til bunns. De store statseide firmaene importerte sin egen arbeidskraft og brukte senere også fanger fra arbeidsleirene, og disse fremmede sto utenfor de lokale myndigheters jurisdiksjon. Nordområdene kom mer og mer under kontroll av de sentrale industriministeriene som

ikke så annet i urinvånerne enn arbeidskraft til transport- og forsyningsformål. Spesielt utsatt var den vestlige delen av tsjuksjene og evenene; en del av dem flyktet til mer og mer avsidesliggende landsdeler og unngikk denne prosessen samt kollektiviseringen helt frem til 50-årene.

Klassekamp og kollektivisering var uttrykk som minoritetene i nord ikke forsto betydningen av. Når sjamaner og rike reineiere, altså mennesker som nøy høy anseelse, først skulle bli fratatt sine rettigheter og sin eiendom, sluttet hele samfunnsstrukturen å fungere. Det måtte tvang og bruk av harde straffer til for å omvandle f.eks. den tradisjonelle reindriften til statseide reinkolchoser. Mesteparten av dette ble ikke gjennomført før på 30-tallet. Alt skjedde mot «Nordkomitéen»s direktiver mens komitéen på 30-årene mistet mer og mer kontrollen over hendelsene. Til og med et par forsøk fra den Øverste Eksekutivkomité i 1933 på å verne minoritetene i nord for den utstrakte industriekspansjonen hadde ingen virkning mot det mektige partiapparatet som styrte industrigigantene. «Nordkomitéen» sluttet å eksistere i 1935. Så begynte de mørke årene, hvor Stalin prøvde å skape «sovjetmennesket» ved å eliminere enhver rett til etniske, kulturelle og språklige særtrekk. De nasjonale kretsene ble etter hvert oppløst. Nordområdene ble delt mellom forskjellige ministerier, og det fantes ikke lenger noe kontrollorgan for koloniseringen og urbefolkningenes skjebne. Urinnvånerne var annen-klasses mennesker og tjente bare en brøkdel av det russiske nykommere tjente for samme arbeid.

«Jeg ønsket jeg var død for å unngå dette helvetet på jorden. Hva har jeg hatt barn for — for denne torturen og ydmykelsen? La russere være overalt, da vil det sannsynligvis være et paradisi. De vil ikke ha noen de kan ødelegge og ruinere. De vil ha alt, de vil jevne med jorden våre forfedres graver og våre egne, og da er det gjort. Ingen vil noen gang huske at det en gang fantes chanter, manser og andre nytteløse folk.»

uttalelse av en chant-kvinne

Fra slutten av 50-årene ble det igangsatt en kampanje for å føre nordområdene fortest mulig inn i den «moderne sosialistiske sivilisasjonen». Nomader ble tvunget til å bli fastboende. I små landsbyer ble kollektiver, skoler, sykehus og butikker stengt og befolkningen tvunget til å flytte til større steder som lå bedre tilrette for en sentralisert forvaltning og infrastruktur, men som ikke tok hensyn til tradisjonelle næringer. Resultatet var en ytterligere fremmedgjøring av de berørte menneskene. Sentraliseringen tok fra dem muligheten til å livnære seg på den vante måten. Dessuten ble det ikke sørget for tilstrekkelig boliger og arbeidsplasser på de nye stedene. Sosiale problemer, kriminalitet og alkoholmisbruk økte.

I 1980 ble forvaltningssystemet omstilt igjen. De siste nasjonale distriktene ble oppløst, og et system av såkalte autonome distrikter ble innført. Ordbruken «minoriteter» forsvant fra lovtekstene. Urbefolkningene hadde blitt minoriteter nesten overalt, og den nye forvaltningen tok ikke lenger hensyn til den etniske fordelingen og urbefolkningenes behov. Sosialpolitikken ble løftet opp på fylkesnivået («oblast»); de lokale sovjetene hadde den ren rådgivende funksjon og var fratatt all myndighet.

Russifisering gjennom skole og språkpolitikk

Utbyggingen av skolesystemet fikk først en oppblomstring på 20-tallet, og målet var å etablere skriftspråk for alle hovedspråk blant urbefolkningene. Stedvis ble analfabetismen betraktelig redusert på kort tid. Men senere ble også utdanningssystemet offer for totalitær stalinisme. Så ble det i 1937 innført kyrillisk skrift for alle språk ved et dekret. Mange som hadde arbeidet med skiftspråk som var tilpasset de enkelte språkgruppene ble arrestert som folkefiender. Det langsiktige målet ble å utviske all etnisk identitet.

Siden ideen om det enhetlige sovjetmennesket med alle politiske konsekvenser kom fra Russland som ledende nasjon, ble den med rette oppfattet som et russifiseringsforsøk. Myndighetene begynte samtidig å nekte foreldre å gi sine barn ikke-russiske navn. Det ble fremmet nedlatende propaganda overfor de «primitive steinaldermenneskene». Fra 1957 ble skolelærere straffet når de snakket annet enn russisk til elevene utenfor morsmålsundervisningen. På 60-tallet fremmet sovjetmyndighetene propaganda om at flere og flere foreldre hadde innsett den store betydningen som det russiske språket hadde for nasjonenes tilnærmelse og hadde valgt å la sine barn undervise på russisk. I 1970 ble bare nenetspråket av opprinnelig 26 minoritetsspråk (ikke medregnet de store folkegruppene karelere, komi og jakutene som har egne autonome republikker) brukt til skoleundervisningen, og bare i grunnskolen.

En ødeleggende virkning på minoritetskulturene hadde også internat-skolesystemet. Det var opprinnelig ment å gi barn av nomader mulighet til skoleutdannelse. Men etterhvert ble internatsystemet utvidet til barn i førskolealderen helt ned til 1 år, og det ble ikke lenger gjort noen forskjell på nomader og fastboende. Barna var dermed fratatt familien det meste av tiden, og de kom tilbake til dem i 16-17-års alderen som fremmede, i mange tilfeller nærmest uten kulturell tilknytning til sitt folk, og oftest uten tilstrekkelige ferdigheter i det daglige livet. De sosiale problemene bare

økte. Dette internatsystemet blir ikke lenger praktisert, men skaden som allerede er gjort er stor.

Tilbakegangen av andelen på morsmålsbrukere er stor, og selvsagt størst for små folkegrupper som er mest utsatt for kulturell og språklig assimilering. Tabellen (Fig. 3) viser tallene fra 1959 og 1979. I dag bærer den eldste generasjonen, mest folk over 50, den språklige tradisjonen videre, mens den yngre under 30 bruker enten russisk eller, i noen områder, språket til et

selvbetegnelse betegnelse (internasjonal bibl. omskrift)	offisiell russisk betegnelse	engelsk stavnemåte	norske betegnelser eller norsk stavnemåte og andre navn	befolkning				% morsmålsbrukere	
				1926	1959	1979	1989	1959	1979
<u>Finske grupper</u>									
Sámit*	saamy, lopari	saami, lapps	sámet, lapper	1720	1792	1888	1890	70%	53%
Suomalaiset	finny	finns	finner			77000			
Karjalaiset	karel'y	karelians	kareleie			167000	138000	71%	56%
Komi Mord	komi, zyrjane	komi	komi, syrtjenet	287000	327000	344500			
<u>Ugriske grupper</u>									
Handa*	chanty	khants	chanter, chanti, ostjaker	17334	19410	20934	22521	77%	68%
Mansi*	mansi	mansi	manser, mansi, voguler	6095	6419	7563	8461	59%	50%
<u>Samojediske (nentsiske) grupper</u>									
Nenec*	nency, juraki	nenets, yuraks	nenetsr, jurak, samojedet	16247	23007	29894	34665	85%	80%
Selkup*	sel'kupy	selkups	selkuper, ostjak-samojedet	1630	3768	3565	3621	51%	57%
Enece*	ency	entsy	eretsjer, jemsej-samojedet	482		350	209		
Nganasan*	nganasany, tavgijcy	nganasans	nganasaner, tavgy-samojedet	867	748	867	1278		
<u>Tungusiske grupper</u>									
Evenk*	évenki, tungusy	evenks	evenker, tunguser	18805	24710	27531	30163	56%	43%
Even*	éveny, lamuty	evens	evenner, lamuter	2044	8121	12286	17199	81%	57%
Elkenbeje*	negidal'cy	negidals	negidaltser	683	350	504	622		44%
Nani*	nanajcy	nanais	nanaiter, golder, chodso	5860	8026	10516	12023		
Kekar*, nani	oroči	orochi	orotsjer	647	782	1198	915		
Olči*, nani	ul'či, ol'či	ulchi	ultsjer	723	2055	2552	3233	68%	41%
Uta*	oroki	oroks	oroker	162		450	190		
Ude, udegej*	udegejcy	udege, udegey	udegejer, udeleir	1357	1444	1551	2011	74%	31%
<u>Turkiske grupper</u>									
Sachalar	jakuty	yakuts	jakuter		283000	328000	382000	98%	95%
Dulgaan*	dolgany	dolgans	dolganer	656	3934	5053	6932	94%	90%
Tofalar*	tofalary, karagasy	tofalars	karagaser	415		731	-		
<u>Paleo-asiatiske grupper</u>									
Lyg Oravetljan*	čukči	chukchee	tsjuksjer, luoravetlaner	12332	11727	14000	15184	94%	78%
Nymyllan*	korjaki	koryaks	korjaker	7439	6287	7879	9242	91%	69%
Itelmen*	itel'meny	itelmens	itelmenet, kamtsjadaler	859	1109	1370	2481	36%	24%
Qdul*, detkil	jukagiry	yukag(h)irs	jukagirer	443	442	835	1142	53%	38%
Cuvan*	čuvancy	čuvans	tsjuvåner	705		-	1511		
Nivch*	nivchi, giljaki	nivkhi, gilyaks	nivcher, giljaker	4076	3717	4397	4673	76%	31%
Ket*	kety	kets,	keter, jemsejere	1428	1019	1122	1113		
Ainu	ajny	yemisey-ostyaks	ajnu	32	-	-	-		
<u>Eskimoisk-aleutiske grupper</u>									
Yupigyt, yuit*	ėskimosy	eskimos	eskimoer	1293	1118	1510	1719	84%	61%
Unangan*	aleuty	aleuts, aleutians	aleuter	3534	421	546	702	22%	18%

Fig. 3. Oversikt over nordlige folkegrupper og deres befolkningstall ifølge offisielle folketellinger. De 26 folkegruppene merket med * tilhører det i 1990 grunnlagte «Forbundet av de Små Folkene i Nord». Litteraturen om nordområdenes folkegrupper bruker varierende betegnelser på mange av folkene. I denne tabellen er de fleste av navnene listet opp, men ikke undergrupper eller stammer.

av de andre store sibirske folkene, dvs. komi, jakutsk eller - i sør - burjatisk. Den mellomste generasjonen er en overgangsgenerasjon, der morsmålet ofte ikke snakkes godt nok lenger og majoritetsspråket ikke godt nok ennå. Denne tilstanden står selvsagt i veien for å formidle kulturell identitet til den yngre generasjon, samtidig med at det ikke finnes noen erstatning for den tapte.

Befolkningsutviklingen

I årene fra 1926 til 1937 falt urbefolkningsandelen i nordområdene i gjennomsnitt fra 20% til 7% (ikke medregnet karelere, komi og jakuter som er flertallsbefolkninger i autonome republikker). Mens tilflyttingen av russere og andre mellom 1917 og 1926 var ca. 5-8% pr år, hadde den økt til 15-20% pr år omkring 1935. Enkelte områder var spesielt utsatt, f.eks. Čukotka-distriktet, hvor urbefolkningsandelen (mest tsjuksjer) falt fra 93,4% til 47% i samme tidsrom, eller fra 15% til 2,4% på Kamčatka.

Tabellen (Fig. 3) viser befolkningstall fra offisielle folketellinger. Tallene viser en gjennomsnittøkning av befolkningen fra 1926 til 1989 på 47% som ligger langt under gjennomsnittøkningen for den sovjetiske befolkning (94%). Grunnene er både assimilering med majoritetsbefolkningen og en forholdsvis lav gjennomsnittsalder som ligger hele 16-18 år under den gjennomsnittlige russiske. Som eksempel tas Čukotka: levealderen lå på 44-45 år på 60-tallet og på 40 år på 70-tallet, mens sovjetisk statistikk bare anga 62 år jevnt som gjennomsnitt for de nordlige minoritetene. Tuberkuloseforekomsten på Čukotka er over fem ganger så høy som i den forhenværende Sovjetunionen forøvrig.

Tabellen må leses med forbehold, fordi det var forskjellige forutsetninger som lå til grunn for tellingene. Mye av dette var politisk motivert. Så ble det mot slutten av 50-tallet kjent at det faktisk ikke fantes ublandete jukagirer lenger og at den fullstendige assimileringen hadde blitt et faktum. Myndighetene forsøkte da å overtale flest mulig mennesker med en eller annen jukagirsk bestemor til å angi jukagirsk nasjonalitet under de påfølgende folketellingene. Slik forklares den store økningen mellom tellingene fra 1959 og 1979.

Den økologiske katastrofen

Den hemningsløse industrialiseringen som hadde begynt på 30-tallet skulle fortsette med mangdobbel hastighet, da Sovjetunionen skulle komme seg opp igjen etter 2. verdenskrig, og spesielt etter 1955. Nordområdene var

rike på skog, kull, olje, gass og metaller, og enorme landområder ble tatt fra urbefolkningene ved en enkel underskrift i Moskva. Gruver, borerigger, veier, anlegg, hogstfelter, nye industribyer og vannkraftverk spirte frem hvor det hadde vært jakt- og beiteområder. For dem som skulle føre landet inn i en «lykkelig fremtid» gjalt ingen lover. Det sårbare arktiske miljøet ble voldtatt uten tanke på konsekvensene.

Slik mistet f.eks. det Fjerne Østen 30% av skogsarealet, lokalt over 40% (Sachalin, Amur-området). På 80-tallet ble hogstlisenser til og med gitt til kubanske og nordkoreanske firmaer som i tillegg forurenset elvene. Det maksimale den lokale befolkningen kunne vente seg når skogene deres — altså livsgrunnlaget — skulle tas, var en enkelt beskjed fra et ministerium i Moskva om at beslutningen var tatt.

Olje- og gassboomen begynte midt på 60-tallet. Områdene som ble verst ødelagt er mellomløpet av Ob-floden (chantenes land), Jamal-halvøya (nenetsenes land), Magadanskaja Oblast (evenker og evener) og øya Sachalin (oroker og nivcher). Jernbaner og veier ble tankeløst lagt tvers gjennom reinbeiteområder, byer vokste frem, gassflammene sto til værs fra oljefeltene og skaden på reindriften var grenseløs. Beltebiler kjørte hensynsløst på sårbart sommerføre. Bare på Jamal-halvøya ble 600000 hektar reinbeite ubrukelig og hjordene desimert med 24000 rein i løpet av få år. Grusuttak forandret vannføringen i elver og fisken som lokalbefolkningen trengte som næring ble borte. Mange steder begikk de fremmede oljearbeiderne overgrep mot befolkningen, plyndret hytter, ødela kultminner. Giftstoffutslippet fra metallhyttene forurenset store arealer. De militære hersket selvrådende på sine enorme øvelsesområder.

Fra slutten av 80-årene, da den nye glasnost-politikken fikk fotfeste, ble forholdene etter hvert bedre, protester ble hørt, og stedvis ble firmaenes konsesjoner inndratt. De etterlot et ødelagt landskap. Men kompensasjon var det ingen som tenkte på engang.

Noe av det mest ødeleggende, fordi de er usynlige og ikke reparable, er kanskje ettervirkningene etter atomprøvesprengningene som ble gjennomført i de sovjetiske nordområdene. Her må det spesielt nevnes Novaja Zemlja (underjordiske sprengninger frem til de senere årene) og Čukotka (atmosfæresprengninger på 50- og 60-tallet). Befolkningen fra de sentrale prøveområdene ble evakuert, men ikke langt nok. Tydelige tegn på strålesyke finnes hos mange av beboerne på øya Kolguev som ble tvangsflyttet dit fra Novaja Zemlja. På Čukotka finnes bebodde områder, hvor den radioaktive bakgrunnsstrålingen - i hvert fall frem til 1990 - tilsvarte den kontrollerte sonen omkring Černobyl. Cesium 137 i menneskebein er

forhøyet 100 ganger, blyisotoper 10-20 ganger. De fleste av beboerne lider av tuberkulose, og mange har andre lungesykdommer i tillegg. Barnedødeligheten økte fra 2-4% i 1983 til 8-10% i 1989.

De moderne forandringene - «Samlet er vi sterkere»

Protester mot forholdene ble ikke mulige før i annen halvdel av 80-årene da den nye glasnostpolitikken fikk fotfeste. Allerede i 1986 lyktes den korjaksiske landsbyen Paren i Kamčatskaja Oblast gjennom protester å forhindre sin planlagte nedleggelse. Andre eksempler fulgte med økende frekvens. Etterhvert ble det blant urbefolkninger dannet interesseorganisasjoner som arbeidet aktivt mot den økologiske katastrofen og for sine kulturelle og sosiale rettigheter: «Jamal for våre etterkommere» (nenetser), «Foreningen av Tomsk selkuper», «Forbundet av Kola samer» (alle i 1989), «Regionalforeningen av eskimoer» (1990).

Et av de viktigste initiativene var den «Første Kongress for de Små Folkene i Nord» i mars 1990 som representerte 26 minoritetsgrupper og som resulterte i dannelsen av «Forbundet av de Små Folkene i Nord» med forfatteren Vladimir Sangi fra nivch-folket som formann. Det ble vedtatt en konvensjon på sju punkter som oppfordrer sovjetregjeringen til å ratifisere ILOs konvensjon nr. 169 om urbefolkninger og stammefolk og å gjennomføre en rekke juridiske, administrative og økonomiske tiltak for å verne om det som er igjen av deres kulturer. I mai 1990 inviterte den nydannede foreningen til en kongress i Moskva, hvor det ble valgt en forsamling av representanter for de nordlige minoritetene som skulle være rådgivende for myndighetene i alle spørsmål som berørte de representerte urbefolkningene. Formannen ble chanten Eremej Ajpin, et daværende medlem av Øverste Sovjet.

I 1989 ble det holdt et møte av sovjetiske eksperter for minoritetsproblemer i Tjumen, det såkalte «Samotlor-praktikum». Det ble enighet om at den beste måten å sikre en fremtid for de nordlige minoritetene var opprettelsen av nasjonale territorier med selvbestemmelsesrett for økonomisk utvikling, forbud mot nedleggelse av landsbyer og tvangsforflytting, erstatning av sentralstyrte utviklingsprosjekter ved lokalt tilpassede tiltak, spesielt vern av tradisjonelle næringer, osv.

Mer eller mindre samtidig ble det gjennomført en rekke tiltak fra myndighetenes side. Allerede i 1989 ble det vedtatt at en del morsmåls-skoleklasser skulle gjenopprettes for ultsjer, jukagirer, itelmener, dolganer og nivcher. Opplæringsprogrammer for reindrift, jakt og pelsdyravl ble satt

i gang. Det ble opprettet den første «nasjonale krets» (Even-Bytantaj) hvor det lokale sovjet ble tildelt bestemmelsesrett over den lokale økonomiske utviklingen på nasjonale premisser. Og i 1990 kom nye lover som berører minoritetens selvbestemmelsesrett; bl.a. ble det fastlagt at avkastningen fra naturlige ressurser skal komme de lokale sosiale og økonomiske behov tilgode og at industriltak trenger tillatelse fra det lokale sovjet for all slags aktivitet som påvirker økologi, demografi osv. i de respektive områdene.

Enda et skritt videre gikk lovgivningen, også i 1990, ved å gi hjemmel til opprettelsen av nye nasjonale forvaltningsområder eller lokale sovjet, hvor en folkegruppe, som lokalt danner en majoritet, ønsker dette. Og enda lenger gikk man ved å gi muligheten til å opprette «etniske territoriale enheter» i områder, hvor en folkegruppe ikke danner flertallet av befolkningen. Disse lovene ble overtatt av den russiske stat etter Sovjetunionens sammenbrudd i desember 1991.

Disse reformene ble selvsagt mottatt som tegn på velvilje, selv om det i praksis fremdeles står mange hindringer i veien, delvis pga. den gamle, inngrodde parti-administrasjonen som ikke klarer eller ønsker å omstille seg, delvis pga. den generelt vanskelige økonomiske situasjonen i Russland, og delvis fordi det mange steder hersker nærmest lovløse tilstander, hvor enten mafia-lignende grupper eller de militære handler etter eget for godt-befinnende.

Sluttbemerkning

Den totalitære kommunismen har vist seg til å ha hatt en minst like ødeleggende virkning på små folkegrupper som andre storsamfunns-systemer verden over. Mye er ødelagt som muligens kunne blitt reddet om de opprinnelige intensjonene til sovjetregjeringen tidlig på 20-tallet var blitt satt ut i livet. Men uansett har det hele tiden i Sovjetunionen (som også andre steder i verden) vært en sterk tendens til å tro at man vet best hva som er godt for andre og til å gjøre de fleste beslutningene over hodet på de berørte, uten forståelse for de reelle sosiale forholdene. Til slutt - nesten for sent - forsto makthaverne at den eneste veien å gå er å la en folkegruppe tale for seg selv og å gi den muligheten til å utvikle seg på egne premisser.

Det hersker mye misforståelse blant oss i industrisamfunnene om hva dette ønsket om å få utvikle seg på egne premisser innebærer. Det betyr ikke å snu tiden tilbake eller å kunne fortsette med et gammeldags tradisjonelt liv i jordgammer. Det er det ingen som ønsker, og det hadde heller ikke ført til en bærekraftig økonomi i vår tid. Men folkegruppene

som er blitt frarøvet mesteparten av sitt land og sin kultur må i det minste få tilbake sin selvbestemmelsesrett, dvs. de må selv kunne styre sin egen utvikling og legge sine egne verdier til grunn i beslutningsprosessen. Bare på denne måten vil de være likeverdige. Bare på denne måten kan langvarige etniske konflikter som kan resultere i voldelige separasjonsbevegelser unngås.

Det finnes et lite håp om at man er på rett vei nå, selv om det fremdeles er mange skjær i sjøen. Det verste vi i de vestlige industriland kan gjøre er å utnytte Russlands svake forhandlingsposisjon for å presse landet til å gå fra de nyopprettede politiske linjene. Når vi forhandler om anliggender som berører nordområdene, enten det er den Nordlige Sjørute eller økonomiske prosjekter på land som f.eks. oljeleting og -utvinning, så må vi huske at det ikke bare er Russland vi må samarbeide med - vi setter foten på land som tilhører eldgamle kulturer, hvis naturlige rettigheter kontinuerlig er blitt tråkket på i 400 år, og som nå befinner seg ved kanten av stupet. Ikke la oss gi dem det siste støtet!

Takksigelser

Jeg er takknemlig til Peter Hagevold (Norsk Polarinstitutt, Oslo) for en nøyaktig lingvistisk gjennomgang av teksten, særlig når det gjelder bruk av latinisering av de mange uttrykkene som kommer fra det russiske språket. Takk rettes også til Odd Mathis Hætta (Alta Lærerhøgskole) og Polarbok-redaksjonen for kritiske kommentarer som forbedret manuskriptet.

Bibliografi (på grunn av plassmangel er russisk-språklige arbeider utelatt)

Etnologi, kultur og språk

- Black, L. T. 1984: *Aika. An ethnohistory of the Western Aleutians*. Kingston, Ontario.
- Bogaras, W. 1975: *The Chukchee*. New York.
- Collis, D. R. F. (ed.) 1990: *Arctic languages, an awakening*. Unesco.
- Hajdú, P. 1963: *Samoyed peoples and languages*. Bloomington/Den Haag.
- Hanbury-Tenison, R. 1993: Reindeer Nations of Siberia. *Geographical Magazine* Febr. 1993, 15-19.
- Jochelson, V. I. 1975: *The Yukaghir and the yukaghirized Tungus*. New York.
- Jochelson, W. 1928: *Peoples of Asiatic Russia*. The American Museum of Natural History.
- Kiseljov, A. & Kiseljova, T. 1979: *Sovetskije saamy: Istoria, ekonomika, kul'tura*. Murmanskoje Knižnoje Izdatelstvo. [svensk oversettelse, 1981: Samerna i Sovjetunionen: Historia, næringsliv, kultur. Lunds Universitets Geografiska Institution.]
- Kolarz, W. 1954: *The people of the Soviet far east*. New York.
- Kolarz, W. 1956: *Russland und seine asiatischen Völker*. Frankfurt.

- Levin, M. G. 1963: *Ethnic origins of the peoples of Northeastern Asia*. Ed. by H. N. Michael, Toronto.
- Levin, M. G. & Potapov, L. (eds.) 1964: *The peoples of Siberia*. Chicago University Press, Chicago.
- Nieuweboer, R. & Graaf, T. de 1993: Languages and cultures of the arctic region in the former Soviet Union. *Circumpolar Journal* 1-2, 29-42.
- Okladnikov, A. P. 1970: *Yakutia before its incorporation into the Russian state*. Ed. by H. N. Michael, Montreal/London.
- Popov, A. A. 1966: *The Nganassan. The material culture of Tavgi Samoyeds*. Bloomington/Den Haag.
- Vitebsky, P. 1991: The Reindeer herders of Siberia. In P. Carmichael, *Nomads*, Collins & Brown, London. 126-155.
- Wirz, P. 1955: *Die Ainu. Sterbende Menschen im Fernen Osten*. München/Basel.

Historie før 1917 og generelt

- Forsyth, J. 1992: *A history of the peoples of Siberia: Russia's North Asian colony 1581-1900*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Sarkisyanz, E. 1961: *Geschichte der orientalischen Völker Russlands bis 1917. Eine Ergänzung zur ostlawischen Geschichte Russlands*. München.

Sovjetisk historie og nasjonalitetspolitikk før perestrojka

- Armstrong, T. 1987: Soviet policy towards northern peoples of the USSR. In *Arctic Policy. Papers presented at the Arctic Policy Conference*, M. A. Stenbaek (ed.), Centre for Northern Studies and Research, McGill University, Montreal.
- Brunner, G. & Kagedan, A. (eds.) 1988: *Die Minderheiten in der Sowjetunion und das Völkerrecht. Minorities in the Soviet Union under international law*. Köln.
- Chichlo, B. 1981: La collectivisation en Sibérie: un problème de nationalités. In *L'expérience soviétique et le problème national dans le monde (1920-1938)*, Paris, 279-307.
- Chichlo, B. 1987: Historie de la formation des territoires autonomes chez les peuples turco-mongoles de Sibérie. *Cahier du monde russe et soviétique XXVIII* (3-4), 361-402.
- Conquest, R. (ed.) 1967: *Soviet nationalities policy in practice*. Bodley Head, London.
- Karklins, E. 1986: *Ethnic relations in the USSR: The perspective from below*. Allen & Unwin, Boston.
- Pika, A. & Prokhorov, B.: The big problems of the small peoples. *IWGIA Newsletter* 57 (1989), 122-135.

De senere års politiske forandringer

- Aipin, Y. (Aipyn, J.) 1989: Not by oil alone. *IWGIA Newsletter No. 57*, 137-143.
- Aipin, Y. (Aipyn, J.) 1991: U.S.S.R.: Road of discord. *IWGIA Newsletter 1991 (1)*, 36-39.
- Bialer, S. (ed.) 1989: *Politics, society and nationality inside Gorbachev's Russia*. Westview Press, Boulder.
- IWGIA 1990: *Indigenous peoples of the Soviet North*. Document No. 67. København.
- IWGIA 1991: The Association of Small Peoples of the Northern Soviet Union: Convension of the 26. *IWGIA Newsletter 2/1991*, 17-18.

- Nahajlo, B. & Swoboda, V. 1990: *Soviet disunion: A history of the nationalities problem in the USSR*. Hamish Hamilton, London.
- Petrunenko, O. 1991: A Soviet Reservation? Yes! *IWGIA Newsletter 1991 (1)*, 40-41.
- Smith, G. (ed.) 1990: *Nationalities Question of the Soviet Union*. Longman, London/New York.
- Vakhtin, N. 1992: *Native peoples of the Russian far north*. Minority Rights Group International Report 92/5, London. 1-36.
- Vitebsky, P. 1990: Yakut. In G. Smith (ed.), *Nationalities Question of the Soviet Union*, Longman, London/New York. 304-319.
- Vitebsky, P. 1990: Centralized decentralization: the ethnography of remote reindeer herders under perestroika. *Cahiers du monde russe et soviétique XXXI (2-3)*, 345-356.
- Vitebsky, P. 1992: Landscape and self-determination among the Eveny. The political environment of Siberian reindeer herders today. In E. Croll & D. Parkin (eds.), *Bush base: forest farm. Culture, environment and development*, Routledge, London/New York. 223-246.

Etnoøkologi og miljøproblemer

- Armstrong, T., Rogers, G. & Rowley, G. 1978: *The circumpolar north. A political and economic geography of the Arctic and Subarctic*. Methuen and Co. Ltd., London.
- Komarov, B. 1980: *The destruction of nature in the Soviet Union*. Pluto Press, London.
- Krupnik, I. I. 1992: Arctic ethno-ecology. Environmental debates in the Soviet North. In E. Croll & D. Parkin (eds.), *Bush base: forest farm. Culture, environment and development*, Routledge, London/New York. 218-222.
- Lupandin, V. & Gaer, E. 1990: Tschernobyl in Tschukotka. *Program 152*, 27-28.
- Pryde, P. F. 1992: *Environmental management in the Soviet Union*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Vitebsky, P. 1990: Gas, environmentalism and native in the Soviet Arctic: The case of Yamal Peninsula. *Polar Record 26 (156)*, 19-26.
- Wood, A. & French, R. A. (eds.) 1989: *The development of Siberia: Peoples and resources*. Macmillan Press Ltd./University of London, London.

En musikalsk promenade

Av Ian Gjertz

Tegning av: Trond Haugskott

Jappe ville ikke følge etter meg lenger på tross av min iherdige plystring på ham. Han kan likevel ikke klandres, for Jappe fulgte etter av fri vilje, han var ikke dressert. Jappe var nemlig ingen vanlig hund, derimot en sælhund eller sel som det nå heter. Jappe hadde fulgt med meg i nærmere en halv kilometer der jeg ruslet langs stranden.

Selen kan riktignok utseendemessig minne om en hund, men vanligvis skyr dette fiskespisende villdyret mennesker. Med god grunn, for selen har i uminnelige tider vært forfulgt. Dels fordi den har slik en fin pels, dels på grunn av kjøtt og spekk, og i aller høyeste grad fordi enkelte av selarten er våre argeste konkurrenter om fiskefatet. Følgelig har selene lært å sky mennesker, og derfor kan det være problematisk å komme innpå dem.

Svalbard, vår nordligste landsdel, er hjemmet til verdens nordligste bestand av steinkobbe, eller fjordsel som arten også kalles. Langs store deler av kysten av fastlands-Norge er steinkobben vanlig, men ved Svalbard har den en svært begrenset utbredelse. Den finnes nesten bare ved Prins Karls Forland, Svalbards vestligste øy. Prins Karls Forland, eller Forlandet som det ofte kalles, er 85 km lang og bare 10 km på det bredeste. Øya ble gjort til nasjonalpark i 1973. Samme år fikk man på offisielt hold første bekreftelse på steinkobbens eksistens ved Svalbard. Helt siden århundreskiftet har enkelte fangstfolk vært klar over dens tilstedeværelse, men folk fleste skilte ikke denne selen fra den langt vanligere, og utseendemessig forholdsvis like ringselen. En følge av opprettelsen av nasjonalparken er at all jakt er forbudt ved Forlandet. Det gjør at steinkobbene i derne avsidesliggende parken aldri har lært seg til å frykte folk, og derfor får deres naturlige nysgjerrighet fritt spillerom. Derfor fulgte mitt nyervervede bekkjentskap, Jappe, etter meg.

Det begynte da jeg kjørte inn til land med gummibåten. Ikke før hadde jeg nådd stranden før et rundt og trivelig hode dukket opp like ved. De store øyene gransket meg, så lukket neseborene seg og hodet sank ute av syne. Litt etter dukket det opp lengre ute og iakttok meg derfra. Man plystrer jo, med hell, på hunder. Derfor forsøkte jeg noen strofer til derne

nysgjerrige sælhunden. Resultatet uteble ikke. Den kom straks nærmere. Slik holdt vi på en tid inntil jeg måtte ta meg til andre syssler. Jeg skulle slå opp leir ved stranden og selen fulgte nøye med.

Neste dag besluttet jeg å vandre nordover langs strendene. Jeg hadde ikke gått mange meterne før jeg fikk sel-skap. Ut fra tegningene i pelsen kjente jeg igjen gårsdagens tilskuer. Etter å ha hilst høflig på ham, det var nemlig en han, ruslet jeg bortetter stranden med selen nærmest hakk i hel parallelt med stranden. Når en er ute og går er det trivlig med selskap, derfor satte jeg stor pris på min trinne følgesvenn. Om han gjorde mine til å forlate meg behøvde jeg bare å plystre. Det er jo innlysende at en slik trofast skapning måtte få et navn. Bekjentskapet blir liksom mer personlig da. Derfor døpte jeg denne steinkobben for Jappe.

Nå var Jappe langt fra en-selig her på Forlandet. Enkelte andre steinkobber dukket etter hvert opp, og tidvis kunne jeg ha et koppel på 5-6 følgesvenner. Dog var ingen meg så trofast som Jappe. Han dukket opp rett som det var, og vårt bekjentskap varte i flere uker.

På disse ukene kom jeg over flere av selenes hvileplasser. Her samlet de seg på svabergene og slikket sol. Antallene varierte fra et par til nærmere 30. De var tydelig sosiale, men likte ikke å ha naboen for tett innpå seg. Derfor lå de med noen centimeters klaring. Om en gjespet og strakk seg, trakk han fort til seg sveivene om han støtte bort i naboen. Hvis ikke kunne

naboen fort komme til å vifte med fremsveivene og true med klørne. Det var forresten pussig og iaktta kobbene når de gjespet. Da fikk jeg se den lyserøde ganen med alle tverribbene, som ganen hos en hund. Til forskjell fra hunden har steinkobben nærmest tofliket tunge. En følge av gjespingen deres var forresten at jeg selv begynte.

På Svalbard har disse selene en begrenset utbredelse, og så vidt vites er ikke antallet stort. Flytelling som er foretatt tyder på at det er i overkant av 500 av disse sjarmerende selene ved Forlandet. Den enslige 11 kilos ungen fødes ved St. Hans tider og er straks svømmedyktig. Fødeplassene er utilgjengelige skjær og holmer der ungene er trygge for fjellreven. Isbjørn er det lite av ved Forlandet, så mora behøver neppe å bekymre seg for dem. Derimot kan polarmåken være et problem. Disse grådige fuglene spiser det alle meste, og en nyfødt steinkobbe er sikkert en ettertraktet rett. Moras svært aggressive holdning mot polarmåkene tyder i hvert fall på at hun misliker deres nærværelse. Andre dyr som kan gjøre livet surt for en steinkobbe er spekkhoggere, håkjerringer og hvalross, men i hvilken grad disse spiser steinkobbe på Svalbard er ikke kjent.

Jeg føler meg forholdsvis trygg på at Jappe går et langt, trygt liv i møte. Han bor jo i en nasjonalpark der jakt er forbudt. Dessuten lever han hovedsakelig av såkalt ufisk, altså ikke kommersielle fiskeslag. I tillegg spiser han nok på med litt reker, snegler og annet snadder. Derfor har han etter all sannsynlighet godt med mat. Forlandet ligger utenfor allfarvei og bortsett fra et eventuelt oljeutslipp etter et eventuelt skipsforlis er det liten forurensningsfare. Selene her er sunne og friske, i motsetning til artsfrendene i Østersjøen og langs de sydlige nordsjøkyster, som har store helsemessige problemer forårsaket av miljøgifter og andre forurensninger.

Dessverre tok vennskapet mellom Jappe og meg slutt på grunn av min avreise tilbake til sivilisasjonen. En ting er i hvert fall sikkert, jeg ønsker meg tilbake for å hilse på steinkobbene igjen. Før den tid får jeg trene på å plystre, og ikke minst vil det være en fordel om jeg utvider repertoaret litt. Også innenfor vennskap er det viktig å fornye seg.

Frans Josef Land ekspedisjonen 1993

Av Børge Ousland

Hvem har ikke hørt eller lest om Fridtjof Nansens og Hjalmar Johansens dristige ferd mot Nordpolen fra FRAM i 1985? Den påfølgende overvintringen i en trang steinhytte på Frans Josef Land, er i seg selv en utrolig historie.

Da Nansen og Johansen til slutt nådde land etter nesten fem måneder i drivisen, var det blitt august, og det var ikke stort annet å gjøre enn å forberede en overvintring. De valgte en steinete ur på sydvestsiden av Jacksonøya, bygget hytten og samlet forråd for vinteren. Et ugiestmildt sted ved første øyekast, men det var godt med isbjørn og hvalross, så og si det eneste de to spiste i løpet av vinteren.

Etter overvintringen var planen å fortsette vestover mot Svalbard, og i mai 1896 var det to karene underveis igjen. Så skjedde det utrolige — tilfældigheter, skjebnen, flaks, eller hva man skal kalle det. Ved Kapp Flora støtte de på Jackson som hadde overvintret med en engelsk ekspedisjon lenger syd på Frans Josef Land. Nansen og Johansen fikk skyss til Norge, og det ble ikke noe av ferden mellom Jacksonøya og Svalbard. Det var denne strekningen Agnar Berg, grønlandshunden Sarek og jeg ville prøve oss på. Våren 1993 bar det avsted.

I begynnelsen av mars var alt klappet og klart. Adventure Club i Moskva skulle ta seg av transporten fra Murmansk til Frans Josef Land, men det var enkelte ting som ikke gikk helt som planlagt. Problemer med været, med de militære myndigheter, samt tekniske vanskeligheter gjorde, for å gjøre en lang historie kort, at vi ble hele tre uker forsinket. En tid så det faktisk ut til at vi måtte pakke sammen og dra hjem igjen. Men med felles innsats fra helikopterfirmaet Arktisk Wind, Adventure Club og daværende forsvarsminister Johan Jørgen Holst, kom vi oss til slutt på vingene.

Med et Mi8 transporthelikopter fløy vi fra Murmansk til oljefeltene på Kolgujev, videre til militærflyplassen Anderma, til Kapp Mys Sjelania på Novaja Zemlja, og derfra til Frans Josef Land og Jacksonøya.

Stenhytten til Nansen og Johansen, eller rettere sagt restene etter den, var lett å finne. Stedet er behørlig merket med en stolpe fra den norske

kulturhistoriske ekspedisjonen som undersøkte ruinene i 1990. En av mannskapene på helikopteret vårt hadde faktisk vært med den gangen. Den eksakte posisjonen (GPS) er: 81° 11' 594 N 55° 33' 456 Ø.

Ikke lenge etter at vi landet, kom den første isbjørnen labbende. Morgen etter kom en til, helt opp til teltet, og litt senere på dagen så vi enda to. Alle kom fra nord. Det er sannsynligvis en trekkrute langs øya som Nansen visste å nyte godt av i 1896, mens vi på vår side ble litt bekymret over denne overfloden av bjørn.

Likevel, det var godt å endelig være igang. Det var først i april, vi var tre uker forsinket, men mars/april og tildels mai er de beste ismånedene og vi burde fremdeles ha tid nok til å nå Nordaustlandet. Vi hadde mat for 45 dager, fordelt på tre pulker. Grønlandshunden Sarek trakk en og Agnar og jeg hadde hver vår. I tillegg hadde vi et depot i Vindbukta på Nordaustlandet.

Etter en natt i den golde, ugjestmilde vinterleiren, la vi iver ut i drivisen. Første etappe var å komme seg over sundet mellom Jacksonøya og Georgøya — ca. 10 mil med ganske tøff skruis, men heldigvis ingen råker. Skruis kommer man seg alltid gjennom, men råker kan stoppe all fremdrift. Temperaturen lå mellom -20° og -35° C.

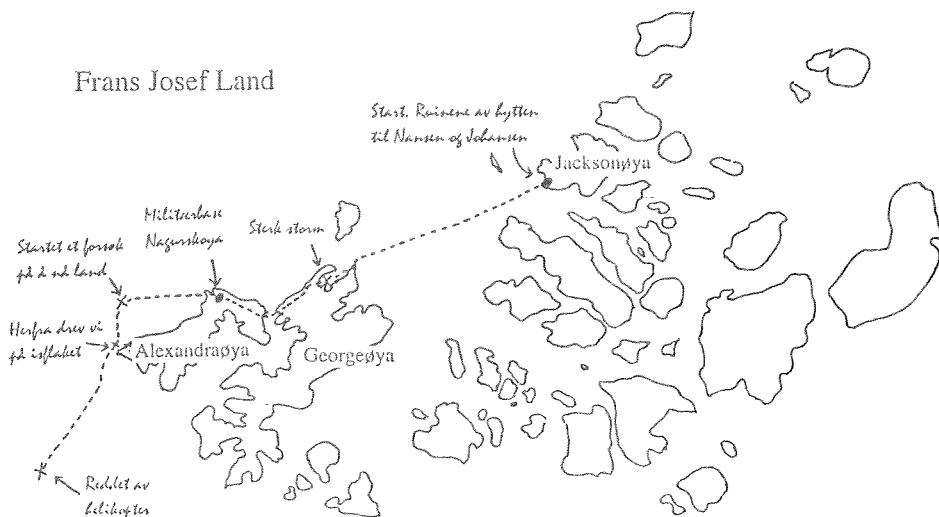
På nordspissen av Georgøya ble vi oppmerksomme på en isbjørn som fulgte sporene våre fra en rekognoseringstur vi hadde hatt inne på land. Vi hadde to revolvere i kaliber 44 magnum til å forsvare oss med, og gikk alltid med våpnene ferdig ladd i skulderhylster. Denne bjørnen lot seg heldigvis skremme av et skudd i snøen og trakk seg tilbake. Senere så vi spor etter flere bjørn, men dette var den siste vi hadde nærkontakt med. Totalt støtte vi på seks isbjørn.

Nær land ved Georgøya skrudde det kraftig, men vi kom oss på land i et virvar av skrudd og oppstuvet is. Bratte fjellvegger med ujevn ur og et yrende fugleliv møtte oss. Selv om vi bare hadde vært ute i isen i åtte dager var det godt å være på land igjen. Skruisen er så uberegnelig at man føler seg aldri helt trygg før man har fast grunn under føttene.

Vi fulgte landet videre vestover, men været tok seg opp og snart ble alt hvitt. Vinden pisket rundt oss og vi hadde et svare strev med å få opp teltet. Bardunene vaset seg sammen og fingrene ble hvite med en gang vi tok vottene av. Etter en dag på «været» stilnet vinden og vi fortsatte videre mot neste og siste øy i øygruppen, Alexandraøya.

Vi gjorde god fart på jevnt underlag og logget turens lengste dagsetappe på over tredve kilometer. En dag senere nådde vi militærbasen Nagurskoya, som ligger ytterst på det nordøstligste neset på Alexandraøya. I

Frans Josef Land

utgangspunktet var vi litt skeptiske til å gå innom (i tilfelle vi skulle bli arrestert), men fristelsen ble for stor for oss.

Mottagelsen vi fikk overgikk alle forventninger. Vi ble veldig godt behandlet av de russiske offiserene. Det bar rett i matfatet og senere «banja», badstu på russisk vis, med snaps, snøbad og mere snaps. Det endte med at vi ble der i to dager, en dag mer enn planlagt, og da vi igjen dro ut i drivisen var vi utvilte, mette og tørre.

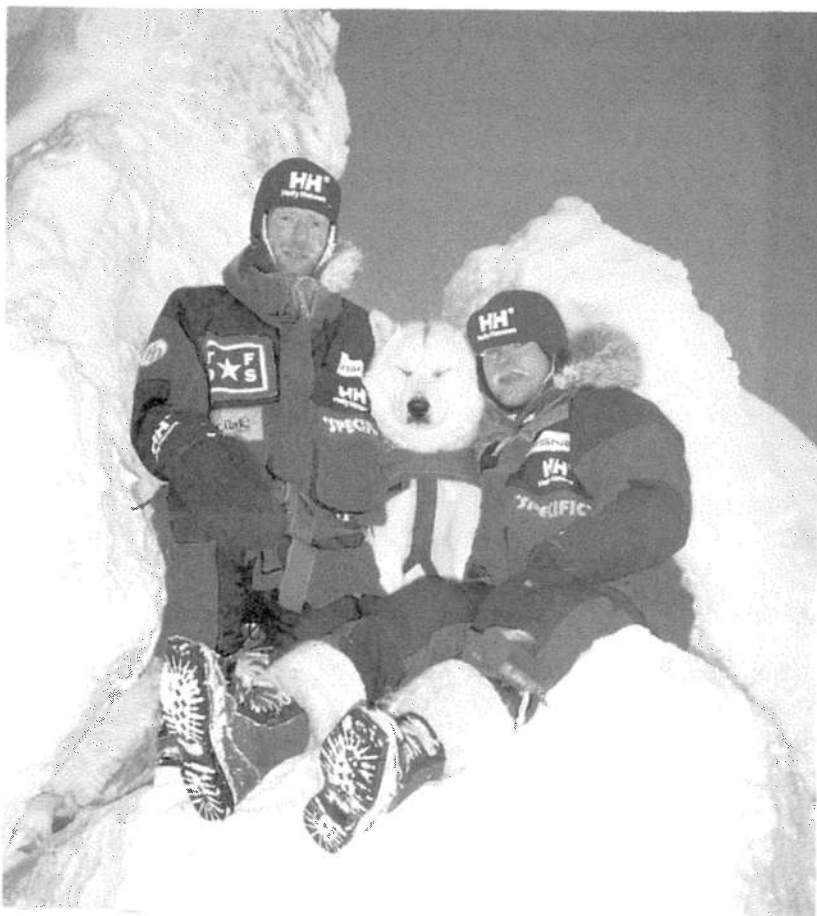
Nå hadde vi den vanskeligste etappen foran oss, havstrekningen til Nordaustlandet. Vi la iveri med godt mot, men det begynte heller dårlig. Kniven glapp da jeg skulle kutte av et tau på pulken og jeg fikk et dypt kutt i leggen. Til alt hell var ingen sener eller større blodkar skadet og etter å ha sydd såret, kunne vi fortsette å gå neste dag.

Snart kom vi imidlertid inn i meget tung skruis. Isen ble så tøff at vi i løpet av ni timer bare tilbakela 4 km. Til slutt stoppet det helt opp, ved kanten av en stor råk. Lite ante vi at den var flere mil bred. Men den var full av dyreliv, og da store hvaler dukket opp like ved, fikk vi en mistanke om at alt ikke var helt som det skulle være. Hvalene viste seg senere være Grønlandshval.

Over radioen ga vi vår mann på Svalbard, Mathias Bjerrang, beskjed om situasjonen og ba om en detaljert beskrivelse av isforholdene. Skulle vi gå nord eller syd om råken, eller skulle vi vente?

Dagen etter ble radiokontakt igjen opprettet, men svaret vi fikk var ikke særlig oppløftende. Geir Tjernlid ved Meteorologisk Institutt i Oslo, stilte opp med følgende beskrivelse av forholdene:

Det har vært endel vind i området fra nordlig kant og sterk vind er sjelden gunstig for isforholdene. Det har dannet seg en stor råk fra vestspissen av Alexandraøya og sørøver til 79° nord. Inni råken er det spredt drivis. Dette må betraktes som en uvanlig stor råk, årstiden tatt i betraktning. Langs hele nordkysten av Frans Josef er det endel oppstuvet is, deler av denne isen driver ut i råken på sydsyden.

Børge Ousland, Sarek og Agnar Berg har funnet en lun plass i en av de mange skrugarder.

Hva nå? Skulle vi vente og ta sjansen på muligens å drive ned i råken, eller skulle vi gå tilbake mot land og trygg grunn? Vi valgte det siste og satte avsted for å nå land før kvelden. Motivasjonen økte ytterligere da vi oppdaget flere små brakker inne på land, ytterst på det vestligste neset, og vi gikk på i høyt tempo.

Forholdene var derimot dårlige og foran oss kunne vi se råker som åpnet og lukket seg. Isen var i sterk bevegelse og jo nærmere vi kom land jo verre ble det. Bare 500 meter fra kysten ble vi stoppet av enorme skrugarder av maltraktert is iblandet åpent vann. Det var fysisk umulig å komme igjennom og selv om vi kunne se stranden like foran oss, måtte vi snu og trekke oss ut av området.

Vi bestemte oss for å slå leir, for muligens å prøve igjen dagen etter, men i løpet av natten hadde flaket vi bodde på drevet vekk fra land og ut i den store råken.

Vi var fanget på et isflak med vann på alle kanter, og drev sydover med en fart av ca 40 km i timen det første døgnet. Haddet det vært et tykt flak med gammel is ville situasjonen vært relativt trygg, men flaket vårt besto av utelukkende ung, tynn is med en gjennomsnittlig tykkelse på bare 40 cm. Et tykt flak virker som en bølgebryter på åpent hav mens flaket vårt var utsatt for sjøens bevegelser, og det tålte det ikke.

Flaket var i utgangspunktet 3 x 1,5 km stort, men det ble raskt mindre. Sprekker med sort vann åt seg innover og gjorde forholdene mildt sagt utrivelige. Heldigvis fungerte radioen utmerket, og om kvelden ga vi beskjed om at vi muligens måtte hentes ut hvis forholdene ble verre. Vi ba samtidig om å få ny is- og værmelding neste morgen.

Dagen etter hadde en sprekk åpnet seg bare 100 meter fra teltet. Over radioen fikk vi melding om at sterk kuling var ventet fra sydøst i løpet av 24 timer, den verst tenkelige retningen for oss. Vi lå på vestsiden av råken og nå hadde bølgene flere mil med åpent hav å bygge seg opp på. Allerede nå kunne vi se isen bevege seg opp og ned med sjøen.

Leiren måtte flyttes lenger inn på flaket men først ville vi diskutere fremtidsutsiktene. Mens vi satt i teltet hørte vi det plutselig knake og brake. Agnar kikket ut og så en råk åpne seg like ved. Og så var det igang.

På under minuttet brakk isen opp rundt leiren, på det nærmeste bare halvannen meter fra teltet. Soveposene som lå ute til tork fløt rundt og vannet skyllet innover leiren. I en fart fikk vi kuttet teltbardunene og dradd utstyret over på tryggere is, mens iskantene gikk opp og ned under beina våre.

Ganske skjelvne i knærne trakk vi oss lenger inn på flaket med antenne-

ledning, telt og ski i et eneste kaos. Med kuling i vente og sjøen på vei opp hadde vi ikke stort annet å gjøre enn å kalle på hjelp. I fem timer sto vi parat til å flytte videre før vi hørte det klapre i rotoren på redningshelikopteret.

Vi hadde tilbakelagt 250 km av totalt 900. Vi var i meget god form og utstyret fungerte bra. Den uberegnelige drivisen tok imidlertid siste stikk. At vi nå måtte kaste inn håndkleet såpass tidlig var bare å akseptere. Tross alt hadde vi hatt en utrolig spennende og opplevelsesrik ferd. Den mektige naturen i Arktis holdt oss i ånde dag som natt. Flammende nordlys, golde fjellsøyler av basalt og hard skruis var vår hverdag. Det var dette vi hadde drømt om, og selv om det var tøft å slite seg frem, ga opplevelsene underveis mangedobbelt igjen.

På ski Spitsbergen på langs

Av Lars Ebbesen

SVALBARD FRA NORD TIL SYD I 1993

Vi fløy til Longyearbyen 2. april. Meningen var å fly nordover tidlig neste morgen. Skuffelsen var derfor stor da det viste seg at det blåste orkan nordpå, og all flyvning var stoppet. Vi fem, Odd Harald Hauge (36), Lars Ebbesen (39), Knut Halvor Hansen (33), Espen Thon (41) og Sigurd Hammerstad (39), fikk fire lange ventedager.

Den 7. april var det stilnet og Lufttransport fløy oss med helikopter opp til Spitsbergens nordligste punkt, Verlegenhukken. Der startet vi kl. 12.45 og gikk til den sydligste spiss som heter Sørkapp. På den 500 km lange veien, benyttet vi oss ikke av fangsthytter eller forsyninger underveis. Vi trakk hver en pulk på 48 kg og turen ble gjennomført på 15 dager.

Det var kaldere enn normalt og temperaturen var fra -10°C til under -42°C ved enkelte anledninger. Snøen varierte mellom hard og isete med skavler og skruis, til 20-30 cm løssnø. Ruten varierte mellom 0 og 500 høydemeter om dagen. Feller ble brukt under alle større klatreetapper og i kronglete terreng. Etappene var på minimum åtte timer effektiv gange og over 30 km hver dag.

Alt i alt må det sies at turen var så vellykket som den kunne bli. Vi gikk i en høytrykkslomme omtrent hele veien, med kaldt, klart og nydelig vær. Problemet var at temperaturen lå inntil 20 grader lavere enn vi var blitt fortalt på forhånd. Vi frøs mye (forøvrig ikke uvanlig på Svalbard), og alle kom hjem med følelseløse fingre og tær som heldigvis tinte opp i løpet av sommeren.

Av andre plager og skader kan nevnes: To fikk senebetennelse i anklene. En fikk store gnagsår på begge føttene. En fikk problemer med å ta mat til seg og gikk derfor relativt mye ned i vekt. En fikk betennelse under neglene,

fingrene hovnet opp, og han måtte stikke nåler under neglene for å tømme for verk. Han som var ansvarlig for snubleblussene rundt teltene, pådro seg de sterkeste forfrysningene.

Vi hadde ett isbjørnbesøk, og det fikk vi den andre natten. Bjørnen vekket oss ved at den romsterte utenfor. Da vi forsiktig tittet ut med børsa klar trakk den seg heldigvis unna. Det var en storing, sporet målte 25 x 35 cm.

To ganger måtte vi binde oss fast i tau under forsering av brefall. En gang måtte vi snu og gå to timer tilbake. Vi fikk brekkasje i fem bindinger som forårsaket at en måtte gå de siste 8 milene helt uten bindinger, de to siste dagene var det bare to til å brøyte og lage spor.

Men moralen og humøret var på topp hele veien. Det samholdet og samarbeidet vi hadde, var unikt godt og skapte en ekstra sterk ramme rundt den fantastiske naturen som Svalbard bød på. Det kan umulig være mange steder som slår denne øya i skjønnhet.

Hytta på Sørkappneset nådde vi 21. april kl. 17.30. Vi ble hentet av snøscootere og fraktet de 230 km tilbake til Longyearbyen.

Vi vil takke alle som hjalp oss med utstyr, råd og støtte. Og en spesiell takk til alle som hjalp oss i Longyearbyen.

Vi kommer tilbake!

Norske fangstmenns overvintringer

Del 4, 1905–1910

(Norwegian winter hunting expeditions.
Part 4, 1905–1910)

Av Odd Lønø

Denne del starter med en ny omtale av Fredrik Isaksens overvintring i 1904-05 da dagboken til Isaksen ble sendt meg etter at Del 3 var trykt. Videre omtales en ekspedisjon som startet i 1909 og som ble nødt til å overvintre også i 1910-11.

Alle ekspedisjonene har overvintret på Svalbard unntatt fem som overvintret på Novaja Zemlja.

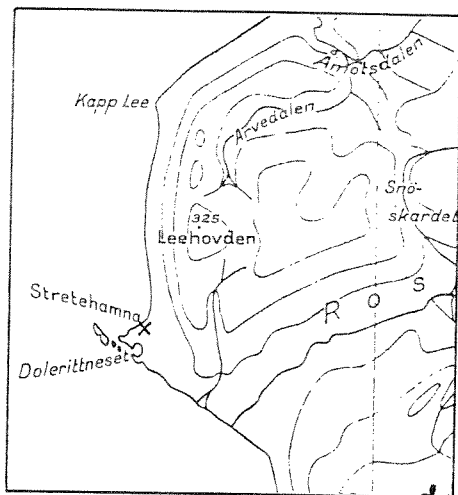
Til slutt kommer også et tillegg om en ekspedisjon i 1882 som ikke er nevnt i Del 1.

Kapp Lee 1904-05

Den 3. juli seilte Fredrik M. Isaksen med jakten ELINA KRISTINE på 24 reg.t. med fem mann ombord ut fra Norge med kurs for Storfjorden hvor de skulle overvintre. Etter få vanskeligheter med isen kom de den 12. juli inn til Kapp Lee der de hadde planlagt å sette opp hovedstasjonen. Dagen etter skjøt de ni reinsdyr. Til hovedstasjonen hadde de med seg et ferdigbygget hus fra Tromsø, og gikk straks i gang med å finne en plass hvor de kunne sette det opp. I dagboken står det:

Her som paa saa mange andre steder paa Spitsbergen er levninger efter huse, som Russerne have bebod i den gamle tid, samt en Grav, som nu er aaben, hvor der er udlagt 7 mennesker i, en Kiste eller Kasse. Hvorlunge det er siden disse Mennesker levde, er ikke godt at vide, men Hjerneskillene er hele, hvide og afblegede af Is og Sol.

Den 1. august var huset og en liten bygning til oppbevaring av proviant, ferdig satt opp med en mur av torv rundt. Torven måtte de hente 400 meter fra huset. De ville ha en stasjon øst i Freemannstredet. De seilte derfor ned mot Kvalrosspynten. På en liten øy rett sør for det som nå heter Martin-

Kryss markerer hvor hytta ble satt opp. Nord for skjærene ved Dolerittneset ble jakten ELINA KRISTINE lagt i vinterhavn.

odden hadde de en hytte (bygd av Beisaren i 1901) som de tok ned og fraktet med seg nordover. Ikke før i slutten av august fikk de satt opp denne stasjonen på grunn av vanskeligheter med dravis og strøm. Den 23. august:

Vi havde bukseret langs det lave land og vi syntes ikke at strømmen bar saa voldsomt t før vi nærmede os disse store Iser, . . . da strømmen havde omtrent 5 Mils fart, og ELINA vilde saafremt hun traf sammen med en av dem, være paa bunden inden et par sekunders forløb. Wi for forbi to af disse frygtede Kolosser og vi fælte styrbord anker i største hast, slap ud en 25 Favner Kjætting, og var hældig nok til at faa det til at sidde fast i bunden.

De klarte ikke å komme ut til Kapp Hauglin som de hadde håpet på, men måtte legge materialene og utstyr på Åneset som ligger 10 km lenger vest. To mann ble igjen for å sette det opp, mens jakten ble seilt tilbake.

Omtrent fire kilometer sør for Kapp Lee er det noen skjær og en liten grunn havn. Her bestemte de seg for å legge ELINA i vinterhavn. På grunn av isvansker fikk de den bare halvveis inn på første forsøk. Den 8. september:

Vi har arbeidet inat og idag med fartøiet for at faa det lengere opi bugten . . . og fartøiet beveger sig ved høivand da det ikke er langt nok opi bugten. Wi riggede da op om aftern en stor Blok ved Godset paa Masten og den anden iland, og skar ind taljer som ordnedes slig at

man kunde bruke Ankerspildet til at hive med, siden at vi var bare tre Mand for at faa den fornødene Kraft til at faa fartøyet lengere frem og opi bugten. 9. sept.: Wi har hivet paa inat ved høivand med taljer og toppliner, og vi har nu faat fartøiet op der hvor det skal ligge, men det har mistet løsekjølen mens det laa derude, forræsten er det ubeskadiget.

De var ennå ikke ferdig med jakten. Den tålte ikke å ligge på siden. Med en del strev klarte de å få den nogenlunde oppreist og støttet den opp. Men for å være sikker på å berge fartøyet anla de en steinmur, 12. sept.:

Den åttekantede hytta i Stretehamna sør for Kapp Lee ble bygget i seksjoner i Tromsø og satt opp i 1904 av Isaksens ekspedisjon. Den ble av fangstfolk kalt Karusellen. Det er vel den mest solide fangsthytte som er satt opp på Svalbard. Den står fremdeles. Bildet er tatt i 1936 (Norsk Polarinstituttts arkiv). Dagboken gir ingen forklaring til nybygget, men tegningen (øverst) viser at den ble satt opp allerede første året. I huset som er tegnet til høyre oppbevarte de provianten.

Jeg besluttede derfor at anlægge en Stenmur fra land og ud forbi akterenden af fartøiet, som kom til at blive 22 meter lang, 2 meter høj paa en længde af 12 meter næsten 1 1/2 meter høj, og for at være sikker paa at den ikke falt ned maadte den lægges dobbelt med fyld imellem begge murene, vorved den blev næsten 2 meter bred.

De havde nå delt seg i to partier. Skipperen sammen med Sigurd Johnsen og Hans R. Olsen lå på hovedstasjonen på Kapp Lee. De tre andre, Hilmar Aronsen, Johan Svendsaas og Erik Mattillas, la seg til på hytta på Åneset. Av alle var det bare Mattillas som hadde overvintret tidligere. På hver sin kant bygget de ut feltet med revefeller.

Den 16. november så de spor av den første bjørnen på Kapp Lee. Noen dager senere fikk de isbjørn-besøk ved hytta, men fikk ikke skudd på den i mørket. De rigget seg til for å ta den, og i dagboken den 21. nov. står det:

Jeg tog straks til om f.m. og stilte istand en Bjørnebaas, og tog en 2 toms Botlenoskanon, som jeg lagde 18 runde Kugler i, og ordnede den for selvskud paa Spækfadene . . . Vi havde sat kaffen tillivs, og tog til at have os en røg, hvorved kl. kom sig paa 4 1/2, og jeg sagde til gutterne. Vi ved væl ikke af for der bliver en ordentlig Salving. Jeg fik næsten ikke det sidste ord ud af munden før det brender løs, saa grunden rystet og vi fik fat paa geværene og sprang ud. Vi hørte brøl og stønnen bortmed Kanonen, og kom tidsnok til at se Gammelen glemme at trække pusten.

De var ikke særlig heldig med været, og den 10. desember står det:

Siden November Maanedes udgang og fremdeles har Ostlige og S.O. stormer uafbrudt holdt det gaaende med snefok og kulde saa at Temperaturen inde i huset om Morgenen sornoftes har vært 12°- ja endog ned i 18°- og det har undertiden vært vanskeligt om at faa den op i 5°+ om man har brendt noksaa godt . . . Wist at der ikke snarlig blir en forandring saa fristes man til at tro at jorden er løbet udenom «Ekliptikken», kort sagt, kommet i uorden med hensyn til bevægelsen, og kanskje lumper afgaarde. Ja, hvor hen? Selv skibsuret har faaet den Infernalske Ide, at det ikke vil gaa untagen 6 tallet vender op og 12 tallet ned, . . .

De hadde ingen kontakt med de tre andre da avstanden var for lang i mørketiden. Den 16. des:

Jeg frygter for at det har været kaldt til vore Kamerater indpaa Blaafjordnæset, da dætte hus var væl stort til 3 mand, men dem har vel en masse renskind og dem kan jo i Nødsfal tage dun og stille det saa varmt dem vil have det, om de saa var i sælve Sneen.

De hadde ikke hunder, og hadde vel ikke hatt så mye bruk for dem. Terrenget er bratt, og mange ganger i mørketiden med islagte steiner, klarte de ikke å røkte terrenget fullt ut. Det var så lite snø at selv i januar måtte de bære reinskrottene da det ikke var nok snø til å bruke kjelke.

På terrenget ved Kapp Lee hadde de satt ut 50 feller etter reven. En original fangstmetode prøvde de i februar. De satte ut sildegarn, men fikk ikke reven til å gå i dem. Det var et dårlig reveterreng, og enda dårligere var det ved Åneset.

Bjørnefangsten var heller ikke særlig god. Først da lyset kom i slutten av februar ble det litt fart i den. Som tidligere fortalt, rigget de til selvskudd, men hadde antagelig ikke flere enn to-tre stykker. De brukte botlenosekanoner som de monterte i båser bygd av snø. En av båsene ble bygget av stein i juni. Selvskuddene flyttet de ettersom de lærte hvor bjørnene trakk. De fikk bare fire bjørn med denne metoden, og på Åneset hadde de antagelig ikke selvskudd. Den 10. april var det en bjørn som forsøkte seg på selvskudd:

Om ettermiddagen kom en bjørn til Kanonen paa Sjøret. Den gik ikke ind i Baasen, men tog op spæket fra siden af den og skudet ramede den ikke, og den løb sin vei, saa svart som en Ravn paa hovedet og halsen af krutrøg.

En bjørnejakt kunne ha fått alvorlige følger. De forfulgte en såret bjørn. Hans rakk ikke å skifte patron og slutten beskrives slik:

Hans . . . løb bagover med Ryggen foran, men saa at han kom tilkort, og lavede derfor Geværret til slag; Sigurd sjød idetsamme og Bjørnen falt med fødderne paa Hans. Havde den faaet gjort et eneste spring til, havde den taget Hans paa Gaffelen, og det kunne have blevet en slem Overhaling.

Skipperen observerte et slagsmål mellom to bjørner ute i isen. Den 3. mai:

Dem stod først imod hinanden og brugte grov kjæft, saa reiste dem sig op paa bagfødderne og gik isammen og slagene faldt baade hurtigt og tungt fra de tykke forlabber en 30 sekunders tid, men saa tabte en af dem balansen, og den andre benyttede leiligheden og kastede seg paa ham for at give ham lidt ekstra for derefter at forlade ham og gaa sin vei. Den overvundene laa da stille til den anden var omtrent 20 meter fra ham, saa reiste den sig op og gik slyndomt efter til den kom den indpaa livet, da vendte den første sig om og Krigen var atter iful gang. Da Kampen havde varet omtrent i 4 Timer lagde bægge sig omtrent 10 meter fra hværandre og hvilte en Times tid for derefter at banke løs paa hværandre. Wi fulgte dem i kikkerten i 8 Timer fra dem begyndte at kjæmpe med hværandre, og det sisde vi saa av dem saa holdt dem paa omtrent som dem havde nættop begyndt.

I begynnelsen av juni gravde de fram 40 reinskrotter som de hadde skutt om vinteren. De var lagret i snøen med skinnen på og ble tint og flådd før kjøttet ble saltet. Men de hadde for få tønner så de ordnet plas i sjåen som de foret med reinskinn og saltet en del av kjøttet på den måten.

I juni flyttet karene fra Åneset til Kapp Lee. De hadde gjort en elendig fangst. Det var stor skuffelse blant dem alle for de hadde regnet med at det var på Åneset de skulle få flest bjørn.

Hilmar fikk vondt i bena i slutten av juni, og hadde vanskelig for å gå. Det var tydelig tegn på skjørbruk med flekker på lår og legger. De gjorde hva de kunne for ham, og den 27. juli står det i dagboken:

Hilmar har ligget tilsens i over en Uge, han kan ikke komme nogen vei med egen hjelp da han ikke kan staa paa fødderne. Fødderne har foræsten været meget ophovnet og har vært meget vanskelig at behandle da han ikke kunde tåle Masage. Nu er imidlertid hævelsen borte og man faar nu behandle ham med den fornødne kraft med Masage. Han har haft nogenlunde god matlyst, og giver intryk af at være nogenlunde frisk andre steder. Det er Muskene bag i læggene som er stive, og fødderne er lidt kroget i knæledet. Da han nyder bare færsk proviant, færsk Kjød og precerveret Poteter, og man har god forsyning af tørrede Grønsager samt Citronsaft, foruden de faareskrevne Medesine, tror jeg nok at vi maa kunne rette ham op igjen.

Han kom seg etterhvert og kunne gå med stakk før de reiste hjem.

På floa den 1. august fikk de jakten et stykke ut av havnen, og dagen etter var den fri fra isen. Den 12. august forlot de Kapp Lee etter å ha fått alt ombord. De forsøkte seg litt på fangst i Storfjorden før de seilte hjemover. De var i Tromsø 25. august.

Samlet fangst ble: 25 bjørn, 5 blå- og 9 hvitrev, 131 rein, 62 storkobber, 1 klappmyss, noen snadd og 25 kg dun. Derav var vinterfangsten på Åneset bare 3 hvitrev, 6 bjørn og 40-50 rein.

Kilder:

Isaksen, Fredrik M.: *Dagbok holdt ombord i ELINA KRISTINE paa Overvintring paa Spitsbergen i 1904 og 1905.* Dagboken finnes på Sør-Senja Museum.

Norsk Fiskeritidende 1906.

Tromsø. nr. 68, 1905.

Akseløya 1905-06

Richard Floer, Sørvær, utrustet i 1905 Berner Jørgensen (Beisaren) og den også kjente Hilbert Hendriksen for overvintring. De reiste nordover med skøyta HARALD og drev først sommerfangst sammen med det øvrige mannskapet. Om høsten ble de to satt i land på Akseløya og brukte Hagerups gamle residens som hovedstasjon. De gjorde også observasjoner for Meteorologisk institutt.

Stemningen var litt trykket mellom de to vinteren igjennom. Moberg forteller om dette:

Beisaren ble ikke helt klok på kameraten. Hilbert var redd, redd for å være alene, og redd for Beisaren. Han holdt seg helst i nærheten av en nyslipt kniv. Når han lå i køya, holdt kniven ham stadig med selskap. Beisaren på sin side hadde lignende omgang. Vinteren gikk med væpnet nøytralitet, men uten krigshandlinger.

Som fangerne i Grønfjorden erfarte, var det godt med bjørn i Bellsund også denne vinteren. Om jakten står det i *Tromsø Stiftstidende*:

De to siste fældte Berner Jørgensen alene samtidig; netop som han havde skudt den ene, kom den annen sættende ret paa Berner, der saavidt fik tid til at sætte Patronen i og fyre af mod Bæstet, der da var kun 8 Skridt fra ham, 2 Bjørne med kun 2 Kugle, det er sandelig godt gjort.

Seilassen hjem ble en hard tørn. De fikk en storm fra SV, og de kunne ikke bruke mere seil enn torevet stagfokk.

Fangst: 11 bjørn og ellers opplyses det at den var tilfredsstillende.

Kilder:

Moberg, Arvid 1960: *Svalbard Sønner*. Eides forlag, Bergen.

Tromsø Stiftstidende 1906, nr. 46 og 54.

Tromsø 1905, nr. 87 og 1906 nr. 42 og 54.

Raufjorden 1905-06

I 1905 utrustet Andr. Dalsbø, Tromsø, seks mann med skipper Erik Mattilas som leder. De seilte opp til Raufjorden med skøyta PETREL på 9 reg.ton. Ett parti la seg til i Ayerfjorden (den gang Sydbay) helt innerst i Raufjorden. De fanget fra enda to steder i nærheten, Nitterhuk og Stranden, men disse navnene brukes ikke nå og det er ikke lenger mulig å vite hvor stort fangstfelt de benyttet. Det gis heller ikke opplysninger om de satte PETREL på land eller ikke.

Fangst: 23 bjørn, 61 blå- og 80 hvitrev, 60 kg dun, 17 små og 12 store kobber.

Kilder:

Norske Fiskeritidende 1907; *Tromsø* 1905, nr. 87;

Tromsø Stiftstidende 1905, nr. 68 og 1906, nr. 46.

Grønfjorden 1905-06

Den 17. juli reiste Hans Jørgensen Furfjord fra Norge til sin tredje overvintring. Denne gangen var han leder for en ekspedisjon som bestod av bare vesterålinger. De andre som var med var Andreas Hansen, Haakon Hansen (Aronsen), Daniel Nøis og Martin Pettersen Nøis. De seilte nordover i seilkutteren POLARA som Hans og Daniel hadde kjøpt. Den var på 48 fot.

Først seilte de inn til Skansebukta. Her gikk de alle iland og pyntet graven til Hansine med noen busker de hadde tatt med fra Norge. Hansine døde her på sin overvintring vårvinteren 1905 (se *Polarboken* 1975-76).

Av forsyninger hadde de i all hovedsak med seg sju sekker mel, ett fat sirup, to tønner surmelk, ett fat parafin og til fest en kasse hermetisk melk og litt sjokolade. Fra Skansebukta seilte de over til Sassen og sikret seg mer enn en rikelig forsyning med reinkjøtt.

De skulle fange fra tre hytter. Hovedstasjonen bygget de i Grønfjorden. Til bistasjoner brukte de gammen i Colesbukta og en hytte de satte opp ved Alkhornet.

Det ble i de årene drevet storhvalfangst ved Spitsbergen, og POLARA ble lettvtint satt på land med dampvinsj på hvalslippen i Grønfjorden.

De gjorde god fangst, og det var litt av et bjørneår i Isfjorden den vinteren. De fikk 17, og det er det meste som er tatt av en ekspedisjon i Isfjorden.

En natt i mørketida kom en bjørn opp på taket av hytta. Taket ga etter, og de ventet den deisende ned i stua hvert øyeblikk. Daniel skjøt et skudd gjennom taket for å skremme den vekk og berge taket. Skuddet traff. Ei binne ramlet ned foran døra. Hun hadde en unge med seg. Den brølte og forsvant. Nå var en av karene religiøs. Han hadde bedt om at de ikke måtte skyte bjørn på søndager, og hvis de ble nødt til å gjøre det i selvforsvar, så skulle Misjonen få skinnet. Den bjørnen som dalte ned foran døra ble etter deres tidsregning skutt på en mandag. Men da de senere på sommeren fikk orden på dagene, viste det seg at bjørnen var skutt på en søndag. Men skinnet havnet aldri på Misjonen.

En litt uvanlig bjørnejakt opplevde Andreas. Den er fortalt slik til Sørensen:

En dag såg han Andreas Hansen en fin bjørn langt ute på isen. Det var kommende dnt, og Andreas pilte av gårde i lange byks.

Så møtte han bamsen, aleine mann og ansikt til ansikt med en ordentlig troll-bjørn. Den gikk på. Veivde med hodet fram og tilbake, det er angrepstegn som Anders godt kjente. Den krøkte seg i hop. Da var tida inne til å la skottet gå.

Men børsa klikka, og låsen var ikke til å få opp, det tok noen sekunder å være vis på den tingen. Da rykker Andreas kniven opp, klar til nærkamp på liv og død. Men bjørnen stusser litt, retter seg opp og går litt i ring, liksom for å gjøre åtak fra sida.

Imens får Andreas festa kniven til borsemunninga, og gjør klar til formelig bajonettkamp. Bjørnen går på, Andreas stikker lynrapt etter den, og bjørnen går unna. Gang på gang, rundt i ring går leiken. Men til slutt orker ikke bamsen meir, snur baken til og går sin veg, - for å finne et lettere måltid mat enn en tørr fangstmann fra Skjoldhamn i Vesterålen.

Men det gikk nå ikke likere til med den bjørnen enn at neste dag stupte den for ei kule. Stikksårene etter bajonettkampen var tydelige å se i pelsen.

Om høsten fisket de håkjerring i Colesbukta gjennom hull i isen. Noen favner under isen hang de ut en snaddeskrott, og festet den til en vippeanordning oppe på isen. Ved å holde utkikk med denne kunne de se når håkjerringa beit i snadden. De halte da snadden langsomt opp og håkjerringa fulgte etter. Med en gang den var på hold, kroket de den og halte den opp på isen.

Nå var det startet kulldrift i Adventdalen, og overvintreterne kom i konflikt med gruvefolket. I mars måned var tre av karene på reinjakt i Adventdalen. Her ble de overfalt av storm og søkte ly på Hotellet som Vesterålske Dampskipsselskap hadde bygget på Hotellneset i 1896. Dette var nå kjøpt av The Arctic Coal Company, og området på vestsiden av Adventjorden var annektert. Lederen for selskapet, Mr. Muscham, kom bevæpnet med pistoler sammen med flere menn og arresterte fangerne. De ble beskyldt for å ha skutt rein på ulovlig område og ha benyttet hotellet uten lov. De ble fratatt geværene. Mr. Muscham satte dem under «Spitsbergenrett». Fangerne hadde ikke gjort noen skade på hotellet, og mat hadde de laget av sine egne forsyninger. De ble likevel dømt til å deponere 360 kroner kontant eller levere fire blårevskinn til de hadde gjort opp mellomværende med selskapet. Penger hadde de ikke, og Furfjord måtte gå til Colesbukta etter fire blårevskinn for å få løslatt sine to kamerater og få geværene tilbake. Da vesterålingene kom hjem klaget de til departementet, men det hjalp ingen ting. Spitsbergen var et ingenmannsland den gang. Reveskinnene fikk de ikke se mer til.

Daniel og en av karene holdt på å sette livet til en vårdag ute i Isfjorden. Dette er fortalt slik til Sørensen:

Vi hadde vært og lasta den vesle båten både med bjørn og storkobbe, så båten lå temmelig djupt i vatnet. Isen var revet opp, og det blåste ikke så lite. Men da vi skikkelig var kommet i gang utpå for å karre oss i land, sprang det opp med kuling fra sørvest, fralandsvind. Båten duppa og duppa, isflakene kom brytende fram, og rundt oss kokte sjøen over blå knultrer. Vi var to mann, og årene brakk, slik tok vi i. Til å surre, til å banke. En mann fram for å

holde flakene unna. Det eggeskallet vi satt i, tålte ikke nærheta av is. Så tok flakene liksom til å slå etter oss, reiste seg i sjøen og blei til blågrønne gap som glefsa. Gapene slo sammen med sjøen, og det frøste så isnende kaldt.

Landet seig lenger og lenger unna oss. Vide Isfjordkjeften var et bråkende inferno av flak som knastes i småbiter, sjørøkk som slår i lange faner vifta i stormkastene.

Dette såg hardt ut. Vi sa ikke noe, vi to. Hver gjorde sitt, det ytterste han kunne. Da blei det som et le å få av et høgt nes, og ei råk stod blåsvart fra land. Det var veggen til redning.

Vi var ikke mange markene da vi endelig stod på landkallen, som er fastisen fra fjæra og ned i sjøen. Et ork var det å berge last og båt opp, og to dødstrøtte menn tullet seg inn i hver sitt råde reinskinn, kraup under båten og sov.

Fangst: 17 bjørn, 96 rev, 300 rein, 360 kg dun og kobber og en del tønner håkjerringlever.

Kilder:

Arkiv Norsk Polarintitutt;

Berset, Odd 1953: *Hilmar Nøis*. Eides forlag, Bergen;

Sørensen, Lars Normann 1961: *Gamle ishavsgaster imellom*. Gyldendal norsk forlag, Oslo.

Lofotposten, 1905, nr. 55 og 76.

Tromsø Stiftstidende 1905, nr. 55.

Tromsø, 1906, nr. 67.

Negropynten 1905-06

Sommeren 1905 gjorde Karl J. Bengtsen et kort opphold i Norge. Han og to mann rustet ut til ny overvintring og seilte så skøyta **NORD** nordover til Negropynten. Bengtsen nevner ikke navnene på kameratene. Beretningen hans gjengis her (ortografien noe forandret):

Jeg ble denne gangen hjemme i 14 dager og så bar det atter avgårde. Vi var denne gang tre mann. Med ny utrustning og gode erfaringer fra året før var vi nå helt ovenpå. Da vi kom til sjøs fikk vi storm på vårt lille nedlastede fartøy. Vi lå pådreid i tre døgn og tok inn masser av overvann. Alt var hultet til bulter i vår lille lugar. Et riktig hundeliv var det. Dertil kom det at to av folkene hadde tømmermenn, bondeanger og var nervøse etter fjorten dagers rangel i Tromsø. Å jo san, velkommen. De hadde noen onde dager og lovet bod og bedring i det kommende år.

Omsider fikk vi såpass bra vær at vi kunne fortsette å seile. Etter ni døgn nådde vi Sørkapp og seilte inn Storfjorden. Her var det nærmest isfritt så vi satte kursen opp til Russeøene og til Negropynten. En strålende vakker dag sist i august ankret vi opp ved passet i Negropynten. På yttersiden av passet losset vi på land vår utrustning*. Deretter seilte vi til

* Øst for Negerpynten ved utløpet av Negerdalen.

Zieglerøya og satte skøyta opp på dens gamle plass i Kjeilen ved vårt forrige overvintningshus. Det tok oss noen dager. Med våre primitive midler var det ikke så liketil å få fartøyet på land.

Da vi omsider var ferdige rodde vi tilbake til Negropynten og bygget opp huset. Negropynten er et stort høyt forland som skjærer seg langt ut i sjøen mot syd, med små lavland på begge sider. Der hvor passet skjærer seg gjennom går en over på en og en halv time. Oppe i bakkeheldet, under bratte fjellet, bygget vi hytta. Vi drog stein sammen og bygget en sylmur rundt huset i en meters høyde. Det var værhardt der ute, det var vi klar over.

Negropynten var en god bjørneplass. Bjørnen trakk forbi pynten i mørketiden, og en stor del kom til huset så vi skjøt den fra skytegluggen. De andre gikk på våre selvsjudd ut mot odden så vi hadde i mørketiden ikke lang vei å dra bjørnen. I den lyse tiden mot våren var det anderledes. Vi flyttet da våre selvsjudd langt ut fra fastisen og drev jakt på bjørnen ofte milevis ute på isen. Det kunne da bli mang en tung tørr og dra skinnene hjem.

Negropynten var i den lyse tiden en trivelig plass. Men i vinterstormene var været hardt der ute. Hytten kunne beve og riste i dagevis, men vi var blitt vant med mørketid og storm og mente at kan de blåse så kan vi sove og spise. Tiden gikk ubegripelig fort dette året for vi hadde lært oss alltid å ha noe å sysselsette oss med. Før vi begynte å tenke på tiden var vi langt inn i det nye året, og på god vei mot lys tid igjen. Sundhetstilstanden var god. Bortsett fra at vi dumpet i gjennom isen noen ganger så hadde vi intet uhell.

På forsommeren var isforholdene gode, og vi lå en måneds tid nede på Russeøyene på dun og kobbefangst. Disse øyer var på den tid godt besøkt av ærfugl som hekket der og de gav opptil 20 våg dun om året. Senere har øyene blitt for hardt beskattet og ytelsen har gått noe ned. På Russeøyene kan en ennå se ruinene av bebyggelsen i den perioden da russerne koloniserte landet. En stor del av teglstenen fra deres store ovner lå ennå like god i ruinene på tross av hundreder av års forvitring og frost. Dødeligheten blandt russerne har vært stor her på øyene hvor tilgangen på ferskt kjøtt om vinteren kunne være dårlig. Det var en mengde graver, ofte med to mann i en kiste.

Isen brøt tidlig opp og allerede i juli hadde vi skøyten på vannet og kunne ta seilassen hjem. Isen i Storfjorden var godt fordelt da vi seilte ut, men ved Sørkapp var isen tett. Her hadde vi et helt knipetak med å krysse oss gjennom et fem miles belte. Over sjøen hadde vi vind fra NV med smul sjø. Det tok oss seks dager å seile ned til Sørøya. På veien sørover forsynte vi oss med friske poteter og fersk sei med lever. Vi la i oss, det var sikkert.

I Tromsø ble det det vanlige strev med salg av fangst og uttagning av ny utrustning. For mange som kom hjem kunne det til dels bli lystige dager etter ett års fangsttur. Mine aldeles utmerkede ledsagere hadde glemt løftene fra året før og hadde «bluss på lampen fra morgen til kveld og omvendt».

Fangst: Ingen opplysninger.

Kilde:

Bengtsen, Karl J. 1934: *I tredive aar rundt Svalbard*. Ikke utgitt. Norsk Polarinstitut.

Hornsund 1906-07

Skipper Oskar Grødahl, bare 19 år gammel, seilte skøyte FISKEREN på 10 reg.ton med i alt fem mann ombord ut fra Tromsø 16. august 1906. En av karene ombord var Johan Eriksson, aldri kalt annet en Thuna fordi han var født i Store Tuna i Sverige. Sommeren 1906 kom han, 40 år gammel, til Tromsø fra gruva i Birtavarre og hyrte seg straks med på turen til Grødahl.

På veien nordover fikk de orkan fra NO og måtte ligge på været i tre døgn, men etter en hard seilas kom de fram til Gåshavna i Hornsund. Skøyta satte de på land, men klarte ikke å skjerme den ordentlig for vær og is, så i mai fikk den store skader. Den ble lekk, de mistet storbåten, og provianten og kompasset ble ødelagt. Etter mye arbeid fikk de reparert skøyta. Til erstatning for livbåten laget de en flåte av drivplanker. Etter uhellet med skøyta i mai levde de resten av tiden på fugle- og kobbekjøtt. To bjørner fikk de også skutt, så de klarte seg bra med ferskt kjøtt.

Den 27. juni fikk de skøyta av land. På grunn av mye is måtte de først seile nordover til utløpet av Isfjorden. De hadde store vanskeligheter. En strekning på 8 mil tilbakela de på åtte dager. Etter å ha kommet fri av isen satte de kursen mot Tromsø, men da kompasset ikke var i orden havnet de i Balstad i Lofoten den 2. august.

Bortsett fra uhellet med skøyta hadde vinteren forløpt bra, alle hadde vært friske og det hadde vært godt samhold. I Tromsø innbrakte vinterens fangst kr. 13.000,-. Når alle utgifter og forskudd var trukket fra ble det mer enn en tusenlapp på hver. Alle var godt fornøyd.

Fangst: 48 bjørn, 50 blå- og 50 hvitrev, noen kobber og en del dun.
Fangsten angis noe forskjellig. Disse tall er gitt av Oxaas.

Kilder:

Moberg, Arvid, 1960: *Svalbards Sønner*, Eides Forlag, Bergen.

Aftenposten 1907, nr. 447.

Oxaas, Arthur personlig meddelelse.

Bellsund 1906-07

Kaptein Johan Hagerup utrustet en ekspedisjon som seilte nordover med hans jakt THEKLA. Det var 12 mann i alt og de fordelte seg på seks hytter i Bellsund-området. Hovedstasjonen var Hagerups hus på Akseløya. To mann brukte Mansfields hus hvor han hadde sine kull og «diamant»-leier.

Det var lite is og dårlige fangstforhold. Før påske var det nesten ikke drivis å se. En mann var syk hele vinteren.

Fangst: 7 bjørn, 60 blå- og 55 hvitrev, 50 rein, noen kobber og 30 tønner spekk.

Kilde:

Aftenposten 1907, nr. 387.

Alkhornet 1906-07

Høsten 1906 ble en fiskeskøyte ødelagt av isen utenfor Isfjorden. De to ombord berget seg i land ved Alkhornet og ble nødt til å overvintre der. De brukte hytten som Furfjord bygget i 1905. Det er ingen opplysninger om hvorledes de klarte seg gjennom vinteren. I de siste dager av mai da WILLIAM D. MUNROE kom inn i Trygghamna, kom de ombord og spurte om å få bli med til Norge.

Fangst: 10 bjørn og 8 blårev.

Kilde:

Dole, N. Hadkell 1922: *America in Spitsbergen. I.* Boston.

Mr. Longyear som var en tur i Trygghamna de første dagene av juli 1907 har tatt dette bildet av hytta ved Alkhornet og har følgende kommentar: På veien til breen var det en fangsthytte, lik dem som lappene bygger og kaller gammer. Den ene delen var laget av tømmer, den andre var dekket av jord og mose. Døren var spikret igjen. Rundt lå uappetittlige hauger av avfall av fugler – alker, gjess, teist, ærfugl – rev, isbjørn, blandet med ben, fjær, spekk og søppel av alle slag – et forferdelig rot, men det luktet ikke.

Adventfjorden 1906-07

Kjøpmann Austad i Tromsø utrustet sommeren 1906 åtte mann for overvintring i Isfjorden. Planen var å bygge to hytter og stasjonere fire mann i hver. Men de satte bare opp en hytte i Adventfjorden. Jakten EXPRESS på 26 tonn som de hadde reist opp med ble lagt i vinteropplag, sannsynligvis i Adventfjorden.

Den store uenigheten blant fangerne var nok grunnen til at det bare ble satt opp en hytte, og til det dårlige fangstresultatet.

Fangst: 6 bjørn, 9 blå- og 13 hvitrev, 10 rein, 18 kg dun, 3 storkobber og 47 snadd.

Kilder:

Norsk Fiskeritidende 1908;

Tromsø 1907, nr. 62.

Virgohamna 1906-07

Amerikaneren Walter Wellman sendte sommeren 1906 utstyret sitt til Virgohamna for å gjøre alt klart til sin ferd til Nordpolen med luftskip. Luftskipet kom ikke opp den sommeren, og fire mann ble igjen for å passe på utstyret. Det var to amerikanere, den ene het Fred Riesenbergh, og Morten Olaisen og Paul Bjørvig fra Tromsø. De bodde i det gode huset til Pike fra 1888 og hadde mye god mat. Det ble god tid til fangst for de to karene fra Tromsø.

I første del av september begynte de fangsten:

Vi har nu været på Hollenderneset og fanget to hvitrever, men da skindet ikke er rigtig pent har vi sluppet dem igjen på Likholmen . . . Den 30. september rodde vi over til Hollenderneset. Vi var først iland på Likholmen for å se til vore to rever. Men vi så bare en sitte i rinde i et dypt hul i sneen. Vi satte nu en felde over snehullet som reven satt i. Sikker på at den måtte gå i felden når den skulle gå ut. Vi rodde nu til Hollenderneset, hvor vi fikk en blårev i felden. Vi rodde så tilbake til Likholmen sikre på at reven sat i felden. Men rev er selv om den er født på Spitsbergen. Felden var tom og reven borte. Det viste sig at den hadde flere utgange.

Bjørn var det ikke mange av, men de som kom, rumsterte fælt med revfellene. De fanget rev med levendefeller. I januar hadde de besøk av bjørn på taket. I februar igjen et besøk ved huset:

Inat våknet jeg ved at en hund gjødde noe rart. Jeg stod da op. Da jeg kom i kjøkkenet hørte jeg noe som skubbet sig mot veggen. Da jeg så gjennen vinduet stod der en bjørn med en lab på hver side av vinduet og så på mig. Jeg tok nu riflen og tenkte å skyte den igjennem vinduet, men så gik den ned. Da jeg kom i bislaget stod den på trappen. Jeg måtte vente til den gik ned av trappen. Den stod da og snuste på noen kulsekker. Jeg stak bare riflen ut gjennom dørgløtten da den var så nær at jeg kunde ikke sikte og fyrte.

I april får de igjen besøk:

En dag kom der en gammel bjørn luskende op til huset. Vi sat inde og så den komme. Nu har vi et hundehus stående utenfor veggen, og der lå en tisper med unger. Bjørnen gik bort og stak snuten ind gjennom luken, men den var snar å komme sig undav, og nu var tispene halvveis ute og gjorde et fælt leven. Bjørnen stod et stykke derfra og så forundringsfuld ut. Da tispene tok hodet ind gik bjørnen atter bort til hundehuset. Atter var tispene ute så bjørnen måtte returnere. Sådant holdt de på, flere gange så det ut som om bjørnen ville more sig. Men det ville nok ikke tispene. Da vi hadde seet os fornøiet gik vi ut og skjøt den.

I slutten av august fikk Bjørvig den triste nyheten at hans sønn som hadde overvintret på Kvalpynten hadde druknet.

Fangst: 2-3 bjørn, ingen opplysninger om revfangsten.

Kilder:

Bjørvig, Paul; *Wellmans nordpolferd med luftskip*. Norsk Polarinstittutt. Tromsø 1907, nr. 49.

Raudfjorden 1906-07

Kjøpmann Austad og skipper Kræmer rustet ut Hjalmar Brevik og sju mann for overvintring i Raudfjorden. De brukte skøyta PETREL som de hadde i vinteropplag i Raudfjorden. Ved innklarering var det seks mann ombord, to ble igjen og drev sommerfangst.

To av karene ønsket å feire påske sammen med de fire i Vigrohamna. Enten har de brukt gammel almanakk, eller så har de holdt feil regning med dagene for de var 14 dager for sent ute. Bjørvig forteller om dette:

En søndag i april fik vi se to mand komme forbi Hollenderneset nordfra. Nu lå isen mellom Danskeøen og Amsterdam. Vi gik ned imot dem. Vi trodde det var forliste folk for vi viste ikke at det var noen som overvintret. Da vi møtte dem fik vi høre at de kom fra Rødebay, hvor de hadde overvintret og at de var fra Tromsø. Vi talte lenge med dem før vi fik rede på hvem de var, og vi opdaget endog at det var vore kamerater. Ja, jeg var endog onkel til en av dem. Men formodentlig har de hat lite vand og endnu mindre med sæpe i Rødebay. Saks og

kniv har også vistnok manglet, for hår og skjegg så ut som de hadde benyttet kunstgjødning. De skulde nu besøke os for å holde påske som vi hadde for fjorten dage siden. Da vi tilhører den samme tro har nok de hat påske på samme tid som os, uten å vite det. Men det har jo intet å si.

Vi fik noen brever fra hjemmet. De var over 8 måneder gamle så man kan ikke si at posten går snart her da.

Det hadde gått smått med fangsten grundet dårlige isforhold. De hadde nu fått seks bjørner og 28 rev. De blev hos os i ett døgn. Da de skulde gå tilbake sa Risenberg at de skulde få så meget mat og klæder med sig som de vant å bære og hvad sort de vilde ha. Men noen slæde turde vi ikke låne dem, da vi kom til å trenge dem selv. De fik nu hver sin sek som de begynte å pakke i, men alltid var det noe de så som de ville ha med sig. Da de var ferdige og hadde fått skiene på sig var vi to mand for å hjelpe dem med å få sekkene på ryggen, men nu seg de i knæ. Jeg sa de måtte ta noe av sekkene så de vant å bære dem, men da blev de sørgmodige. Jeg bad da Risenberg om å låne dem en slæde som de skulde bringe tilbake. Vi hjalp dem nu forbi Hollenderneset, da vendte vi tilbake og de fortsatte. De fortalte os senere da vi møttes at de ikke orket å dra lasset lenger enn til Fuglebay. Der måtte de forlate lasset og gå til Rødebay efter hjelp.

Fangst: 9 bjørn, 27 blå- og 65 hvitrev.

Kilder:

Bjørvig, Paul; *Wellmans nordpolferd med luftskip*. Norsk Polarinstitut.

Norsk Fiskeritidende 1908;

Tromsø 1907, nr. 49.

Kapp Lee 1906-07

Jakten STANS FORLAND med skipper Ludvik Hansen og fem mann ble rustet ut av Claus Andersen, Tromsø. Mannskapet var Peder Pedersen (Ullsfjording), Kristian Jakobsen, Gustav Lindquist og Olaf Storstad fra Tromsø og Anders Andersen fra Voss.

De seilte fra Tromsø 7. september, og etter å ha gjort sjøklar og ventet på laglig vind forlot de Trosvåg fire dager senere. De fikk stiv kuling. Første dagen gikk bra. STANS FORLAND gled over bølgene som en and. Dagen etter ødela en sjø rekken på babord side og fyllte en av livbåtene med vann. Så gikk klauen til storstammen, men de fikk den i all hast i orden igjen. Deretter sprang rekkfallet og gaffelen falt ned. I dagboken til Peder, hvor han bruker navnet GONDOLEN på STANS FORLAND, står det:

... til all lykke var det dag, og i en hast fikk vi det i orden, likeså sprang gaffeltoppenseilet og vi måtte berge det.

Overvintrerne på Kapp Lee før avreisen fra Tromsø i 1906. Fra venstre i fremste rekke sitter Ludvig Hansen og Peder Pedersen Ullsfjording, bak dem står fra venstre Gustav Linquist («Pusten»), Kristian Jacobsen, Olav Storstad og Anders Andersen («Dobbel-Anders»). Etter A. Moberg: Svalbards sønner.

Den 15. september fikk de se Sørkapp, og resten av reisen gikk bra. Oppunder Edgeøya traff de på en annen skute og jaktet rein sammen med den. Det ble fire rein på deling.

Den 20. september kom de til Strethamna sør for Kapp Lee hvor de hadde planlagt overvintringen. De var i land og besøkte huset som Isaksen hadde bygget i 1904 (se side 74). På grunn av dårlig vær kunne de ikke begynne å ta utstyret på land før fire dager senere. Men igjen måtte de berge seg under Barentsøya. Her lå de med kjettingene på tamp og banket is av skrog og rigg. I dagboken står det:

Vi er nødt til å komme på land fortest mulig.

De ble truffet av en stor is og to av garneringsplankene sprang, men de fikk ingen lekkasje. Allerede 3. oktober hadde de jakten i vinterhavn på samme plassen som Isaksen hadde hatt jakten sin.

Huset til Isaksen var ikke beregnet på seks mann så det ble i trangeste laget. De hadde noen hunder med, men de ble plassert ombord i jakten.

De var sent ute, sommeren var allerede forbi. Kjøtt hadde de lite av. Ingen rein var å se selv om de var mye ute i terrenget. De satte ut cirka 30 revefeller i tillegg til dem de fant i terrenget. De murte opp båser til selvskudd for bjørn. En bås fant de ferdig etter Isaksen. Det står ikke nevnt i dagboken hvor mange selvskudd de hadde, men det var neppe mere enn 5-6 stykker. Gift brukte de til fangst av både rev og bjørn.

Fangsten på førjulsvinteren var meget dårlig. Julaften står det:

... vi har bragt is til huset, samt kull og ved da været har vært så slemt at vi ikke har kunnet gjøre det før. Lindquist har nu servert julaftensgrøt. De som hadde julegaver har nå pakket ut sine hemmeligheter og utdelt til oss så vi kan glede oss med dem. Vi har nå fristet tilværelsen i tre måneder. Samværet har vært utmerket. Vi kan glede oss til tiden da det blir lysere tid. Vi håper å få så mye fangst at vi får litt for turen. Det er morsomt å være seks mann sammen.

Fangsten var ved årets utgang bare to hvitrev, tre bjørn og fem rein.

Fangsten bedret seg etter nyttår. Ut i april satte de båt i råka når det var mulig og jaktet snadd og kobbe. Av rein skjøt de alt de så. Det var bare et par reinsdyr som slapp unna. Det kjøttet de ikke brukte saltet de ned i tønner.

Av de 23 bjørnene de fikk, ble 14 skutt, to tatt på selvskudd, og sju tatt på gift. På signalet fikk de ingen. På selvskuddene ble to bjørn såret, og tre ble ikke funnet etter å vært på giftåtene. Etter hva det framgår av dagboken så de sju bjørner til, og noen få bjørnespor i løpet av hele vinteren. Det ble langt mellom bjørnene og den 19. januar står det:

... bjørnen er ei å se, det er nå to måneder siden vi har sett noe til den.

De så i alt 4-5 hvalross. Av dem fikk de én og såret to. Hvalrossen fikk alle på en tur med fangstbåten inn til øyene vest i Freemandsundet den 17. mai:

Vi seilte i dag inn mot øyene. Lørdag morgen i det vi hadde dratt båten opp på en is, tatt alt ut av båten, ordnet til sengeklærne i båten og lagt oss da vi fikk se en kvalross. Vi hadde bare såvidt fått buksene på oss da den kom opp ved båten så nær at vi kunne tatt i den med hendene. Jeg skjøt og kastet den fast i det samme. Den kom seg igjen, og vi tørnet der opp etter isdreggen som lå på isen. Vi fikk skutt den og måtte flå den i vannet da vi ikke hadde talje. Vi kom hjem om kvelden samme dag med en kvalross, fire snadd og en storkobbe.

Den 2. juni tok noen av karene en lengre tur sørover langs vestsiden av Edgeøya. Her traff de på to mann som hørte til Hjalmar Jensens ekspedi-

sjon. De lå på den nordligste av bistasjonene (antagelig på Diskobukta). De plukket inn åter og lette etter rev. Her la de båten på land og gikk sørover til Jensens hovedstasjon nord for Kvalrosspynten. De var der i sju dager.

På øyene vest i Freemansundet tok de en del egg og dun.

Den 8. juli fikk de jakten ut av vinterhavnen. Den var en del lekk, og de måtte pumpe 1500 stikk i vaktet.

Den 10. juli har de alt klart til hjemturen. Før den endelige kurs ble satt hjemover sanket de litt dun på øyene. Det gikk bra til Agardhbukta, men så fikk de ishindringer. De kom sørover etterhvert i landråka (landvåkka) langs Spitsbergen. Av og til seg råka igjen og de måtte legge seg i le av grunniser og vente. Den 27. juli var de kommet ned mot Sørkapp og her står det i dagboken:

Vi satte seil i 11-tiden i går kveld og stod SV, men måtte ta fast etter en time. Der lå vi til i morges kl. 6 da skiftet strømmen og isen begynte å skru. Vi var kommet så langt SV at vi så Sørkappøya og Sørkapp hadde vi i V-til-N. Her var isen så tett at vi ikke kom sydover. Vi ble satt i SV og kom ned mot grunnene. Der fikk vi skruing. Den tettet om styrbord og lettet skuta framme 4 tommer og akter en halv alen. Vi ble satt med strømmen mot øyene. I 10-tiden var det dog værst da måtte vi til å ta proviant på dekket og tillike vårt tøy. Det så ut til at det skulle gå galt. Roret fikk en knekk av trykket og baukliet ble revet løst. Så ble den lekk. Vi satte seilene og fikk den nedover og fast i en grunnis. Her ligger vi nå og det er foreløpig ingen fare. I 12-tiden i natt var det igjen skruing i isen, men da vi ligger fast i en grunnis er det ingen fare.

Videre dagen etter:

Vinden er NO frisk. Tåken lettet i morges i 8-tiden. Ved 10-tiden begynte det å bli stor skruing og i 12-tiden kom en flore settende. Da gikk grunnisen som vi var fast i løs. Trykket var så stort at isen lettet seg i luvart i det samme floren traff. Den lettet seg to favner. Så gikk den rundt tauet som vi satt fast med. Vi ombord stakk ut, til slutt gikk alt løs fra bunnen. Vi drev i SV og i 3-tiden fikk vi se ei våk opp mot øyene og i le av den. Vi satte seilene og kom i gjennom og opp i le av øyene. Her tørnet vi i le på vestsiden av Sørkappøya i 7-tiden. Her ligger vi nå. I den siste skruingen gjorde vi oss klar til å forlate fartøyet. Det vå værst ut i det floren tørnet. Grunnisen som lå til luvart for oss gikk helt i stykker og floren i tre deler.

Dagen etter kom de opp til Sørkaplandet, men måtte legge seg til igjen.

Den 1. august:

I formiddag begynte isen å sette til land. Vi stod opp mot land til vi var på 8 favner vann. Da gjorde vi et forsøk på å få feste i en grunnis. Det lyktes ikke. Vi gjorde forsøk to ganger. Den andre gangen forsøkte vi å tørne med babordjernet. I det vi var på vei til isen med tauet kom en flore på oss. Den brakk kjettingen, og vi tapte jernet. Vi måtte så seile igjen, og endelig fikk vi fast i en is igjen i 11-tiden. Siden har vi ligget her.

Den 3. august kom de fri isen og samme dag fikk de kontakt med skipper Nils Larsen fra Balsfjord. Her fikk de høre nyheter, og så fikk de tobakk som de nettopp hadde sluppet opp for.

Fangst: 24 bjørn, 16 hvit- og 2 blårev, 73 rein, 1 hvalross, 52 storkobber, 20 snadd, 166 kg dun, 31 ryper og vel 1000 egg.

Kilde:

Pedersen, Peder N. M.: *Dagbok i tiden 1907-08*. Norsk Polarinstitutt.

Kvalpynten 1906-07

Hjalmar Jensen og fire mann, hvorav to het Johan Paulsen og Karl Bjørvig, seilte ut fra Tomsø i august med jakten MARIE. Det tok tid å komme nordover. Da de skulle gå til havs kom stilla og de ble liggende noen dager. Etterpå kom et uvær så de måtte søke havn igjen ved Skorøya. Her gikk de på land og tjuvplukket multer, det var gode saker å ha med på en overvintring.

MARIE stod opp Storfjorden. Da de kom opp til Kvalpyntammen hvor de hadde bestemt seg for å ligge, fikk de se ei jakt ligge i fjæra. Skipperen var en kjenning. Han måtte nate opp jakta si for den var blitt så lekk at noe måtte gjøres med den før de kunne gå over til Norge.

De dro jakta opp på Ternøya (en av Bjørnholmane). Huset som stod i Kvalpyntammen brukte de til hovedstasjon. Jensen hadde jo overvintret der tre år tidligere. De bygget to-tre bistasjoner nordover langs vestkysten av Edgeøya. De hadde med seg en hund og en katt. (Det hendte at noen tok med seg katter på overvintring. De hadde ord på seg for å være god åte for reven. Henry Rudi fortalte meg at han hadde med en katt en gang, men han ble så glad i den at den ble aldri reveåte. Den ble med tilbake til Tromsø.)

Utover høsten jaktet de på rein og satte opp feller etter rev. Til bjørnefangsten brukte de mest gift. Høyst sannsynlig hadde de bare få selvsquidd. Ei binne med to små unger kom opp til hytta og gikk på et giftåte. Binna gikk langt avgårde før den døde. Da de fant den var den ene ungen gått til fjells. Den andre ungen ble tatt med til Tromsø. Den ungen som rømte til fjells gikk siden i en revefelle.

I en revefelle fikk de en dag bare en revefot. (Et par år senere fikk noen en rev med tre ben i en felle. Det var nok den samme som hadde mistet foten i fella. Forklaringen på dette er at fella bare har klemt om den ene foten. Når foten fryser og blir følelsesløs, biter reven den av. I Canada hvor

det brukes meget sakser skjer det ofte at de får rev som tilhører «trebein-klubben»).

Den 28. januar omkom Karl Bjørvig. Han skulle gå fra en bistasjon til hovedstasjonen for å hente proviant. Da han ikke var kommet tilbake etter to dager, begynte de andre å lete etter ham. De fant snart sporet. Han hadde på veien fått se en bjørn og begynt å jakte på den. De fulgte sporene til Karl og bjørnen inntil isen ble for dårlig å gå på. De fant skiene hans oppreist på isen, men geværet hadde han tatt med seg. Alt tydet på at han hadde våget seg for langt ut på tynn is og gått gjennom og druknet. Han ble 22 år gammel.

Isen i Storfjorden gikk opp 5. mars. Dette hindret dem i bjørnefangsten. De mistet omkring 30 bjørn på giftåtene. Etter at de hadde spist giftåtet, gikk dyrene ut på så tynn is at de ikke klarte å berge dem.

Isen lå tett utover våren, men de fikk satt ut en fangstbåt og fanget kobbe. På en av turene var de over til Zieglerøyene og kom i kontakt med Beisaren.

Først sent på sommeren ble isen såpass fordelt at de kunne komme seg ut og på hjemvei. På veien ut mot Sørkapp fikk de se jaktene til Beisaren og Hokstad.

Fangst: 65 bjørn, 1 levende bjørn, 10 rev, endel kobbe og rein og 30 tønner spekk.

Kilder:

Sørensen, L. N. 1961: *Gamle ishavsgaster i mellom*. Gyldendal.

Aftenposten 1907, nr. 465, 466 og 481.

Oxaas, Arthur pers. med.

Halvmåneøya 1906-07

Til tross for sin unge alder, 27 år, utrustet Petter Trondsen og ledet en ekspedisjon i 1906. Den var på i alt åtte mann. Planen var først å slå seg ned i Hornsund hvor de skulle bygge flere hytter. Da Grøndahl også bestemte seg for å reise til Hornsund, ble planene forandret. De seilte med GURINE først til Hopen hvor Trondsen rodde i land, men han var ikke fornøyd med stedet. Så seilte de til Edgeøya. Først satte de i land materialer til en hytte på østsiden av Negerpynten. Men Trondsen ombestemte seg igjen og mente at

hytta burde settes opp lenger nord i Dianabukta*. Dette skulle vise seg å være et feiltrekk. Ut mot pynten var det langt flere bjørner som trakk forbi. På Halvmåneøya bygde de hovedstasjonen nær ruinene etter Møllers hytte fra 1898. Nord på øya satte de opp en bistasjon. GURINE seilte hjem med en gang materialene var satt i land.

Husbyggingen tok tid, og de fikk ikke skutt snadd eller kobbe. Derfor hadde de ikke spekk til åter i selvskuddene eller til giften. Isteden måtte de bruke kokte fleskebiter. Dette reduserte sikkert fangsten en del. Til selvskudd brukte de bottlenosekanoner som de plasserte i steinbåser. Giftåtene ble spikret fast på stolper. Så hadde de selvfølgelig signal ved hver hytte så de kunne vite når det var bamser utenfor veggen.

De tre i Dianabukta, Arthur Oxaas, Imbert Olsen og Ivar Isaksen, hadde ikke overvintret før, men fikk undervisning i fangst av lederen. De fem andre, Trondsen, Kalle Finsspong, Hilbert Henriksen, Aldor Andreassen og Reinhard Didriksen slo seg ned i de to hyttene på Halvmåneøya. Hytta nord på øya ble lite brukt.

De hadde tatt med knappe forsyninger av proviant og tobakk. Det skulle bli størst mulig netto av turen. Oxaas forteller:

Fra første dag i land hadde vi levd på ukerasjoner som bestod av bl.a. 2 1/2 hekto margarin og 1 1/2 hekto farin pr. mann. For øvrig hadde vi med 2 kasser melk, 3 kg kakao, 10 kg svisker og rosiner og litt aprikoser. Det var ikke svært meget til å sette spiss på tilværelsen i nesten et år. Vi drakk alltid svart kaffe, og på brødiskivene hadde vi ikke råd til å smøre annet enn et tynt lag med margarin. Ja, det var så vidt en kunne se at det var smør på brødet. Til kvelds kokte vi grøt av mørke russegryn og istedenfor melk til grøten brukte vi en kopp med sirupsvann.

I midten av juli slapp de opp for melk:

Men så var det slutt på brødmelet og vi hadde bare kjøtt å leve av. Jeg vet ikke om noen har prøvd hvordan et kosthold uten brød føles. Det er noe av det verste jeg har opplevd, og jeg kan si så meget at jeg nødig ville ha denne tiden opp igjen.

En av deltagerne, Hilbert, var en underlig type og mørkeredd. Oxaas forteller om ham:

Hilbert var en gammel, erfaren ishavsgast. Han hadde bl.a. overvintret et år med Beisaren på Akseløya i Bellsund. Pussig nok likte han aldri å gå alene. Han var rett og slett redd for det.

* Her brukes Dianabukta om den åpne bukta rett vest for Halvmåneøya, der det er rester etter hytta som ble satt opp cirka en kilometer syd for det som i dag kalles Lønødden. Bukta som nå kalles Dianabukta ligger over 10 km lenger nord.

Derfor ble det til at han slo følge med Kalle og hjelp ham. Hilbert hadde forresten sine egne meninger om mangt og var en underlig skrue. Allerede før avreisen fra Tromsø hadde han valgt ut et par spesiallagde ski. Vi spurte ham hva han skulle bruke dem til. Jo, Hilbert hadde gjort den erfaring at skiene måtte være akkurat slik som disse, om de skulle duger til noe i dette terrenget. Som regel hadde Hilbert skiene på seg når han dro ut på fangst, men på hjemveien tok han dem av og trakk dem etter seg i en snor som var festet til tuppene. Det var ikke fritt for at han ble ertet en del på grunn av disse ski-grillene.

Han hadde også med en stor rødmalt kasse som han brukte til kleskiste. Den stod utenfor husveggen og mellom hvert klesplagg hadde han strødd et lag med snø.

— Hvorfor sylter du dem med snø? spurte vi.

— Jo, svarte Hilbert, erfaringen har lært meg at dette er den beste måten å hermetisere klær på.

Sunnhetstilstanden var meget god hos alle bortsett fra Imbert som fikk skjørbuk, Oxaas forteller:

Men hvordan han hadde pådratt seg denne sykdommen, er helt uforklarlig, for alle spiste vi samme kosten. Og Imbert var dessuten en livlig og arbeidsglad fyr. . . . Jeg vasket tøyet hans og redde opp sengen hans hver dag og forsøkte å muntre ham så godt jeg kunne. Men han var temmelig nedfor og så svært mørkt på det hele. Vi helte i ham appelsinsaft og ellers det beste vi hadde gjemt unna, men dessverre hadde vi ikke grønnsaker å gi ham.

Ikke lenger unna enn i Tjuvfjorden lå det åtte mann denne vinteren, men de visste ikke om hverandre. Først utpå våren fikk de kontakt da Beisaren kom på besøk. De fikk tobakk. Det ble stor jubel på Halvmåneøya.

Sommeren kom med et stort isår, og GURINE klarte ikke å ta seg inn gjennom isen. Da fartøyet ikke kom tilbake til Tromsø i rimelig tid, ble AUTUMN sendt for å hente overvintreterne, men den klarte heller ikke å komme inn.

Det lakket og led ut på sommeren, og de begynte å samle rekved for å være sikre på å ha noe å fyre med om de skulle bli nødt til å ta en ufrivillig overvintring. Men verst var det med mat. Det var omtrent intet igjen. Psykisk var det en hard påkjenning for den skjørbuckyke Imbert. Han ville neppe overleve en vinter til på Halvmåneøya.

For å få ferskt kjøtt rodde fire av karene rundt Negerpynten og inn Tjuvfjorden. Det var et seigt slit og til niste på fire mann hadde de bare en kilo havregryn, litt kaffe, salt og pepper. De to ekspedisjonene på Zieglerøya var reist. Men de fant en sekk russemel i en av hyttene. Oxaas forteller:

. . . den var gull verdt. Da vi ikke hadde noe annet å spise, gikk vi ut og rotet i askehaugen og samlet sammen alle reinsdyrknoklene vi kunne finne der. De ble vasket og så kokte vi suppe på dem.

Etter en uhyre slitsom rotur i motvind klarte de å komme inn til bunnen av fjorden. En av karene gikk straks avgårde og fikk skutt en rein:

Nå kokte vi en diger gryte med reinsdyrkjøtt og det satte nytt liv i frosne og trette kropper. Det var en fet og fin bukk Kalle hadde skutt, så det svømte et flere tommer tykt fettlag opp i suppen. Vi øste opp i koppene våre og drakk fett og spiste kjøtt så vi til slutt nesten ikke kunne reise oss. Etterpå krøp vi under båttaket og sov til langt utpå formiddagen neste dag. Og så over med kjøttgryten igjen.

I de tre følgende dager skjøt de ni rein til, og på Halvmåneøya ble det jubel da de kom roende med båten fullastet med reinsdyrkjøtt. Det ble fest. Endelig kunne de spise seg mette igjen.

På den neste jaktturen i Tjuvfjorden traff de på den lille jakten ELIDA, den eneste som hadde klart å ta seg inn Storfjorden det året. Skipperen lovte å ta dem hjem for kr. 300 hvis de kom over til Tjuvfjorden. Han ville ikke ta sjansen på å gå rundt Negerpynten og opp Halvmånesundet.

Det ble jubel blant karene på Halvmåneøya. De hadde nå så smått begynt å grue seg til en ny vinter uten proviant. Isbjørnskinnene ble tatt ut av saltlaken og plattet i de to båtene de hadde. Ved siden av skinnene fikk de bare plass til en bunt klær pr. mann. Den syke ble plassert opp på skinnene. Alt annet utstyr og spekk ble lagt igjen. Det måtte hentes senere en gang. Etter et forferdelig slit ved årene kom de over til Zieglerøyane, men de måtte vente i to døgn før ELIDA kom seilende inn til dem.

Oxaas forteller om hjemturen:

Jakten ELIDA hadde fem manns besetning, så det ble ikke stor plass for oss i lugaren. Imbert fikk en køye for seg selv, mens vi andre slo oss ned hvor det falt seg. For det meste holdt vi oss på dekk på hjemturen. Av Larsen fikk vi kjøpt margarin og kavring og litt tobakk å karve i pipa. Bare det var trøst nok for de primitive overnattingsplassene våre. Ut Storfjorden fikk vi en del krangel med isen og var først klar av den i farvannet mellom Bjørnøya og Vest-Spitsbergen. Vinden frisknet til kuling, og den kom som bestilt, for nå bar det for god fart sydover. Den 10. september ankret vi opp i Tromsø. Pelsvarehandler Claus Andersen kjøpte hele fangsten og utbytte for hver enkelt av oss ble 300 kroner netto. Ikke stort når man tenker på alt slitet og strevet der oppe i isen.

Fangst: 82 bjørn, 3 levende bjørnunger, 12 rev. Det meste av fangsten ble tatt på Halvmåneøya. To av bjørnungegene var født i hi der.

Kilder:

Oxaas, Arthur, 1955: *Svalbard var min verden*. H. Aschehoug;
Tromsø 1906, nr. 67 og 1907, nr. 66, 69 og 76;
Aftenposten 1907, nr. 481.

Zieglerøya 1906-07, Beisaren og Bengtsens ekspedisjon

Etter et kort opphold i Tromsø sommeren 1906 bestemte Berner Jørgensen og Karl Bengtsen seg for å gå sammen om en ny overvintring. De fikk med seg to mann, og Richard Floer ga dem med materialer til et hus og ellers god og rikelig utrustning. Det var nok grunnen til at Beisaren karakteriserte Floer som en grepa kar. De seilte nordover med skøyta HARALD* til fangstfeltet sitt som ingen fikk vite om da de drog.

De seilte til Zieglerøya. Her brukte de huset ved Kjeilen til hovedstasjon. I Bjørnebukta (Hvalrossanden) bygde de en bistasjon. Hytta som lå på vestsiden av Negerpynten ble også brukt som bistasjon.

Bengtsen forteller (ortografien noe forandret):

Etter en del reparasjoner på fartøyet seilte vi fra Tromsø 8. august. Vi var fire mann. I strålende vær seilte vi NORD gjennom sundene. Vinden var spak så det gikk langsomt ut til Fugløya. Her var vinden vestlig og frisk så herfra bar det raskt ut til havs. NORD lå tungt i vannet da vi hadde 16 måneders utrustning ombord, dertil kull og salt, en del materialer til hus, og to små båter på dekket.

Vinden holdt seg vestlig, tildels spak og sjøen rolig etter tre døgn fikk vi Bjørnøya i sikte. Her fikk vi vindstille, og lå å drev noen dager. Her var masser av fugl, en og annen hval så vi også. Omsider fikk vi sydlig vind, og det bar raskt nordover. Vinden økte til kuling, og i isfritt farvann passerte vi for tre-revede seil Sørkapp og stod nordover inn Storfjorden. Her var vinden spakere så vi stakk ut våre rev og stod for fulle seil opp mot Zieglerøya. Ved Svalbard-landet var isen tett, men ved Russeøyane var den slakkere så vi seilte oss gjennom der og ankret ved midnattstid opp i kjeilen ved vår gamle stasjon på Zieglerøyan.

Det ble en travel tid med lossing, reparasjoner av hus og bygging av en liten bistasjon på Hvalrossanden. Den skulle være bindeledd mellom stasjonen på Negropynten og stasjonen på Zieglerøya. To mann skulle ligge på Negropynten, mens jeg sammen med en mann skulle bli boende på Zieglerøya.

Før vi satte fartøyet på land seilte vi inn i Tjuvfjorden for å skyte oss rein for vinteren. Men vi kom på et uheldig tidspunkt — det var lite rein nede i dalen. Vi nedla ni rein. Isen begynte å bli tett inne i fjorden så vi seilte fortest mulig ut til øyene igjen og søkte inn i vår havneplass i kjeilen. Det kom stadig mere is så vi bestemte oss for å sette skøyta på land for vinteren.

Vi drev utover høsten kobbefangst når været tillot det. På uværsdager samlet vi drivtømmer til brensel og bygget på toppen av øya en stor varde som var synlig langt ut over sjøen. I begynnelsen av oktober la skjellisen seg så tykk mellom flakene at vi måtte slutte med kobbefangsten. Vi drog båtene på land.

I midten av oktober fikk vi en østlig kuling som satte bevegelse i isen, og nå kom der en mengde hvalross og la seg opp på isen rundt øyene. Jeg talte opptil 52 på et flak. Vi hadde for små båter til å gi oss i kast med hvalrossen, og vi gikk lenge og så på all denne rikdommen i havet. Men så kunne vi ikke dy oss lenger og satte en av båtene på vannet. Vi rodde ut tre mann. De store kolossene var nysgjerrige og meget nærgående så vi hadde et

* Bengtsen bruker navnet NORD på skøyta si, men i avisene og Fiskeritidende brukes navnet HARALD.

svare strev med å holde dem klar av båten. De forsøkte å henge seg på båtripen med tennene. Vi fikk skutt, satt fast og slept inn i fjæra 4 stykker. Rett ut for fjæra dukket opp en stor okse og la seg etter båten. Den dukket, kom opp under båten og hugg tennene gjennom bunnen. Vi fikk stoppet en troye i hullet og kom oss hurtigst mulig opp i kjeilen. Vi drakk kaffe i hytta og diskuterte denne interessante begivenhet. De fleste av guttene hadde ikke vært med på hvalrossfangst før og det stod respekt av det store dyret når det kom veltende mot oss i sjøen. Vi ble enige om å forsøke oss nok en gang og satte den andre båten på vannet. Denne gang var vi heldigere. Vi fikk inn i fjæra i alt 19 hvalross, men fikk også skadet den andre båten så vi måtte innstille fangsten. Hadde vi hatt en stor god fangstbåt istedenfor de to små færingsbåtene vi hadde, hadde vi sikkert gjort en dugelig årslast på en dags tid. Vi var i midlertid fornøyd med det som var. De 19 hvalross innbrakte oss 4200 kroner.

Vi reparerte våre båter midlertidig. To mann som skulle ligge på Negropynten rodde over og gjorde seg i stand til vinteren. Jeg flyttet ut til bistasjonen på Hvalrossanden så vi lå på tre stasjoner for å nå over størst mulig terreng. Vi hadde lite is framover vinteren, ustadig vær og isen kom og gikk med tider med åpent vann. Så det så ut for at vi ikke skulle oppnå det antall bjørn på tre stasjoner som vi hadde på en stasjon året før. I mars måned flyttet jeg tilbake til hovedstasjonen på Zieglerøya. Jeg hadde da nedlagt 11 bjørn på bistasjonen. De fleste kom til huset og gikk på signalet, så jeg fikk skutt dem ved hytta. Få kom seg unna.

Sist i mars var min kamerat utsatt for et styggt vådeskudd. Han lurte på en bjørn ute på isen. For å komme på hold krøp han mellom noe skruis og drog remingtonriflen etter seg. Skuddet gikk av. Kulen gikk inn på innersiden av albuen og ut oppe i albuen. Han klarte å komme seg hjem. Jeg skar klærne av ham og undersøkte såret. Det var sårkanal på 8 tommer og en dyp brist i overarmens ben. Sårkanalen var sterkt forurenset av trevler fra klærne. Med de midler jeg hadde ble den en hestekur. Men jeg fikk såret rent og stelte ham, og i løpet av 6 uker var han kurert bortsett fra en del stivhet i armen. Dette fjernet vi med massasje og bevegelser.

Hadde vi hatt lite is om vinteren så fikk vi til gjengjeld så mye mere på våren. Isen skrudde mot øyene og opp til kjeilen. Skøyta ble skrudd ned så den lå under sirka to favner med stor flakis. Den hadde fått en stygg knekk regnet vi med, og det kunne bli spørsmål om den var brukelig. Det ville vise seg når vi hugget den fram utpå forsommeren.

Isen lå tett framover hele sommeren så det så tvilsomt ut om vi kunne komme ut av isen og hjem i rimelig tid. Kartene er mangelfulle i Kong Ludvigs-arkipelet (Tusenøyane), Zieglerøyane og Halvmåneøya så den som skal seile der må seile for det meste på sin egen kjennskap til farvannet. Selvfølgelig har en god støtte i kartene da en må gå ut fra at hovedlandet og de store forland er på det nærmeste riktige. Det er øyene som er slett lagt og angivelser av dybder finnes ikke.

I juni og juli arbeidet vi stadig med å hugge is rundt skøyta. Det var et trivielt arbeid og det var sneisevis av tonn som måtte bort. Fartøyet så stygt ut. Styrbords rekke var knekt og en del spant i siden var trykket inn. Vi så dagen gjennom natene i siden. Den lille vinterhavnen i kjeilen utviklet seg til et lite skipsverft med duft av bek og tjære. Gang på gang pumpet vi fartøyet halvfullt av vann for å finne alle lekkasjer. Til slutt fikk vi det tett og rigget det opp. Fangsten førte vi ned til stranden for å ha den klar til å ta den ombord. Den 15. august lå isen slik at det kunne være tale om å komme ut fjorden. Vi satte i en fei fartøyet på vannet, tok fangsten ombord, og lå seilklar i kjeilen for å ta den første sjangsen som bød seg.

Vi ble liggende klar i kjeilen til 21. august. Da gikk vi seil og stod for nordlig vind til

Kvalrosspynten. Det gamle bektrauet fikk mangel hard trykk ettersom vi bautet oss fram gjennom isen. Lekk var den så det forslo, den trakk i alle ender. Ved Svalbard-landet var det en bred landråk og her traff vi på en liten kutter som lå på kobbefangst. Vi var ombord noen timer og fikk nyheter fra Norge. Vi hadde en slasket tur hjem til Norge. Fartøyet trakk seg slik at en mann stadig måtte stå med pumpen. Vi bar formelig fartøyet på pumpen over sjøen.

Ved ankomsten til Tromsø satte vi med en gang fartøyet på land, å reparere det ville koste for mye. Jeg solgte det til opphugning for 200 kroner. Det var litt rart å skille seg med det lille fartøyet som hadde båret oss over havet så mange ganger, men det nyttet ikke, NORD var utslitt.

Bengtzen sier i sin beretning at de forlot Zieglerøya den 21. august. Det er galt, de kom til Tromsø i midten av august.

Fangst: 45 bjørn, 19 hvalross, 30 kobber, 30 snadd og en del rein.

Kilder:

Bengtzen, Karl J. 1934: *I tredive aar rundt Svalbard*. Norsk Polarinstitutt. Ikke publisert: *Norsk Fiskeritidende* 1908:

Tromsø 1906, nr. 68.

Zieglerøya 1906-07, Hogstads ekspedisjon

Ole Hogstad seilte i 1906 nordover med skøyta FRIDTJOF for å overvintre på vestkysten av Spitsbergen. De var i alt fire mann. Materialer til et hus ble sendt i forveien med dampskibet KJØLVA da det ikke var plass til dette ombord i den lille FRIDTJOF på 7 tonn. Materialene ble satt i land på avtalt sted. Oppunder Spitsbergen kom Hogstad ut i hardt vær og mye is og måtte dreie unna. De havnet tilslutt på østsiden og hadde nærmest ikke noe annet valg enn å overvintre der. To mann ble satt i land på Kong Ludvigøyane hvor de benyttet den hytta som sto der fra 1894. Hogstad og en mann slo seg ned på Zieglerøya, se fig. s. 99. De benyttet også en hytte på Edgeøya litt nord for Andréetangen. FRIDTJOF ble fortøyd i sundet mellom Zieglerøya og Delitsehøya og selv på denne utsatte plassen klarte de å berge skøyta gjennom vinteren.

Hogstad hadde ingen mulighet til å gi beskjed til Tromsø at de var havnet på en helt annen plass enn planlagt. Da andre fant materialene som var lagt på land på avtalt sted, men ikke så spor etter Hogstad og hans folk, gikk de i Tromsø ut fra at han var forulykket.

Det ble stor konkurranse om bjørnene og revene i Tjuvfjorden den

vinteren ettersom også Beisaren slo seg ned på Zieglerøya. I mai var Arthur Oxaas fra Halvmåneøya på besøk hos Beisaren, og han tok da en tur over til Hogstad også. Det er ikke lange biten mellom de to stedene. Oxaas forteller om besøket til denne likandes karen:

Han holdt på å tine opp bjørneskinn for å spekke og salte dem da jeg kom. Hogstad var veldig glad over å få besøk, og han pratet og lo og var ikke til å stoppe. Han hadde satt over en stor gryte med bjørnekjøtt og kål, men veden var rå, så det var ikke lett å få det til å brenne i komfyren. Han karete i glørne uavlatelig, bannet og godsnakket om hverandre til varmen.

— Vil du brinn med dæ, ellers så tar jeg heile bjørnehua og kaster ho inn på dæ, sa han til komfyren. Om sider fikk han da fyr.

De to på Ludvigøyane hadde ingen kontakt med de andre. De så kamera-tene først da de ble hentet.

Fangst: 28 bjørn, 11 rein, 26 snadd og 250 kg dun. Det meste av duna ble samlet av karene på Kong Ludvigøyane.

Kilder:

Norsk Fiskeritidende 1908.

Aftenposten 1907, nr. 475 og 481.

Tromsø Stiftstidende 1907, nr. 66.

Oxaas, Arthur 1955; *Svalbard var min verden*. H. Aschehoug;

Oxaas, Arthur: Personlig meddelelse.

Hornsund 1907-08

Claus Andersen rustet ut seks mann for å vintre i Hornsund. De ble satt ut av D/S MYLINGEN. Samson Fylkesnes var leder og sammen med Johan Eriksson (Thuna) og August Olofsson valgte han Gåshamna. Thuna hadde jo bodd der vinteren før så han var godt kjent i terrenget. De tre andre, hvorav den ene var Kvive Andersen, la seg til på nordsiden.

Vinteren forløp bra både på syd og nordsiden og de kom hjem med en fangst som ga dem en fortjeneste på 15.000,- kr. Det som ikke var så bra var at Thuna fikk en anlese av skjørbuk, men den ble han kvitt i Tromsø. De ble hentet hjem av STRAUSS.

Fangst: 49 bjørn, 33 blå- og 10 hvitrev, mye dun og 15 tønner spekk.

Kilder:

Moberg, Arvid, 1960: *Svalbards sønner*, Eides Forlag.

Tromsø 1907, 25. sept. og 1908, 8. juli.

Andersen, Kvive pers. med.

Forlandet og Sassen 1907-08

Claus Andersen og Storstad i Tromsø utrustet sommeren 1907 fem mann for overvintring. Planen var å sette ett parti i land på Forlandet og ett i Hornsund. De reiste fra Tromsø 25. august med den lille dampbåten HOLMENGRAA. Den var mye overlastet og overfarten ble besværlig. Skipet var like mye under som over vannet. Byssa kunne ikke brukes fordi den var full av vann. Intet fikk de kokt, ikke kaffe en gang. Maten bestod derfor på hele overfarten bare av spekesild og kavring.

HOLMENGRAA klarte ikke å ta seg inn til Hornsund så det ene partiet på to mann ble satt i land i Sassen.

Forlandet

Lederen Peder Pederesen (Ullsfjording), Nils Pedersen og Peder Johannesen ble satt i land på Forlandet. Ingen overvintringsekspedisjon hadde ligget der tidligere så de måtte bygge ut et helt nytt felt. Planen var å fange både på vest og østsiden av den sørligste delen av øya med hytter på begge sider. Men østsiden måtte de oppgi da Eriksen og Haugens ekspedisjon hadde kommet dem i forkjøpet. Mellom disse to var det kontakt hele tiden.

De bestemte seg for å bygge hovedstasjonen rett øst for den nordligste av Forlandsøyene. Materialer og utrustning ble satt i land på denne lille øya fordi skipperen på HOLMENGRAA ikke torde gå lenger inn. Alt måtte så roes i land derfra. Ved første besøk i land oppdaget de et hus. Det var skotten Bruce som lå der sammen med Hjalmar Johansen og tre andre nordmenn i et vitenskapelig oppdrag. Disse forlot stedet etter en tid. Hovedstasjonen ga de navnet Beskamp.

Det var allerede blitt høst og de arbeidet iherdig med å få hytter og terrenget utbygd. På Kaldneset, omlag 14 km nord for Beskamp, bygget de en bistasjon, 2,4 m x 2,2 m, av materialer de fant i fjæra, men den var godt brukbar til å overnatte i. De satte ut omlag 70 revefeller og også et selvskudd til reven. Ved siden av dette brukte de en del giftåter som de satte ut senere på vinteren. Terrenget de brukte var fra Kaldneset til sør for Aitkenodden. I slutten av januar satte de opp et telt der som de hadde kjøpt

av Bruce. Derved hadde de et felt på 30 kilometers lengde. Fellene satte de for det meste opp langs fjæra. Mange var plassert for langt ut slik at stormen vasket dem på sjøen.

Om høsten fikk de bare skutt noen få fugl, og de fikk ikke nyte godt av dem alle heller. En dag mens de bygde hus tok reven en natt ti stykker. Det var lite kjøttmat og den 11. november står det i dagboken:

Vi må nå berede oss til å ta i mot den lange natt så godt vi kan. Verst er det dog for oss for kjøtt da vi ikke har det minste av den sort. Vi har noen biter av en kobbe. Det er alt. Noen fugler har vi, men de trenger vi til åte til reven. Det ser ikke riktig godt ut for oss, men vi håper ennå at det blir noe å få.

Det var ikke før etter at lyset kom tilbake at de fikk tak i snadd og kobbe.

At de var sultne på kjøtt framgår også av dagboken til Nils Pedersen, som skriver 4. januar:

I kveld har vi hatt revekjøtt til aftens som var meget velsmakene da vi ikke har noe annet kjøtt som kan være bedre.

De begynte revefangsten i midten av oktober. Forventningene til et nytt felt var selvfølgelig store, men fangsten svarte ikke til forventningene. I dagboken står det flere ganger om den dårlige fangsten — f.eks. den 27 mars:

Det ser virkelig ut til at vår tur i år skal misslykkes. Vi har ennå ikke fanget mere til denne tid enn 1500 kr, men dog får vi arbeide daglig som et urverk.

De fleste rev tok de på feller. Det framgår ikke helt tydelig av dagboken hvor mange som ble tatt på giftåter, men antagelig ble en tredel av reven tatt på den måten. De hadde ett tap på fellene, og på giften mistet de 4-5 stykker.

De hadde håpet å få noen bjørner også, men det ble det dårlig med. I oktober hadde de dravis ved Forlandet, og den 20. oktober fikk de se spor etter to bjørner. De rigget til signal ved hytta, laget et selvskudd og la ut noen giftåter. De fikk ikke noen bjørn på de redskapene. Den eneste fikk de den 24. februar:

Jeg gikk opp mot fjellet som vi kalte Bjørnedalen. Da så jeg en av guttene gå mot hytta og han hadde satt rifla igjen. Jeg antok at han hadde sett spor av den bjørnen vi så i januar. Jeg gikk opp dalen og fikk se av sporene at bjørnen hadde vært oppe ved fjellet. Der var en snøfonn som lå utover, og her hadde den ikke kommet opp. Derfra hadde den gått over dalen. Jeg fulgte sporet til jeg fikk se åpningen av hulen. Jeg bestemte meg til å vente på han som hadde satt fra seg geværet i snøen. Jeg skulle til å stake meg et hull i snøen for å sitte

bekvem da jeg hører bjørnen blåser. Jeg la an geværet og stod ferdig. Den blåste på ny og så kom hodet fram. Jeg skjøt og hodet forsvant. Jeg begynte å grave snøen bort for å få den fram. Den lettet på hodet. Jeg gav den en salve. Den ble rolig, men rørte seg så igjen og jeg gav den et skudd til. Den rørte så på seg igjen, og nå løp jeg ned mot guttene som kom fordi jeg ikke hadde flere skudd igjen. Guttene hadde med seg Røgelse og Myra for å røke den ut. Da vi kom opp var den død.

Drivisen ble borte igjen og i lang tid lå det bare sørpe og nyis langs landet. De så i alt bare spor etter 4-5 bjørn.

De tre var svært aktive. Etter at lyset var kommet tilbake satte de båt på vannet når anledningen bød seg og fangstet på snadd og kobbe.

De hadde en hund med seg. Den smakte på giftåte, men klarte seg. De brukte den som trekkhund etter at de hadde laget en kjelke i mars.

I begynnelsen av juni begynte dun- og eggfangsten. De lå jo godt til. Forlandsøyene er noen av de beste sankeplassene på hele Svalbard. Men det var konkurranse. En fangstskute og de andre overvintrener på Forlandet var der også og tok egg.

De ble tatt ombord i bottlenosefangeren *KJØLVA* den 1. juli.

Fangst: 1 bjørn, 7 blå- og 28 hvitrev, 46 storkobber, 17 snadd, 13 sekker dun, ca 2500 egg, 38 ryper, 20-30 ærfugl, noen havhest, 3 lom og 1 havelle.

Sassen

Kristian Jakobsen og Fredrik Antonsen ble satt i land i Sassen. Vinteren forløp sikkert bra for de valgte å bli igjen etter at fangsten var tatt ombord. De lå til ut i august. I denne tiden fikk de en bjørn og minst fire levende blårev.

Fangst: 4 bjørn, 26 blå- og 28 hvitrev, 4 storkobber, 13 snadd, 20 rein, og cirka 500 egg. Så samlet de dun, men den er oppgitt som sum for begge partier til 30 våg (= 540 kg.). Det meste av dette ble sanket på Forlandet.

Kilder:

Pedersen, Peder N. M.: *Dagbok i tiden 1907-08*, Norsk Polarinstitut;

Pedersen, Nils: *Dagbok 1907-08*; Norsk Polarinstitut.

Tromsø, 1908, 6. juni, 8. juli og 19. august.

St. Jonsfjorden og Forlandet 1907-08

Lars Haugen og Kristoffer Eriksen i Tromsø utrustet i 1907 en ekspedisjon med Gustav Lindquist som leder. Lindquist var 23 år og hadde overvintret to ganger tidligere, og han var den eneste av de i alt fire mann fra Tromsø som hadde erfaring fra overvintring. Kutteren JOHANNES BAKKE satte dem opp. Lindquist og Olaf Rudi tok i bruk en hytte på sørsiden av innløpet til St. Jonsfjorden. Olaf Eriksen og Jens Wilhelmsen ble satt i land ved en hytte på østsiden av Forlandsletta.

St. Jonsfjorden

Lindquist skrev en meget utførlig dagbok. Den skildrer livet i en dårlig fangsthytte for to menn som gjør store anstrengelser for å få fangst, men som likevel får et magert resultat.

De ble satt i land 11. september. Huset var ikke av de beste. De beslo det med never utvendig og bygget en solid torvmur rundt veggene. Men det var ikke nok. Den 17. oktober står det i dagboken:

... sagnet en del lister til never da vi er nødt til å dekke veggene innvendig med never. Det trekker så at en kan kjenne vinden helt til midten av stuen.

De oppdaget straks at det var dårlig med rekved, og de hadde vanskeligheter med å finne materialer til feller. De spikret sammen i alt 45 feller. De hadde ønsket flere, men de trøstet seg med at de hadde gift også som de kunne bruke når lyset kom.

Lindquist er ikke fornøyd med terrenget for feller på sørsiden av hytta.
12 oktober:

... det egner seg jo ikke riktig godt for feller sydover, men vi har ingen andre plasser å sette dem på. Det er nemlig bratte fjeldet ned i sjøen og det er ikke riktig godt. Det skulle være fjære under for han mikkel liker å springe langs fjæren.

Til tross for at de hadde hund med seg, hadde de flere rever rundt huset, og hadde håp om god fangst. Den 21. oktober:

I morges hadde vi sirkusforestilling utenfor døren. Det var 5 rever som holdt oppvisning. Vi kastet ut til dem ærfuglartmer og sådant, og da hoppet de og slåss om å få tak i det. Det er jo hyggelig å se at her er fangst. Det er likesom en får bedre mot.

De startet fangsten 25. oktober. Inntil 1. desember hadde de fått ti rev og var fornøyd, men så ble det altfor langt mellom revene. Den 13. januar:

Det er riktig trist for oss nu når vi ingen fangst får. Det tar formelig motet fra oss, og skal det ikke bli bedre så Gud trøste og bære oss. Da skal det bli smått med fortjenesten . . . Ja, for skal jeg også i år bli skyldig på turen så skal det være slutt med overvintring på fangst, det er visst. For nå er det tredje overvintring og skal også den tredje bli en bomtur så gid den var gjort.

Første gang de brukte gift var 20. desember fordi de bestemte seg for å fange den «intelligente» reven. 19. desember:

Vi har i dag vært både syd og nord og ettersett fellene, men ingen rev. Vi så en del spor, og så hadde han mikkell spist opp 16 spåmann (spåmann = matpinne). Han er så fordømt intelligent af seg denne reven som er her. Han vil ikke gå under fellene. Han springer bare opp på den og så søker den å få tak i maten med labben. Så får han fellen til å fælde og så tar han maten. Så er det avgårde til neste.

Dagen etter at de hadde satt ut giftåte fikk de antagelig den ettersøkte reven. Det var en blårev som lå 50 meter fra åtet.

I slutten av januar satte de ut giftåter etter reven. Hvor mange de laget til kan man ikke slutte seg til av dagboken. Men de hadde omtrent like mange giftåter som feller. De giftet ned ryper og havhest ettersom de klarte å skyte noen. Noen rever fikk de på giften, men mikkell var ikke særlig lysten på den heller. 9. mars:

Vi har i dag vært over på den andre siden av Bayen og ettersett giften vi har der. Men rev ble vi dessverre fri for. Han mikkell har jo ord på seg for å være lur, men at han skulle være så vrang det hadde vi ikke trodd. Han hadde vært ved alle giftene, men spist — nei det hadde han ikke.

De sluttet revefangsten 13. mai. Da hadde de 26 rev. Omtrent en tredjedel var tatt på gift.

Samtidig med at de satte ut gift til reven satte de ut 25 giftåter til bjørnen. Giften hadde de i spekket av den kobben de fikk om høsten. Det ble ikke en eneste bjørn — de så spor, det var alt.

Den 11. mars kom karene fra Forlandet på besøk. Peder Ullsfjording fra den andre ekspedisjonen som lå der var også med. Dagen etter rodde de alle tilbake til Forlandet for at Lindquist og Rudi også skulle få litt forandring. Planen var at de to skulle ro tilbake etter et par dager, men isen la hindringer i veien. Isen tok den ene båten. Den andre båten som de hadde klart å dra opp på en storis, klarte Lindquist å berge. Den 20. mars skriver han i dagboken:

Frisk vind av sydvest. Han har i dag brekt opp isen så vi er nå skilt med den ene båten. Men likevel får vi være glad at vi har den ene på land så vi har håp om å komme over på den andre

landet. Vi måtte stille oss en flåte av to tomtønner. Så satte jeg da livet på spill for å komme ut til storisen. Det gikk bra, så gudsjelov vi har den, og da er vi glade. Det så jo litt mørkt ut for oss i formiddag da den ene var gått og den andre var på storisen og ingen ting å ro med. Men nå har vi den og glad er vi, det er sant. En takk har vi sendt til Vår Herre.

Den 23. mars klarte de å komme tilbake og ble forbauset over at hunden fremdeles levde:

... vi kom hit kl. 5.30 etter at vi hadde rodd over sundet i bare sørpe, men det gikk, og nå er vi så glad som noen fugl. Jeg har i kveld arbeidet en køye til Olav, og alt er nå i den skjønneste orden igjen. Hunden lever og er i beste vigør. Vi hadde jo trodd at den var død, men den er like frisk, og det er vi også.

Fra nå av kom de på Forlandet oftere over, og 22. juni flyttet de over for godt.

Kobbefangsten om våren håpet de skulle gi bedre resultat, men isen og været hindret dem:

Det er i dag trekkdag* for kona mi hjemme, og jeg ønsker at hun kunne trekke meg hjem... Jeg spekulerer både dag og natt på hvordan en skal gjøre for å få litt fangst...

Det bedret seg noe senere og det ble noen kobber.

I juni fant de noe egg. Forlandsøyene hadde Peder Ullsfjording sagt at han ønsket å ha som sitt område. De tok nå to turer dit likevel, og tok med seg 2000 egg og 4 sekker dun. Hermansenøya i utløpet av St. Jonsfjorden ga også noen hundre egg og 4 våger dun. De tok også en tur til Kongsfjorden og samlet 7 sekker dun.

Vinteren var ikke den beste for de to i St. Jonsfjorden. Det var lite rekved, så i slutten av mai var det ytterst lite å fyre med. Kjøttmat var det også skralt med. En kobbe, 21 ærfugl og 6 stormåser var alt de fikk om høsten. Det var for lite for karer som titt og ofte travet i terrenget. I februar og utover fikk de noen ryper og havhest. Selv om de manglet kjøttmat, tenkte de på fangsten først, 16. februar:

Rudi har i dag vært på havhestjagt, og han var så heldig å få 5 st. som vi naturligvis straks giftet for å ha dem til reveåte, endskjønt vi hadde god lyst på dem selv. Vi måtte også i dag nøye oss med grøt. 18. feb.:... skøt 3 havhest som vi i kveld har kokt og spist og det er sant at de smakte oss riktig godt. Det er første gang at jeg har spist havhestkjøtt, men det skal få de beste lovord av meg. Det er i dag 30 dager siden vi hadde ferskt kjøtt... 23. feb.: Rudi har vært på havhestjagt, men han fikk bare en og den stekte vi. Det var jo som en dråpe i havet for oss. Jeg klodde på meg og gikk, men jeg fikk ikke en engang. Det var riktig sørgelig for vi er så fryktelig kjøttlystne.

* Familien i Tromsø fikk kr. 30,- pr. måned i forskudd.

De drømte om saftig bjørnekjøtt — det fikk de bare hos Peder da de besøkte ham. De kokte ikke middag hver dag, og brød bakte de først 12. april. De spiste vafler hele vinteren.

Sunnhetstilstanden var stort sett god. Rudi fikk tannpine, 29. januar:

... han har brukt både karbolsyre og kreosot, men det hjelper ikke en døit.

Den 21. juli kom JOHANNES BAKKE og hentet dem. Det hadde vært en dårlig vinter, og i tillegg fikk Lindquist høre at hans lille sønn var dødssyk.

Skipperen ombord, Eriksen var en av rederne, og Lindquist skriver:

Vi ventet til kl. 6 emd. da rodde vi den i møte, kom ombord og ble vel mottatt. Jeg hadde jo ventet at vi ikke skulle bli så godt mottatt av den grunn at vi har så lite fangst, men Herr Eriksen er en forstandig mann.

Fangst: 13 blå- og 13 hvitrev, 18 storkobber, 10 snadd, 30 ærfugl, 13 ryper, omlag 100 havhest, 6 måser, 21 teist, 2 gås, omlag 2000 pluss en tønne egg, 11 sekker pluss 4 våg dun.

Forlandet

Olaf og Jens bygget en hytte på østsiden av Forlandshetta, antagelig ved Davidsonpynten. Hytta var meget trekkfull, verre enn den i St. Jonsfjorden. Lindquist og Rudi kom roende over sundet og var hos dem fra 14. til 27. september for å lære dem opp til fangstlivet.

De satte opp feller langs hele østsiden av sletta. Senere, da lyset kom, brukte de også gift, men de klaget over at reven ikke ville ta giften. Fangsten ble elendig. I midten av november fikk de bjørn. Senere så de noen få spor til.

På grunn av den korte veien over til Peder Ullsfjording, bare en times gange i godt vær, besøkte fangerne fra de to ekspedisjonene hverandre ofte. Forholdet var det beste selv om de konkurrerte hardt om revepelsene. De mente at Peder hadde stengt av med så mange feller og giftåter i øst at det måtte et mirakel til for at det skulle slippe en rev forbi til dem.

Julen ble feiret over hos Peder, og til nyttår var de fra vestsiden over på østsiden. De hadde da lys på taket. Pedersen skriver i dagboken:

De fortsatte med lys på taket ut over kvelden. De benyttet det som signal til den andre stasjonen som ligger tversover sundet. De ventet å få svar på samme måte. De så intet lys. De fryktet at det hadde skjedd en ulykke da de ikke hadde sett lys siden i høst.

Lyslet var nok ikke sterkt nok, for de to ved St. Jonsfjorden var ute og skjøt inn det nye året med 12 skudd. I dagboken sies intet om lys fra Forlandet, men derimot 3. februar skriver Lindquist:

... på Forlandet og der fikk jeg se en hel varme. Det var altså signal fra Olav og Jens. Ja, enten var det et signal eller så brenner hytta deres. Vi kan som sagt ikke avgjøre det.

Den 11. mars gjorde de to sammen med Peder et forsøk på å komme over sundet. De drog en båt en kilometer på isen og rodde videre, men måtte snu på grunn av for mye vind. Senere på dagen forsøkte de igjen og kom til Lindquist gjennomvåte til skinnet. Dagen etter rodde alle over til Forland-sletta som fortalt foran.

Den 22. juni flyttet de for godt over til St. Jonsfjorden, og Lindquist skriver i dagboken:

Ja, Jens var glad i dag, det var sant. Hans sa: «Nu flytter vi fra denne helvetes myra for alvor». Jeg tror at den plassen har blitt forbannet meget i vinter og det er ikke til å undres over.

Fangst: 1 bjørn, 1 blå- og 7 hvitrev. Egg og dunfangsten er gitt sammen med de andre i St. Jonsfjorden.

Kilder:

Lindquist, Gustav: *Dagbok fra overvintringen 1907-08*. Norsk Polarinstitutt;
Pedersen, Peder: *Dagbok i tiden 1907-08*. Norsk Polarinstitutt.

Alkhornet 1907-08

Anton Eilertsen, Hilmar Gulbrandsen og Fridtjof Jacobsen hadde planer om å overvintre på Forlandet. Så langt kom de ikke. De forliste ytterst i Isfjorden og klarte å komme seg i land ved Alkhornet den 6. september. De mistet nesten all provianten, men berget geværene, ammunisjonen og fyrstikkene. De slo seg til for vinteren i jordgammen som sto der.

Det var lite rekved å finne, men de visste at det var mulig å hakke kull ut av fjellet på Bohemanneset. De lappet derfor sammen båten med rekved og seilduk og rodde den langs land til Bohemanneset. Mens de holdt på å hakke kull der, kom Theodor Lerner og Hjalmar Johansen roende i land med alt sitt utstyr for å overvintre. Det var den 2. oktober, og de to var der en uke før de reiste tilbake med en liten last kull.

Det ble en hard vinter og de frøs mye. Gammen tettet de med jord og snø.

Selv om de bodde kummelig og frøs mye, tapte de ikke motet. Hver gang det var brukbart vær var de ute og så over revefellene og jaktet på rein. Bjørn så de ikke for det var nesten ikke is på fjorden hele vinteren.

På vårparten lappet de videre på båten og rodde over til Colesbukta for å skyte rein. Jacobsen ble igjen for å passe på fangsten. I Grønfjorden fant de to en gammel båt som de senere dro ned til Bellsund med og sanket dun. På hjemveien var de innom Colesbukta og hentet reinfangsten og dro så til Alkhorneret. Her hadde Jacobsen klart seg bra.

Sommeren 1908 traff botaniker Hanna Resvoll-Dieset på Eilertsen som da hadde fullført sin fjerde overvintring. Hun forteller om samtalen med ham:

Da jeg spurte ham, hvorledes han likte seg her om vinteren, så han utover landskapet med et strålende blikk. Mørketiden gikk hurtig, i nordlys eller måneskinn var det lyst nok til å ferdes ute, og når de lyse dager kom, og de gikk på sine ski over fjell og dal, skjøt rein og fanget rev da kunne en umulig ha det bedre noe sted.

De fikk skipsleilighet til Tromsø med Hoels ekspedisjon ombord i HOLMENGRÅA.

Fangst: 22 hvitrev, 23 blårev, herav 11 levende blårevunger (5 døde), 36 rein, en del kobber og 15 våg dun.

Kilder:

Resvoll-Dieset, Hanna: *Sommerliv på Spitsbergen*. *Aftenposten* 1908, nr. 445.

Brown, Rudmos 1920: *Spitsbergen. I. Discovery* 1920 nr. 1. *Aftenposten* 1908, nr. 432, 433 og 487;

Holmsen, Gunnar 1911: *Spitsbergen Natur og Historie*;

Johansen, Per 1941: *To menns lunefulle polarvinter på «Kap Ingenting»*. *Polarboken 1941*.

Bohemanneset 1907-08. Overvintring på «Kap Ingenting»

Denne overvintringen til tyskeren Theodor Lerner og Hjalmar Johansen hører egentlig ikke hjemme i denne serien da de ikke drev fangst. Men den var hard nok. Formålet var å foreta en reise til Sjuøyane og utforske Giles Land. Giles Land ble sett av den nederlandske hvalfanger Giles i 1707. Hvor det lå har vært mye diskutert opp gjennom årene. Mest sannsynlig var det Kvitøya Giles så.

Den 1. oktober ble de to satt ombord i en nordlandsbåt fra dampskipet S/S MUNROE utenfor Bohemanneset. Det var et godt stykke å ro og da de kom i land ble de tatt imot av to av de tre som forliste ved Alkhornet. De var der for å hakke kull fra fløtsen som var blottlagt etter prøvedriften noen år tidligere. Kullene skulle de fyre opp med i den gammen de hadde rigget seg til i.

Lerner og Johansen tok i bruk en liten, 187 x 175 cm, meget trekkfull hytte som sto igjen etter prøvedriften. Den ble brukbar etter en del reparasjoner. Og så hakket de kull i fløtsen de også, og det var et arbeid som ikke var det enkleste.

De hadde spart mye inn på provianten, for de beregnet å dekke hele kjøttbehovet for seg selv og sine tre hunder med jakt. Men der ble de skuffet. Det var omtrent ingen ting å jakte på. De så to bjørner den 19. desember — det var alt.

Den 2. oktober spiste de den siste ærfugl og frem til 16. februar smakte de ikke kjøtt. Først da klarte de å skyte sin første havhest. Johansen som sammen med Fridtjof Nansen på Frans Josef Land bare hadde levd på kjøtt, opplevde nå det motsatte. Han forteller:

Vor Hovednæring var i lang Tid Havregrynsgrød med Sukker, Margarin og hermetisk Melk. Og vi befant os vel herved, selv efter at Sukkeret og Melken var sluppet op. Men Margarinen var vor Trøst; vi spiste 46 Kilo paa 4-5 Maaneder.

De klarte å skyte 94 havhest, et velkomment tilskudd til mennesker og hunder. Tvers over fjorden lå graven, og der var det mat å få kjøpt. Men isen på fjorden lå ikke lenge ad gangen før den ble blåst bort. Først den 1. mars tok de sjansen og kjørte med sine tre hunder over til Advent Bay. På grunn av isforholdene ble de der til den 7. april da de med nød og neppe klarte å kjøre tilbake med sleden tungt lastet med forsyninger. De hadde fått tre hunder til. Den første milen gikk bra, men så begynte vanskelighetene:

Efter ca. 10 Km.s Marsch kom vi til en Raak, der var nylig frosset, dog var Isen ca. 10 Cmtr. tyk, og den skulde være sterk nok. Kommen mit udpaa skar den ene Kjelkemei sig gjennem Isen, som brast, og alle vore Sager, Proviant og Utrustning i Sjøen. Der laa hele stasen i Vandet, Lerner på den ene Side og jeg paa den anden, Hundene forspændt den synkende Slæde.

De klarte å kappe hundene løs og berge det gjennombløte utstyret og kom seg i gang igjen, men:

Efter 3 Timers Marsch, siden vi kjørte gjennom, Traf vi paa vore egne Spor igjen . . . I Ring havde vi gaaet, — en hyggelig Opdagelse.

De la kursen i ny retning, men ikke lenge etterpå hendte det samme igjen. Det var heldigvis ikke mere enn 8-10 minusgrader, men det blåste en kald vind fra NO:

Jeg foran paa tykk Is ved en aapen Revne, men Hundene gikk ikke i samme Spor og det bar gjennom Isen igjen. Det var den anden Daab. Første gang vi kjørte udi . . . nevnte jeg, at nu havde vi faat Daaben paa Isen, men nu faar vi se til, at vi ikke blir Gjendøbere. Men det skulde vi da ogsaa bli

Etter mye strev fikk de berget sakene, minus et par ski. Så videre igjen. Der, nå var klokken ett om natten, møtte de åpent vann. Etter en lang omvei var de fremme ved hytta etter 15 timer på isen.

Alt de hadde på sledene var duppet i vann minst to ganger, og det var en lite hyggelig begynnelse på turen nordover. Johansen forteller:

Maden var det værst med, og vi måtte bruke vor opfindsomhed for at faa udnyttet så meget som muligt af den bedærvede Proviant. Af Grynene og Sukker og Mel kogtes sammen med Melk og Margarin en tyk Grød, som fyldtes i en liten Blikkasse, hvori vi lod Substansen fryse til en stiv Masse, der til Nød kunde spises som den var.

Nogen Hundeproviand havde vi ikke, siden Tørfiskbunten gik tilbunds paa Veien fra Advent Bay; derfor maate vore 6 Hunde fores med Brød og Smør, naar vi ikke fik skudt noget til dem underveis eller ved de forskjellige Leirpladse.

Den 24. april startet de på turen nordover. Hundene dro det tunge lasset godt til de kom et stykke inn i Dicksonfjorden, men der fikk de mye løssnø å kjempe med. Ett lyspunkt var det at de her endelig fikk noe å jakte på. De skjøt en snadd med unge. Det ble et lenge etterlengt kjøttmåltid både for mennesker og hunder.

De måtte redusere vekten for å komme videre, og 75 kg ble satt igjen iberegnet kajakken. Å legge igjen kajakken var en tung avgjørelse, men:

Det var da Meningen, at vi istedenfor Kajaken, naar vi kom over Fjeldet, og det skulde vise sig nødvendig, skulde lave en Slags Seildugsbaad af et Slædeseil og Bambusstænger og Skistave, for noget Færgemiddel maatte vi have.

Fra bunnen av fjorden gikk de opp dalen og opp på Trevor Batty's Brø. De fulgte den nordover og gikk ned Monacobreen til Liefdefjorden. I alt en tur på 90 km på breene. Fra Liefdefjorden gikk de videre nordover til Vesle

Raudfjorden hvor de oppdaget skispor og fant frem til Hogstads ekspedisjon den 18. mai (se side 117). Her bodde de i 14 dager.

Etter besøket hos Hogstad tok de veien til Biskayerhuken og endte turen i Virgohamna. Her lastet Lerner hundene og utstyret i en båt og reiste østover i et forsøk på å nå Sjuøyane. Med seg hadde han Petter Bjørvig fra Mattilas-ekspedisjonen. De nådde bare til Biskayerhuken. Johansen reiste ned med HOLMENGRAA.

Kilder:

Johansen, Hjalmar, 1909: *Over Spitsbergens Indland. Aftenposten 1909, 7. feb.;*

Johansen, Per, 1941: *To mens lunefulle polarvinter på «Kap Ingenting». Polarboken 1941.*

Virgohamna 1907-08

Hjalmar Johnsen og Edvin Hansen var hyret som vaktmenn i huset til Wellman i Virgohamna. Ved siden av vakttjeneste, drev de noe fangst.

Fangst: 1 bjørn og 5 blårev.

Kilder:

Tromsø 1908, 8. juli.

Bjørvig, Paul: *Wellmans nordpolferd med luftskip.* Norsk Polarinstitutt.

Vesle Raudfjorden og Norskeøyane 1907-08. Hogstadekspedisjonen

Alvik og Martens i Tromsø rustet i 1907 ut seks mann. Ole Hogstad var leder og de reiste nordover i jakten STANS FORLAND. Planen var å komme så langt øst som mulig på Nord-Spitsbergen og overvintre der. Men båten ble innesluttet av is nord for Reinsdyrflya den 16. oktober. De klarte ikke å komme videre, og i over en måned bakset de med isen før de klarte å få båten inn i vinterhavn i Vesle Raudfjorden. STANS FORLAND hadde da fått alvorlige skader og hadde stor lekkasje.

De delte seg i to lag. Strømme Pedersen (20 år) og Hans Jørgensen la seg til på Indre Norskøya. Den 10. november gikk Jørgensen for å se etter revfellene. Han ble sittende fast ute i isen. Strømme hørte ham rope om hjelp i to døgn uten mulighet til å kunne hjelpe ham der han var fanget av sørpe og tynn is. Strømme lå alene i tretten uker før han klarte å komme over Svenskegattet til de andre for å varsle om ulykken. Jentoft Jørgensen

Jakten STANS FORLAND som ble sterkt skadet under vinteropplaget i Vesle Raudfjorden. I løpet av våren og sommeren klarte overvintreterne å reparere jakten, sage en råk i isen og komme seg ut. Foto etter G. Holmsen: Spitsbergens natur og historie.

ble med ham tilbake til Norskeøya og var der i tre måneder. Pedersen løste ham da av.

Det andre laget som bestod av Hogstad, Berner Jørgensen (Beisaren), R. Jentoft Jørgensen og Einar Pedersen bygde en hytte på vestre odde av Vesle Raudfjorden. Det meste av tiden lå Hogstad i jakten for å ta vare på den.

Det ble stor konkurranse om de få revene og bjørnene som streifet rundt i terrenget ved Vesle Raudfjorden så de ble enige om å flytte hytta. Da havisen ble gående ble hytta revet og fraktet på kjelke nordover til Biskayerhuken og bygd opp igjen der. Her fortsatte Beisaren og Jentoft overvintringen. De to andre gikk tilbake til STANS FORLAND og bodde der sammen med Hogstad. Tross iherdig arbeid med pumpen ble jakten fyllt med så mye vann at det etter en tid ikke var levelig ombord. Bare Hogstad holdt ut. De to andre flyttet over til Russebua og bodde der sammen med de to av folkene til Mattilas.

Hjalmar Johansen og Lerner besøkte Hogstad den 21. mai. Han bodde da fremdeles ombord i STANS FORLAND som var halvfull av vann. Det gikk over dørken i lugaren, og han hadde lagt en huggestabbe midt i kahytten og bordbiter og rekved inn til den til å gå på. Vannet sto opp til køya og han kunne så vidt berge seg der og koke på ovnen. Han ville ikke forlate fartøyet. Han håpet at de kunne få satt det opp i fjæra og tette det når sommeren kom.

Fangstfolkene fortalte til Johansen at de hadde hatt en voldsom storm om høsten, i en periode da det ikke var drivis. På Norskøya hadde de vært redde for at stormen skulle vaske hytta på havet. Sjøen slo opp til veggen. Beisaren fortalte at sjøen hadde slått 15 meter opp etter bratte fjellveggen.

Da snøen smeltet ut på sommeren, oppdaget de to på Biskayerhuken at de hadde satt opp hytta blant flere russegraver.

STANS FORLAND klarte de å tette og få brukbar igjen, og de kom hjem til Tromsø i begynnelsen av august.

Fangst: 17 bjørn, derav 4 tatt på Norskeøyane, 1 blå- og 4 hvitrev. Snadd og kobbe ikke oppgitt.

Kilder:

Moberg, Arvid, 1960: *Svalbards sønner*. J. W. Eides Forlag;

Johansen, Hjalmar, 1908: *Dagbok*. Norsk Polarinstitutt.

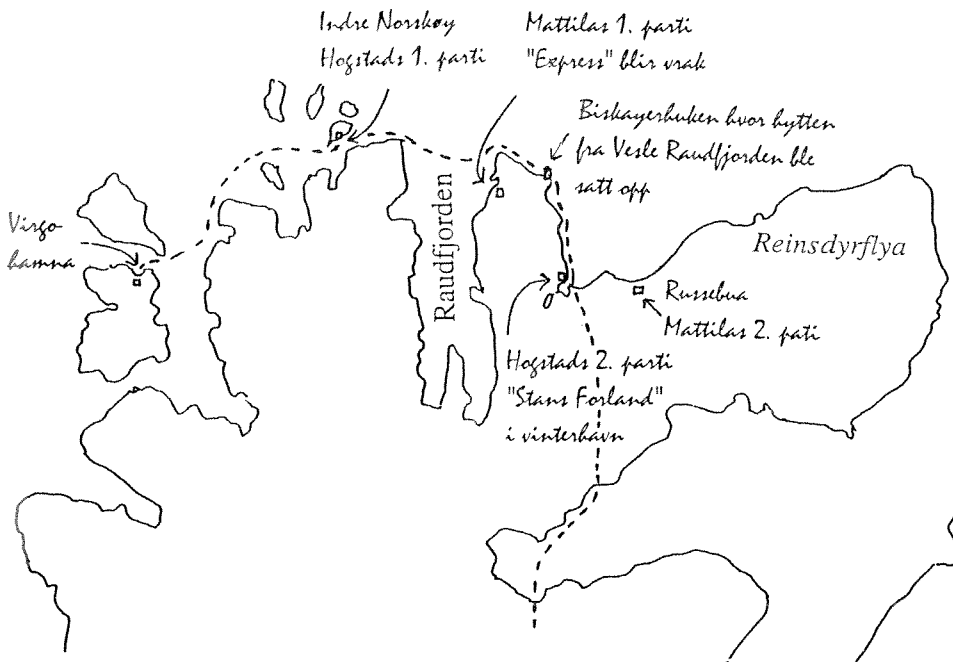
Oxaas, Arthur: pers. med.

Tromsø 1908, 8. juli.

Aftenposten 1908, nr. 487.

Raudfjorden og Vesle Raudfjorden 1907-08

Ekspedisjonen besto av fem mann ledet av Erik Zakariasson Mattilas. De var utrustet av Austad og Kræmer. De reiste opp i hans jakt EXPRESS og det ble en lang overfart. Etter å ha blitt slept til Torsvåg måtte de vente i åtte dager på brukbart vær. Etter mye vekslende vind kom de til Virgohamna akkurat tidsnok til å få se Wellman stige opp i sin ballong med 20 hunder ombord. På turen videre holdt de på å forlise i sterk kuling fra nordost. Omsider kom de frem til Vesle Raudfjorden. Det første de gjorde var å sette istand Russebua. Dette huset var benyttet av den russiske overvintringsekspedisjonen i 1851-52. Det var mye som måtte gjøres for å få det i brukbar stand til en bistasjon. Huset hadde fire rom, ett til å bo i og tre

Nordvest-Spisbergen 1907-08. Her lå Hogstad med fem og Mattilas med seks menn. I Virgohamna lå to vaktmenn for Wellman. Markeringen av hyttene og vinterhavnen til STANS FORLAND er ikke sikker. Siste del av sledeturen som Theodor Lerner og Hjalmar Johansen foretok om våren fra Isfjorden til Virgohamna er markert med streket linje.

til lager av fangst, proviant og brensel. De måtte lage køyer og lemmør for dører og vinduer. Hågensen forteller en historie herfra:

Så var det en kveld etter at døra var kommet på plass, men den hadde ikke fått noe stengsel — at jeg hørte en mystisk lyd. Det knakket formelig på døra, den gikk opp og en isbjørn kom ruslende inn. Vet du hva som berget oss? — jo det var en liten parafinlampe uten glass som sto på bordet og oset. Osen dempet lukta av oss, og vi hadde ikke annet å gjøre enn å ligge i køyene våre som om vi var døde og uten å gi en lyd fra oss. Bjørnen skulte stygt på den vesle parafinlampa, men ruslet ut igjen.

Straks den var kommet ut hoppet vi frem og grep geværene våre. Bjørnen som sto til venstre for ytterdøra 7-8 m fra sjøen, fikk 2 kuler i seg.

I oktober delte de seg. Magnus Hågensen og Karl Eliassen («Kalla») gikk over til Russebua og fanget der. På hovedstasjonen i Raudfjorden lå Mattilas, Petter Bjørvig (sønn av Paul Bjørvig) og Jacob Olsen. I slutten av

januar ble EXPRESS skrudd til vrak mot en odde. Dette var et hardt slag for Mattilas. Tidligere hadde han hatt tegn på skjørbruk, og nå, etter tapet av skuta, gikk det raskt nedover med ham. De to som lå i Russebua gikk over fjellet og besøkte karene på hovedstasjonen i mars måned. Mattilas var da meget dårlig. Den 26. april, 56 år gammel, døde han og ble begravet i en fjellklippe ikke langt fra huset. Erik var brorsønn av Johan Mattilas som døde av skjørbruk på Gråhuken i 1873.

Theodor Lerner og Hjalmar Johansen som overvintret på Boheman-neset foretok våren 1908 en sledetur nordover til Raudfjorden. Her fikk de se spor av folk og hunder og fant frem til Russebua. De ble der i 14 dager.

Ved ankomsten ble de traktert med kaffe. Det bekom de nykomne meget vel. To ganger ble det kokt en firelitters kjele. Tyskeren som var sulten og sliten drakk kaffe så han ble snyden full og ramla i golvet.

I Tromsø møtte karene fra Russebua Lerner på ny. I takknemlighet over gjestfriheten under oppholdet overrakte han hver av dem en bankbok på kr. 25,-. En slik påskjønnelse var ikke så rent lite den gang.

Alle ble hentet av STANS FORLAND og reiste hjem sammen med karene fra Høgstads ekspedisjon (se side 000).

Petter Bjørvig reiste ikke ned sammen med de andre, men ble i juni med Lerner i et forsøk på å nå Sjuøyane. De startet fra Virgohama med båt. Ombord hadde de også slede og fire hunder, men kom ikke lenger enn til Biskayerhuken på grunn av ishindringer. På turen skadet Bjørvig den ene foten. Da han kom til Tromsø måtte foten amputeres. Det utviklet seg til det verre og han døde 10. september året etter, 24 år gammel.

Fangst: 6 bjørn, 10 hvit- og 16 blårev, endel rein og kobbe.

Kilder:

Nordlys 1905, 17. des.: Magnus Hågensen — Vital pioner i veidemanns-yrket.

Johansen, Hjalmar 1908: *Dagbok*. Norsk Polarinstitutt.

Moberg, Arvid 1960: *Svalbards Sønner*. Eides Forlag.

Tromsø 1908, 8. aug., 1927, nr. 1.

Bjørnøya 1908-09

I Fangstovervintringer, Del 3 i Polarboken 1975-76, har jeg omtalt en overvintring på Bjørnøya 1893-94. Det er feil. Det notatet jeg holdt meg til har galt årstall. Her retter jeg feilen og omtaler vinteren 1908-09 (og senere 1910-11). Det var disse to jeg blandet sammen til 1893-94.

Claus Andersen og Giæver rustet ut to mann til Bjørnøya i 1908. De tok i bruk husene til Ingebrigtsens hvalstasjon i Kvalrossbukta. Den var nettopp nedlagt i 1908. Stasjonen hadde bare vært i drift siden 1905.

Det ble en bra vinter med mye drivis rundt Bjørnøya og dermed gode forhold for fangst av bjørn og kobbe.

Fangst: 16 bjørn, 26 blå- og 4 hvitrev, 30 kobber og noen små sel.

Kilde:

Tromsø 1909, 24. juli.

Sørkapp 1908-09

Tidlig på sommeren 1908 dro Petter Trondsen som var rustet ut av Claus Andersen og Petter Giæver, sammen med tre mann til Sørkapp for å overvintre. Ingen hadde tidligere overvintret her. De bygget et hus sør for Kistefjellet, og en bistasjon på Sørkappøya. Oxaas hadde også planer om å legge seg på Sørkapp, men Trondsen kom ham i forkjøpet.

Den 27. oktober bestemte Kristoffer Bolstad og Hedly Alexandersen seg for å ro over til Sørkappøya og drive fangst fra bistasjonen. De tok med seg

*Trondsenhuset som Petter Trondsen bygget i 1908 øst for innløpet til Sommerfeldtbukta.
Foto: N. Polarinstitutt, A. Hoel 1920.*

mat og klær, og rodde avgårde ved 10-tiden. Omkring en time senere kom Kristian Jakobsen inn til Trondsen som arbeidet inne i hytta og sa: *kom og se, de ror jo austover*. De to på land mente forklaringen på den gale kursen måtte være at de drev og jaktet på noe. Trondsen tok kikkerten, men snart tetnet det til slik at han mistet dem av syne. Været var bra da de dro, men det ble etterhvert dårligere.

Den 3. desember gikk Trondsen og Jakobsen over isen til bistasjonen. Avtalen var at Trondsen skulle drive fangst der sammen med Bolstad og at Alexandersen skulle til fastlandet. Isen var dårlig og farlig å ta seg frem på og været var heller ikke det beste. Da de etter mye strev kom over fant de huset så nedsnedd at det var med nød og neppe de klarte å komme seg inn. Intet tydet på at de to hadde vært der. De fikk omsider fyr i ovnen og berget seg over natten. Dagen etter gikk de tilbake til Sørkapp og fanget derfra resten av vinteren.

Forklaringen på at de to var blitt borte måtte være at de kom ut av kurs og ble ført av strømmen til havs. Det ble aldri funnet noe spor etter dem. De to gjenlevende ble hentet hjem i slutten av juli.

Fangst: 50 bjørn, 10 rev, 350 kg dun og en del kobbe.

Kilder:

Tromsø 1909 nr. 58.

Tromsø Stiftstidende 1909 nr. 59.

Camp Bell (Bellsund) og Camp Morton 1908-09

Engelskmannen Ernest Mansfield som var sjef for The Northern Exploration Co. Ltd. reiste sommeren 1908 til Spitsbergen for å ta vare på sine anneksjoner i Bellsund-området. Han bygget husene på Camp Bell. Lenger inne på Camp Morton satte han i land to vaktmenn.

Hensikten var å ta prøver av kull som var påvist på disse stedene. Men Mansfield tok også prøver av stein og grus som han mente inneholdt gull og platina. Da Camp Bell var bygget ble arbeiderne sendt ned til Norge. Selv overvinteret Mansfield sammen med tre mann fra Tromsø, som skulle arbeide med prøvetaking, men også drive fangst.

På Camp Bell vintret Mansfield og Hans Norberg, og på Camp Morton Oluf Olsen og Nils Wasmuth. Fangsten er ikke kjent. Sannsynligvis var

den beskjeden. Mansfield hadde betinget seg at han alltid skulle skyte først når de så en bjørn. De så noen bjørner, og Mansfield skjøt over og under for å skremme dem vekk.

Kilder:

Moberg, Arvid, 1960: *Svalbards Sønner*, Eides Forlag;

Hoel, Adolf, 1966: *Svalbard*. Kildahls Boktrykk;

Oxaas, Arthur, 1955: *Svalbard var min verden*. Aschehoug.

Kapp Lyell (Bellsund) og Isbjørnhamna (Hornsund) 1908-09

Bernhard Klefstad i Tromsø rustet ut en ekspedisjon med Arthur Oxaas som leder. De reiste ut fra Tromsø i juni med skøyta STERLING. Planen var at to mann skulle overvintre på Sørkapp, men da de kom dit hadde Trondsen allerede tatt feltet i bruk. De reiste derfor videre og bestemte seg for Isbjørnhamna i Hornsund. Her ble materialer til et hus satt i land sammen med Aldor Andersen og svensken Erik Eriksson.

STERLING gikk videre nordover til Kapp Lyell helt ytterst i Bellsund. Her bygget Oxaas og svensken Johan Småland en hytte. Da de vel hadde kommet i gang og fått ordnet seg ble to mann fra en ekspedisjon som Hagerup rustet ut, landsatt for å bo i en hytte bare fem minutters gange lenger vest. Det var en lite ønskelig situasjon å få to som gikk en i næringa så tett innpå seg. Men det gikk meget bra, og de hadde et godt samhold hele vinteren. Oxaas og Småland satte opp fellene innover i Recherchefjorden, mens de andre fanget vestover og sørover for Dunderbukta. I februar gikk Oxaas en tur til Eholmen til de to som lå der (se neste ekspedisjon i Bellsund).

Den 16. juni kom Klefstad for å hente Oxaas og Småland. Båten kom bare til Dunderbukta der den ble stengt av drivisen. Foran hytta lå isen ubrutt to kilometer utover. Det kunne bli lang tid å vente før isen gikk opp så de kjørte alle sakene sine ut til fastiskanten. Noen dager senere klarte båten å ta seg frem til godset og lastet det ombord. Etter en kort visitt på Camp Bell gikk turen ned til Hornsund for å ta dem med. De fant dern på sommerhytta på Dunøyane. Der var det folksomt. Alle fra Claus Andersens ekspedisjon lå der også. Men stemningen var ikke den beste. Oxaas forteller:

Noen dager i forveien hadde S/S LOFOTEN vært innom med et jaktselskap. Fangstfolkene hadde benyttet anledningen til å bytte til seg en del flasker brennevin mot egg. Da båten dro sin vei igjen, stelte karene i stand til kalas. Under festen skulle Eriksson sette over en stor

gryte med kjøttsuppe, for at karene skulle ha noe å spe på med mellom drammene. Men Eriksson sovnet like godt på gulvet før suppen var ferdig, og da en av karene skulle ta gryten av ovnen, var han så omtåket at den glapp fra ham og falt i gulvet. Den skåldende varme suppen sprutet over Eriksson, som lå der på gulvet, og han ble stygt forbrent. Vi måtte hente frem legeboken og finne ut hva vi skulle gjøre i en situasjon som denne. Først ble strømpene skåret av ham, og deretter ble brannsårene behandlet med de medikamenter som boken anviste.

Fra Dunøyane gikk de til Isbjørnhamna og lastet inn fangsten. Da karene til Claus Andersen også sterkt ønsket å komme til Tromsø gikk de over til deres stasjon i Hornsund og lastet alt inn.

Fangsten for Oxaas og Småland ble 3 bjørn, 33 blå- og 42 hvitrev.

Fangsten i Isbjørnhamna ble 22 bjørn, 12 blå- og 22 hvitrev og en del dun.

Kilder:

Oxaas, Arthur, 1955: *Svalbard var min verden*. Aschehoug.

Moberg, Arvid, 1960: *Svalbards sønner*. Eides Forlag.

Oxaas, Arthur, pers. med.

Kapp Lyell og Eholmen (Bellsund) 1908-09

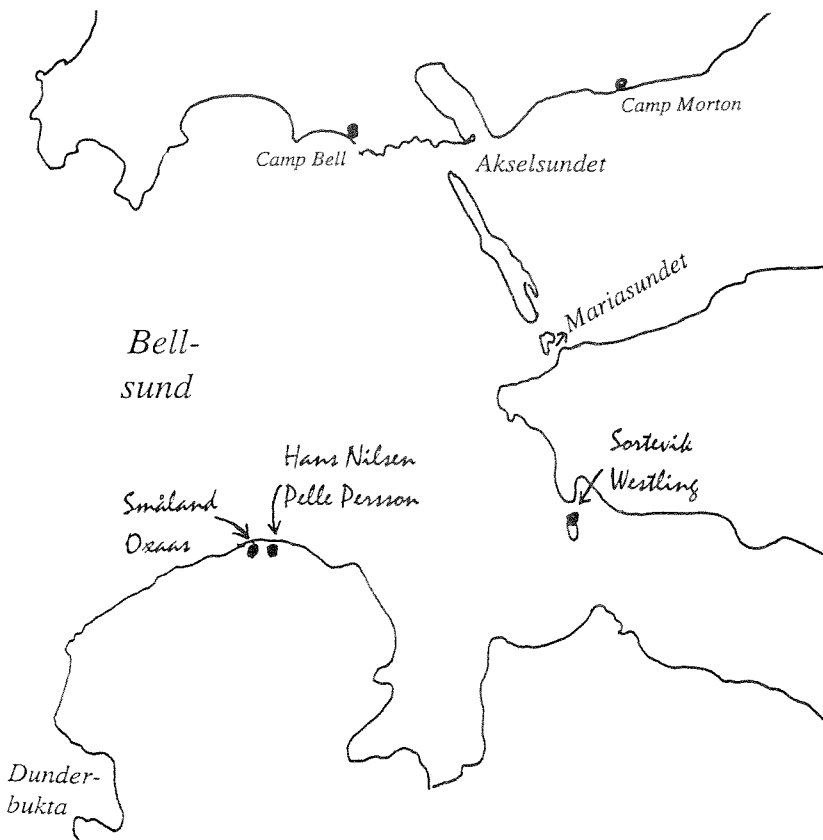
Hagerup i Tromsø rustet i 1908 ut en ekspedisjon til Bellsund. Den ble satt ut i august på to steder. Den ene, som beskrevet, i en hytte rett ved siden av Oxaas på Kapp Lyell og den andre på Eholmen.

De to på Kapp Lyell var Hans Nilsen og svensken Pelle Persson. Som fortalt kom de to lagene meget godt ut av det med hverandre.

På Eholmen ble Olav Sortevik og svensken Kalle Wesling satt i land. De satte opp feller på Eholmen, men de fleste på landet på nordsiden av Van Keulenfjorden. Oxaas besøkte dem i februar. Da var alt bra og de var friske. Fangsten var de ikke fornøyde med for de hadde hatt mye åpent vann rundt øya, og dette hadde hindret dem i å røkte terrenget på fastlandet skikkelig.

Huset de hadde bygget på Eholmen var så lite at det var vanskelig å få plass til en gjest. Det ble lite søvn på de tre den natta, og iskaldt ble det med en gang varmen gikk ut.

Dagen etter var det flott vær, og de tre ble enige om å ta turen over til Camp Morton og besøke karene der. Oxaas har fortalt at det ikke var langt fra at det kunne blitt deres siste reis. Først gikk de ut mot Midterhuken. Derfra så isen farlig ut i Mariasundet. De gikk da tilbake noen kilometer og

opp Bjørneskaret og ned til Van Mijenfjorden øst for Mariasundet. Der gikk de ut på fjorden nordover i retning av Camp Morton. Straks etter at de forlot Eholmen skyet det til, begynte å sne og det mørknet. Det var vanskelig å holde retningen i snøværet og natten, og de vandret mye på målfå. Kompass hadde de ikke. Da de var redde for å forville seg ut i Akselsundet som de mente måtte være åpent, stoppet de. De hadde ikke noe utstyr med seg og hadde derfor ingen mulighet til å hvile, så de vandret frem og tilbake for å holde varmen. Etter en times tid skimtet de noe mørkt i natten. De gikk i den retningen. Det var landbrinken. De fulgte den steile brinken et stykke til de kom til en kløft. De krøp opp der og så seg om. Der lå Camp Morton foran dem. Helt utslitte, men fulle av forventninger gikk de mot hytta.

Skuffelsen var stor da de fant den tom og iskald. Karene der hadde dradd på besøk til Camp Bell. De fant en lapp på bordet hvor det stod at alle besøkende var velkommen og det var bare å forsyne seg. Det gjorde de. Blant annet fant de tre flasker med rom som var frosset til tykk suppe. Den varmet de seg på, mens de fyrte opp og laget mat. To dager senere gikk de tilbake og hadde en fin tur i bra vær.

Etter at de to på Eholmen hadde hatt besøk av Oxaas begynte helsa å skranke. Den 20. mars gikk Wesling på besøk til karene på Kapp Lyell. Han fortalte at Sortevik var syk av skjorbuk og lå til sengs. Selv var han heller ikke bra, men mente det ikke var noe farlig med ham.

Karene fulgte Wesling tilbake for å frakte Sortevik til Kapp Lyell. Der kunne de gjøre noe for ham. Sortevik ble pakket inn i ulltepper og lagt på en slede. Det ble en hard påkjenning for ham der han ble kastet fra side til side og opp og ned ettersom kjelken ble dradd gjennom den sterkt oppskrudde isen. Dagene gikk med stell av den syke, og etter omkring 14 dager måtte også Wesling til sengs. Det var skjorbuk det også. Oxaas forteller:

Dermed hadde vi to pasienter som skulle stelles. Friske grønnsaker hadde vi selvfølgelig ikke, og heller ikke poteter. Men vi gav dem ferskt kjøtt i den utstrekning vi greide å skaffe det. Dessuten hadde vi litt sitronsyre og noen jerndråper å doktorere med. Først ut i mai fikk vi ferskt kobbekjøtt. Vi tok blodet av kobbene for å gi det til de syke, men Sortevik nektet plent å drikke det. Vi regnet det for et dårlig tegn. Den 20. mai tok Nilsen, Småland og jeg båten for å ro over til Camp Bell på den andre siden av fjorden. Vi kunne ikke rolig gå og se på at tilstanden ble verre og verre uten at vi gjorde noe for å bøte på den. Hos Mr. Mansfield ble vi mottatt med åpne armer. Han gav oss en stor forsyning av tørkede poteter, limejuice, kondensert melk og tørkede frukter med. Hans Norberg som var fangstmann hos ham, og Oluf Olsen tilbød seg å følge oss tilbake. Vi hadde ingen tid å spille og dro hjemover allerede neste morgen. Norberg og Olsen brukte sin egen båt, og vi var fremme utpå kvelden. De syke var påtagelig dårligere, det var ikke vanskelig å se. Men med de vitaminstoffene vi nå hadde med oss, skulle det la seg gjøre å få dem friske igjen. Det viste seg imidlertid umulig å få Sortevik til å ta mat til seg. Selv trodde han sikkert at han skulle komme tilbake til Norge, men vi fryktet det verste. Norberg og Olsen bodde hos oss, men tilbrakte det meste av dagen borte i Strandhuset, opptatt med å pleie de syke og sette mot i dem.

Da vi om morgenen den 25. mai kom bort til Strandhuset, forstod vi straks at Sortevik ikke hadde lenge igjen. Jeg tilbød meg å skrive noen ord til hans mor, men det ville han ikke høre på. Da jeg spurte om jeg skulle lese noen linjer i Bibelen for ham, svarte han at det behøvedes ikke, for han skulle til Norge sammen med oss. Det var han skråsikker på. Jeg dro hjemover igjen for å stille i stand middag til oss og våre to gjester. Klokken 11 kom Pelle tilbake og fortalte at Sortevik var død. Før han døde, krøkte han knærne under haken og skrek stygt, sa han. Men så ble han plutselig slapp og livet var ebbet ut.

Da vi hadde spist, gikk vi der bort for å hjelpe til med å spikre sammen en kiste. Nilsen hadde lagt et teppe over den døde, og Wesling lå i køyen og så temmelig forskremt ut. Det fantes ikke løse bord, så vi ble enige om å ta noen av loftsbordene. Mens vi holdt på med det,

sier Småland med ett: — Jeg tror det er best at vi gjør kisten så stor at vi får plass til to i den, for han kan ikke ha så lenge igjen han Wesling heller.

Det var en temmelig drøy spøk, men da ble det liv i Wesling.

— Jag skall upp, ropte han. — I kistan vill jag inte.

Og sannelig kreket han seg ikke opp av sengen og hinket omkring. Jeg er overbevist om at dette sjokket reddet hans liv, for etter den dagen frisknet han merkbart til, og han var helt i orden da han kom hjem.

Kisten ble båret opp på høyden bak hytta på Kapp Lyell. Etter en kort sermoni ble den steinet ned.

Fangsten på Kapp Lyell: 3 bjørn, 6 blå- og 16 hvitrev, på Eholmen 8 hvitrev.

Kilder:

Oxaas, Arthur, 1955: *Svalbard var min verden*. Aschehoug.

Oxaas, Arthur, pers. med.

Gipshuken 1908-09

Peder Pedersen Ullsfjording ledet en ekspedisjon på i alt fire mann på Gipshuken. Den var rustet ut av Storstad og Andresen i Tromsø.

Fangst: 3 bjørn og 30 rev.

Kilde:

Pedersen, Peder Åsmund: pers. med.

Arkiv Norsk Polarinstitut.

Isfjorden 1908-09

Hagerup rustet ut en ekspedisjon på i alt fem mann, ledet av Kristian Jakobsen. Antagelig hadde de hovedstasjon i Sassen, samme sted som Jakobsen hadde overvintret året før.

En av deltagerne døde, antagelig av blindtarmbetennelse. Han ble tatt med til Tromsø og begravet der. Båten ankom Tromsø 28. juni.

Fangst: 5 bjørn og 68 rev.

Kilde:

Tromsø Stiftstidende 1909, 3. juli.

Arkiv Norsk Polarinstitut.

Kongsfjorden (Kings Bay) og St. Jonsfjorden 1908-09

Fem mann rustet ut av Kristoffer Eriksen og L. Haugen ble satt ut i St. Jonsfjorden og Kongsfjorden. Lederen Olav Eriksen og Fredrik Larsen lå på Kvadehuku i Kongsfjorden. De andre, hvorav den ene het Marius Larsen, lå på Müllerneset på sørsiden av St. Jonsfjorden. Disse siste fanget også på Forlandet.

De tre på Müllerneset fant et fat med sprit i fjæra på Forlandet. De satte i gang å feste med en gang. Det ble et slagsmål som gikk på livet løs. En av karene gikk til angrep med kniv på en av de andre. Han verget seg så godt han kunne med en pute. De to klarte til slutt å overmanne knivbrukeren og surret ham til køya. Mens han sov ut rusen gjemte de to andre spritfatet, og der ble det liggende til neste sommer. Da knivbrukeren våknet ville han ha en dram. Det fikk han ikke. De fortalte ham at de hadde tømt spriten i havet, og at de ikke torde ha flere slike fester.

Fangst: 2 bjørn, 26 blå- og 51 hvitrev, 1 hvalross, 22 snadd og 800 kg dun.

Kilder:

Hoel, Adolf, 1966: *Svalbard*. Kildahls Boktrykk.

Berset, Odd, 1953: *Hilmar Nøis*. Eides Forlag.

Norsk Polarinstituttets arkiv.

Virgohamna, Camp Wellman 1908-09

I 1908 reiste Paul Bjørvig igjen opp for å overvintre i Virgohamna, denne gangen sammen med Knut Jonsen. Jonsen var en gammel ishavsmann, og han hadde vintret her på Danskeøya allerede i 1888-89 sammen med lord Pike. Formålet var å passe på huset til Wellman og å drive fangst. Det var tredje og siste gang Bjørvig vintret her nord og alle tre hadde vært i Wellmans tjeneste.

De reiste nordover med den gamle jakten HAABET til Sakariasen som også skulle overvintre på nordsiden. Den 16. juli kom de endelig etter tre ukers seilas fra Tromsø til Magdalenefjorden. Herfra rodde de to nordover til Virgohamna og fant alt i orden og de to skulle avløse friske. Bjørvig fikk høre at hans sønn Petter som hadde overvintret i Raudfjorden hadde reist nordover med Theodor Lerner. Han skriver dagboken:

Paul Bjørvig til høyre og Knut Jonsen i Virgohamna sommeren 1908. Foto G. Holrnsen: Spitsbergens natur og historie.

... nu er Petter og Lerner reist med en av båtene til Wellman nordover. De har sleder og fire hunder med. Antagelig er det en ny utgave av Munchhausens reiser. Jeg ønsker bare at jeg hadde hatt gutten her så hadde jeg vært like glad om Lerner. Jeg mistet en kjekk gutt i fjor på Spitsbergen, så jeg er redd for å miste en i år også.

(Som tidligere nevnt skadet Petter foten, den ble amputert senere og han døde året etter).

I august fikk de besøk av tre turistbåter. Virgohamna med ballongh uset til Andrée var den gang en turistattraksjon. Bjørvig skriver i dagboken om turistene:

De dummeste vesener Gud har skapt,

og et annet sted:

... den eneste fornøyelsen en synes å ha her, og den er jo ikke videre rar, det er når turistene er her og man får en dram, men det blir alltid for mye på en gang.

En fornøyelig historie opplevde de under besøket av det østerrikske turistskipet THALIA. Bjørvig forteller:

Her på Danskeøyen er det vanskelig å komme i land, i alle fall for det svake kjønn, da det er meget storstenet. Min sønn Petter, Jonsen og jeg måtte ut i sjøen til langt opp på livet for å hjelpe dem i land. Da alle turistene var kommet i land, fikk vi fire kurver av en av stormennene. Vi tre oversatte det østerrikske sprog og kom til at vi tre nordmenn skulle ha kurvene. Vi tok alle fire kurver og gikk inn i badeværelse med dem, i det hele stuen var full av turister av begge kjønn. De hadde nå fått tak i Wellman's stempel og stemplet alt mulig på seg. Damene tok hattene av og stemplet dem også. Vi begynte straks å undersøke innholdet av kurvene. I den ene var det 6 flasker vin, den andre 12 halve øl og den tredje var full av deilige smørbrød med fint oppskjær. I den fjerde var det hardt franskbrød. Vi satte oss godt tilrette i badeværelse og la innholdet av kurvene ut på benken. Vi tok hver vår flaske vin og begynte å godgjøre oss med innholdet. Da kom det en dame, hun lukket opp døren, så på oss, men lukket den snart og gikk. Hun kom tilbake med to damer til, men vi spiste og drakk like godt. De stod en stund og så på oss, så smilte de riktig søtt, lukket døren og forsvant. Nå kom det to herrer, men de så ikke ut til å smile. De uttalte noen setninger som det måtte en lærd mann til å forstå. De slo døren igjen og forsvant. — Vi ante uråd og forstod at vår oversettelse ikke hadde vært riktig. Jeg gikk inn i stuen og snakket med en telegrafist som forstod norsk. Han fortalte at de tre damer og herrer skulle gå i fjellet og at de skulle hatt med seg de tre kurvene. Kurven med det harde franskbrød skulle hundene våre ha. Det ble gitt ordre ombord til ny forsyning. THALIA lå her i to døgn, og i den tiden hadde vi nok arbeide med å skyte lundefugler og få dem. Vi hørte ikke annet enn Papegøie hele dagen. Det var lundefugl de mente.

Foruten på Danskeøya hadde de revefeller på Amsterdamøya og på fastlandet. Selvsqudd hadde de ikke. Derimot satte de opp levendefeller etter reven. Inntil 10. sept. hadde de fått fire blårev, men det ble bare en pels av det:

I natt har de fire blårevene som vi hadde på loftet til Pikes hus fått opp vinduet og rømt sin vei. Vi fant en nede på marken som hadde slått seg ihjel. Så lett er det å bli fire hundre kroner fattigere.

De fanget videre og fikk flere levende som de pelset 24. oktober. Slagfellene satte de opp i slutten av september. Drivisen fikk de ikke før langt ut på vårvinteren, og av bjørn så de bare to stykker.

Det blåste som vanlig mye, og stormene hørtes godt med det store ballonghuset til nabo. Den 16. okt.:

... det er riktig uhyggelig når det blåser slik i denne mørke tid. Det turer og jamrer seg i denne svære ballongbygningen, men vi er jo ganske sikker her for stormen hvist han da ikke skulle hive hele smørjen på sjøen.

Det var omtrent det som skjedde den 26. des.:

Storm fra SV, eller rettere orkan hvist det er noe som kan kalles orkan her i nord. I natt blåste ballongbygningen helt ned til grunnen, og vi er nå redd for at stormen skal ta huset som vi er i. Vi har ikke tort å ha mere varme i dag enn til å koke kaffe . . . I aften er vinden flauet litt så vi har vært og sett på ruinene. Stormen har hivd hele ballongbygningen til side så hele gulvet er frit for buene. Tauhuset som tauverket og taljene er i, er knust.

Det går tydelig frem av dagboken at overvintringen var en hard påkjenning for ham, og han syntes det hele var trist og ensformig. Så klaget han ofte over at han ikke var frisk. Bare en gang nevnte han at kameraten var syk. Likevel sluttet han hver dag dagboken med: «alt vel, Gud med oss.»

Så skjedde det sørgelige at Bjørvig for annen gang mistet sin overvintringskamerat. Den 19. mai var de ute for å skaffe seg noe ferskt kjøtt som de ikke hadde tatt siden oktober. Det står i dagboken:

Stille overskyet. I dag har det vært en tung og alvorlig dag for meg. Jeg er så dårlig og nervøs at jeg neppe vinner å skrive. Jeg og Jonsen gik i morges ut til iskanten for å se om vi fikk skutt noen fugl. Det var ingen fugl, men det kom to storkobber som Jonsen skøt. De sakk med en gang. Vi gikk da langs landkallen ut mot vannet, jeg først og Jonsen etter. Det var dårlig å gå på ski. Jonsen bar sine og haglen og patronvesken. Jeg bar riflen og en hov som satt fast på en bambusstang. Jeg hadde skiene på og jeg var lengst fremme, men så ingen fugl. Jeg snudde da og Johnsen stod og ventet til jeg kom ganske henimot ham. Han begynte da å gå, og da vi var kommet ganske henimot en bergknaus som ligger et stykke fra land brakk landkallen som Jonsen gikk på omtrent i en tyve-tredve meters lengde og fem meters bredde. Jeg var en 4-5 meter der i fra. Jonsen ble med isen som brakk ut. Jag kastet av meg riflen og skiene og sprang frem på kanten og derifra på en is som var falt ut, men kunne ikke nå Jonsen som lå på ryggen i vannet. Formondtlig var det bøssen og patronene som holdt ham på ryggen. Jeg sprang da etter et tau som vi hadde liggende ved iskanten etter at jeg først hadde kastet hoven til ham. Da jeg kom tilbake så jeg bare skiene, skistaven og hoven. Jeg ropte, men ingen lyd. Antagelig har han også slått seg da han falt ettersom han ikke kunne få bøssen og patronene av seg og fått fatt i skiene og hoven. Ja, det var et tungt øyeblikk, og hadde jeg vært en fire-fem meter lenger frem hadde vi vært gått begge, og ingen hadde visst hvor det var blitt av oss. Gud være takk som skånte meg denne gangen også, kunne jeg bare takke ham for alt som han har skånet meg for. Det er nå annen gang jeg ser at min kamerat ender sine dager her på ishavet, men dette var dog verre en da Bentsen døde på Franz Josef Land. Dog Guds veier er ikke våres. Bare det nå kan komme folk snart for jeg tror ikke jeg klarer det å være alene lenge.

Den 18. juni kom Wellmans skip ARKTIK. Klokken ombord viste 7 morgen, men i land var den 3 ettermiddag. To dager senere reiste han hjem.

Fangst: 25 blå- og 1 hvitrev, 2 grønlandsel hvorav den ene, skutt 28. sept, hadde et stort foster, 1 kobbe og 3 snadd. De fikk oppspist 2 blå- og en hvitrev i fellene. En sjelden fangst gjorde de 3. mai:

I ettermiddag var jeg nede på isen. Da fikk jeg se en kobbesveiv som stakk fram av en storis. Jeg gikk hjem etter en øks, og da jeg fikk hugget noe vekk av den fant jeg en stor sel som lå inne i isen. Vi tok den hjem, og nå har vi flådd den. Hundene har fått seg et godt måltid. Vi tordte ikke spise noe av den.

Kilder:

Bjørvig, Paul: *Dagbok fra Danskeøen 1908-09*. Norsk Polarinstitutt.
Ytreberg, N. A., 1962: *Tromsø bys historie II*.

Steggholmen og Biskayerhuken 1908-09

I august 1908 gikk KJØLVA med en ekspedisjon rustet ut av Martens og Alvig til Nord-Spitsbergen. Hogstad var leder, og han og en mann ble satt ut på Steggholmen (Hvitøen), som er mindre enn en halv kilometer lang. Karl Eliassen med en mann ble satt ut på Biskayerhuken.

I oktober rodde Hogstad til karene i Virgohamna. Han hadde med seg en halv rein og en storkobbe som han skjøt på veien. På tilbaketuren tok han med seg materialer til revefeller fra ballonghuset til André.

På grunn av sørpe hadde de to på Steggholmen ligget fast i 13 uker før 1. mars uten å komme over på fastlandet. Sørpa var hverken roende eller gående. De fikk ikke sett etter fellene sine og tapte fangst.

De skjøt ei binne foran hiet hennes, og i hiet fant de en unge. Binna hadde født to unger, men den andre fant de død. På veien hjem da de var innom Camp Wellman ble bjørnungen angrepet av hundene der. Den ble så hardt skadet at den måtte avlives.

Fangst: 7 bjørn, 18 blå- og 23 hvitrev og noe dun.

Kilder:

Tromsø Stiftstidende 1909, nr. 62.

Tromsø 1909, nr. 7.

Bjørvig, Paul: *Dagbok fra Danskeøen 1908-09*. Norsk Polarinstitutt.

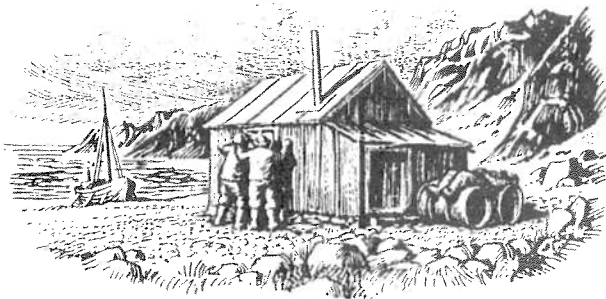
Lågøya 1908-09

Høsten 1908 seilte Sverdrup Sakariassen med fem mann fra Tromsø til Lågøya ved Nordaustlandet. Ingen hadde overvintret der tidligere og de bygde en hytte i Mollbukta. Jakten de hadde seilt opp satte de på land, eller de fortøyde den i Mollbukta. De klarte i alle fall å berge fartøyet gjennom vinteren.

Det viste seg at Lågøya var en brukbar plass for bjørnefangst, men rev var det lite av.

Som nevnt var det et stort isår rundt Svalbard i 1909, og utover sommeren lå de bare og ventet på at isen skulle bli så fordelt at de kunne seile hjem. Sent i august, da de hadde vært uten proviant i bortimot to måneder, rodde tre av karene til Nordaustlandet for om mulig å skaffe noe reinkjøtt. De ble de første som ble vitne til det sørgelige utfallet av Sivertsens ekspedisjon (se s. 132). Sverre Storstad som var en av dem som var med på reinjakta forteller:

Vi var aldeles uvidende om hvor Sivertsen var Stationeret. Da isen begyndte at gaa op 23. august tog vi ud paa Renfangst og kom ved et Tilfælde til Nordkap. Vi rodde i en smal Landvok (aabent Vand mellem Landet og Isen) og hele Isbaksen udenfor. Da vi kom om Odden af Nordkap, saa vi Huset og Skjøiten og skjønte da, at det maatte være Sivertsen som laa der. Vi gik da paa Land og det første som mødte os var endel Fangst som laa ødelagt paa Marken. Vi skjønte da straks, at der maatte staa galt til . . . Vi gikk til Vinduet, da det vendte opad og saa ind gennem det da Ruderne var udtat, og da saa vi at de laa døde i sine Køier. Da vi hadde betragtet dette gennem Vinduet gik vi rundt og paa nedre Side af Huset hvor vi fant Joan Sivertsen liggende død paa en Feltseng som var lagt paa nogle Saltfade! . . . Herfra gik vi atter op til Husets Dør, som var forsvarlig stængt fra Indsiden. Vi brød da Døren op og gik ind i Gangen, hvor der mødte os en fæl Stank, dog ikke fuldt saa galt som i selve Huset.

Liket av en mann lå på to tomfat. Gjennom vinduet skimtet de to døde til. Tegning i Polarboken 1950.

Da de var redde for å bli stengt inne av isen rodde de raskt tilbake til Lågøya og fortalte hva de hadde sett.

Først ble de enige om å seile nordover å begrave de døde før de satte kursen hjem. Men da de hadde buksert jakten ut av Mollbukta fikk de nordavind og vanskelige isforhold. Skipperen samlet da til skipsråd hvor alle var enige om at det var for mye å sette på spill slik forholdene var.

Karene som hadde overvintret på Russeøyane (se s. 136) hadde nå fått båten på vannet og seilte opp til Lågøya. Sammen vurderte de muligheten for å seile hjem som meget liten. De gjorde sine forberedelser til å ro i småbåtene over Hinlopenstretet for så å gå derfra over land til Isfjorden hvor de visste de ville treffe folk. En vinter til var de klar over at de ikke kunne klare. Begge partiene hadde i lang tid vært fri for proviant.

Så galt gikk det ikke, for etter noen dager slakket isen såpass at de satte kursen hjem. Til Tromsø kom de en uke etter karene fra Russeøyane.

Fangst: 30 bjørn og 13 rev.

Kilder:

Aftenposten 1909, 12. sept.

Tromsø 1910, 6. og 10. august.

Moberg 1959: *Fangstmans Land*.

Andersen, Kville pers. med.

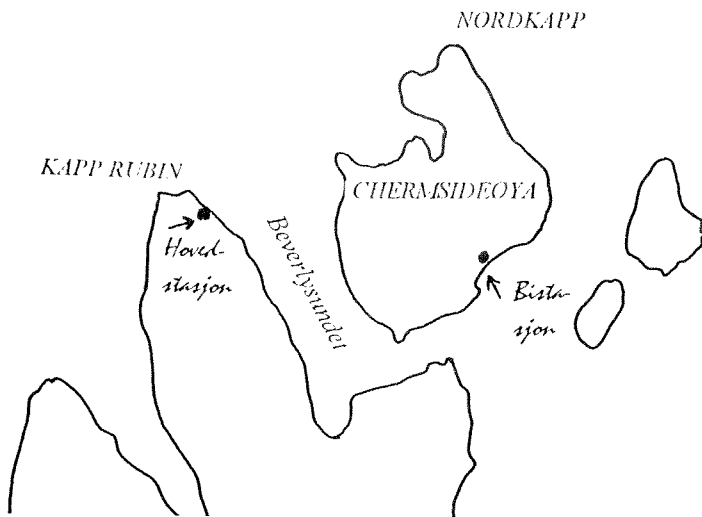
Arkiv Norsk Polarinstitut.

Beverlysundet 1908-09

Tannlege Ursin-Holm, Harstad, utrustet i 1908 fire karer fra Tromsø til en overvintring, lederen Johan Sivertsen, samt Johan Ursin, Olaf Korneliusen og Oskar Olsen.

De seilte fra Tromsø 11. juli. Som ekspedisjonsbåt hadde Sivertsen kjøpt en gammel notbåt og bygd den opp med en bordgang og lagt dekk på den. Sivertsen hadde gjort en god jobb, og den var litt av en skarpseiler. Den fikk navnet GJØA. De seilte helt opp til det nordligste av Nordaustlandet. Hovedstasjonen bygde de sør for Kapp Rubin i Beverlysundet og en bistasjon satte de opp på østsiden av Chermsideøy*.

* I alle beretninger står det at huset ble satt opp på Nordkapp eller Nordkappøya (nå Chermsideøya). Birger Amundsen klarte for noen år siden å finne stedet hvor Sivertsen hadde satt opp hovedstasjonen. På en steinete, utrivelig plass bare tjuve meter fra fjæra, vel en kilometer sør for Kapp Rubin i Beverlysundet, fant Amundsen rester etter hytta, husgeråd og klær. Graven til de omkomne fant han også.

På veien nordover var de blant annet innom Trygghamna for å ta med seg et hus, men det fant de ikke. I Virgohamna fikk de et par ski av Lerner for det hadde de glemt å ta med seg. De var i det hele mangelfullt utrustet, og ingen hadde erfaring fra vinterfangst.

Som nevnt omkom alle, og de ble funnet av karene på Lågøya. Tromsø Skipperforening forhandlet med staten om få midler til å sende folk til Nordaustlandet for å få begravet de døde. Ole Hogstad og Arthur Oxaas påtok seg den oppgaven. Sommeren 1910 reise de. Den turen de foretok i en liten, åpen båt som de rodde og seilte fra Grønfjorden og opp til Beverlysundet var litt av en historie for seg. Den skal vi ikke ta med her. Oxaas forteller om hva de så da de nådde fram:

Vi gikk så en runde for å se sakene an. Skøyta stod på beddingen. Ombord var det en trivelig liten lugar, og der bestemte vi oss for å bo. Da vi kom til hytta, stod det som før fortalt 2 tomfat foran døren, men den døde mann som skulle ha ligget på fatene var borte. Ullteppe lå på bakken og antagelig har vel en isbjørn tatt liket og båret det med seg et eller annet sted. Vi brakk opp døra som var stengt fra innersiden og kom inn i en forgang som var 1 x 2,5 m. Herfra gikk en dør inn til oppholdsrommet som var 2,5 x 3 m stort. Fra døra og innover langs veggen stod en kasse med kadavrene av 2 små bjørnunger som tydeligvis var sultet ihjel. Bak døra stod en liten båtovn og midt på langveggen var det et lite vindu. På frontveggen var det to smale køyer over hverandre. Her hadde de bodd 4 mann, hvorav de to måtte ligge på gulvet. I underkøya lå Olav Korneliussen. Han lå med begge knærne trukket opp under haken og med armene strukket fram over køyegavlén. Alle fingrene var

avspist, formodentlig av rev som har kommet inn gjennom det lille vindu som var knust. I køya lå også bibelen og noen brev som han hadde skrevet før han døde. I overkøya lå Johan Sivertsen med teppet trukket opp over hodet. På en liten hylle ved hovedgjerdet stod en liten skål med melrøre. Her lå også Sivertsens dagbok som han hadde ført helt til han ble syk.

Fangsten var meget dårlig. De hadde ikke satt ut redskaper, selvskudd, feller og gift, i terrenget. Av gift hadde de, som vanlig var på den tid, med seg 30 gr. pr. person, men seglet var ikke brutt på noen av glassene. De hadde antagelig bare ventet på at fangsten skulle komme ruslende til hytta. De var også uheldige med forholdene. Det var svært lite is. De fikk 4 bjørn for nyttår. I dagboken står det 31. desember:

Idag er det siste Dagen i Gamleaaaret og vi er ude og holder Nyaarsaften. Her er fremdeles isfrit, saa det er fryktelig langsomt, da det ikke er en Bjørn at se, men jeg haaber at det nye Aar maa sætte Mod i os og la os faa mange Bjørn. Fremdeles alt vel, alle 4 er friske og kjekke og da gaar det. Ja naar man bare faar Lov at være frisk. Adjø 1908 - - -

Januar gikk uten is og fangst. Det var trist, men verre var det at de ble offer for skjorbukken. Den 16. februar:

Oskar er nu blitt dårlig, han har vondt i alle Lemmerne, og det er ikke andet end Skjorbug. Jeg frykter vi blir nødt til at ha ham her, siden vi bedre kan stelle med ham, og jeg vil helst stelle med ham. Oskar er med bra Mod, saa vi har god Tro han staar det over.

Den 12. mars var Olaf blitt syk. Et par dager senere fikk de en bjørn. Den 16. mars var Sivertsen blitt dårlig i en fot — det var skjorbuk.

Den 18. mars gikk Olaf til bistasjonen. Da han ikke kom tilbake som avtalt, gikk de for å se etter ham tre dager senere og fant alt føyket igjen. Det står i dagboken:

Jeg blev ordentlig forskrækket, men da jeg kommer nærmere hører jeg Graat. Vi maaker op Døren, og jeg gaar hen og spør, hvad det skal bety: men jeg faar bare Hulken og Graat til Svar. Gutten ligger i Soveposen og slig har han lagt siden han kom dit. Han har ikke hat Fyr paa eller været ude. Han sier, han er saa syg, at han ikke kan faa paa sig, men det er bare løgn. Jeg jager ham op og han faar paa sig, og han gaar 15 km i uren Is, og det kan ikke en, som ikke kan faa klærne paa sig gjøre. Det er ikke første Gang Olaf har lagt sig syg, naar han skulle Arbeide. Men denne Gang er det av Rædsel for at være alene, at han ikke har turdet passe hverken det ene eller det andet.

Den 4. april hadde de en stor og velsignet dag. Sivertsen skjøt ei binne og fanget de to ungene hennes levende. Her slutter den egentlige dagboken. Alle er antagelig alvorlig syke. I dagboken lå det tre brev som var skrevet av Olaf. De forteller svært meget og gjengis her:

Den 14. April. Kjære Far og Mor. Jeg maa nu fortelle dere at jeg er syg. Jeg har forfrosset mine Fødder. Det er min egen Slurvethed. Jeg og Ursin og Sivertsen var sammen den Gangen. Og Ursin frøs ogsaa sine Fødder. Jeg kan fortælle, at han Ursin rømte den 10. April. Vi ved ikke, hvor han har tatt Veien, men han snakket til mig i Mars om, at vi skulde gaa til Sverdrup, men jeg sa til ham, at han ikke maatte snakke saa. For naar Du har været sammen saa længe, saa greier vi nok den Tiden som er igjen. Forresten hadde Ursin ingen Grund til at rømme. Han har hatt det godt. Han visste at vi laa to Mand syge og en Mand lig. Vi laa tilkøys og Sivertsen har Skjørbug og var daarlig. Men Ursin rømte alligevel endda han ikke visste om vi greide at staa op eller ikke. Han har i den siste Tid været lidt fjollet af sig at det han gaar og grubler paa forskjellige Ting mest over, at han var alene til at stelle til Ved og bære Sne. Noget andet var det ikke at gjøre, og tørne ud om Morgen og koge Kaffe. Det var alt han sa til meg inde, naar vi var alene og Sivertsen var udenfor, at han skulde ha hat sig en Kugle i Hodet.

Olaf Andreas Korneliussen

Det neste brev er skrevet med skjelvende hånd.

Kjære Moder og Fader. Jeg ligger nu her og ikke ved hvor det gaar. Hvis det er saa Mor at jeg skal gaa saa maa Du ikke ta det saa tungt, for jeg gaar til Gud. Det har sat sig til Overlivet paa mig. Mor, Du skal tro det er trist for os to. Vi er daarlige begge to, men jeg haaber vi ved Guds Hjælp jeg skal staa det over. Jeg skal si dig, at Oscar døde Langfredag af Skjørbug, saa han er vandret hjem. Ja, Mor og Far, jeg maa nu si Farvel. Jeg haaber, jeg lever, til jeg kommer hjem.

*Søn,
deres Søn Olaf*

Han har knapt kunnet skrive navnet sitt under brevet. Det siste brevet er nesten uleselig og antagelig skrevet rett før han døde.

Kjære Mor. Jeg er saa blåven saa daarlig, at jeg tror ikke at jeg staar det ud. Mor, Du maa nu ta det fornuftig, om jeg gaar bort. Men det kan jo hende at Gud gjør mig bra igjen. Han Sivertsen, han steller for mig. Han er saa snild med mig. Ja Mor, jeg sier da Farvel til dig og Far, Søkende.

*Deres Søn Olaf.
Gud være med dere Far og Mor.*

Det kan neppe være tvil om at Ursin omkom på veien til Lågøya hvor han ville søke hjelp. Han så jo hvordan det hele utviklet seg til en katastrofe.

Det tragiske utfallet av denne overvintringen skyldes først og fremst at lederen var udugelig og hensynsløs. Olaf skriver blant annet i det første brevet som lå i dagboken (etter Oxaas):

Sivertsen har vært umulig og han får bære skylden for at vi alle går til grunne. Alerede i fjor høst da vi seilte over Stredet, stengte han os alle 3 i lugaret, å seile alene over i en stiv kuling. Sjønt vi sjøt 7 bjørner ved huset og fik 2 reinsdyr i Februar så fik vi ikke spise kjød uten spesiell tillatelse.

Fangst: 9 bjørn hvorav 2 levende, 1 hvitrev, 1 hvalross og et par rein.

Oxaas og Hogstad laget kiste for Sivertsen og Korneliussen av kassen til bjørnungene. Den ble plassert mellom noen store steiner omkring 40 skritt fra huset og muret ned med stein. Hogstad foretok jordpåkastelsen og de sang to salmer.

Så begynte arbeidet med å få GJØA på vannet og fri fra isen langs land. Det tok 14 dager. Den 11. august seilte de GJØA derfra med sin egen båt på slep, og kom til Tromsø 11. september.

Bidraget, kr. 3000, som de var forespeilet før de reiste fikk de ikke en øre av. Sine utlegg på kr. 800,- som de rustet seg ut for fikk de heller ikke dekket. Det de fikk igjen for den farefulle ferden var de kronene de fikk av salget av noe dun de sanket og noen kobber de skjøt ved Norskeøyane.

Kilder:

Oxaas, Arthur, 1950: *En Spitsbergen-tragedie. Polarboken 1950.*

Tromsø 1910, nr. 80, 81, 85 og 86 hvor utdrag av dagboken til Sivertsen er trykket.

Finnmarksposten 1909, nr. 73.

Tromsø Stiftstidene 1.09.1909.

Amundsen, Birger 1994: *Svalbardboka 4.* Oslo.

Hinlopen, Russeøya 1908-09

O. Grøndahl og A. Næss utrustet i 1908 en ekspedisjon på fem mann, ledet av Kvive Andersen. De hadde som mål å seile den lille båten PETRELLEN som var en skøyte med to master, så langt nord på Spitsbergen som de kunne komme og overvintre. De kom til Hinlopen og bygget hovedstasjonen på Russeøya og en bistasjon på Skjoldpunkt (nå Langgrunnodden). Båten fikk de oppsatt ved hovedstasjonen.

Først sent på sommeren året etter fikk de skøyta på vannet og klarte å seile den nordover til karene som lå på Lågøya. Isforholdene var så vanskelige at de fryktet for å bli stengt inne der nord. Der fikk de også høre at alle på ekspedisjonen til Sivertsen var omkommet.

Langt ut i august seilte de sørover og kom velberget til Tromsø i midten

av september. De hadde da vært borte i 14 måneder og fikk høre at i Tromsø hadde man vært redd for at de var omkommet. Selv kunne de fortelle at alle på ekspedisjonen til Sivertsen var omkommet, men at karene på Lågøya var på vei hjem.

De regnet med at de hadde tjent 3000 kroner hver den vinteren. Yngstemann Johan Anders Hansen, 20 år, fikk ikke utbetalt én øre av rederen. Hans kamerat Johannes Olsen foreslo derfor at de skulle lure unna et blårevskinn. Det gjorde de, og fikk 75 kroner som de delte. Lederen Kvive Andersen var den eneste som var gift, og hans familie hadde fått utbetalt trekk mens de var borte. Han fikk da noe igjen for turen.

Fangst: 27 bjørn, 1 levende bjørn, 1 hvalross, 5 blå- og 3 hvitrev, 12 storkobber og 400 kg dun.

Kilder:

Pedersen, Peder Å. pers. med. som har det fra Johan A. Hansen som var med på turen; Andersen, Kvive pers. med;

Aftenposten, 1909, 12. sept.

Tromsø 1908, 25. juli og 1909, 15. sept.

Agardhbukta 1908-09

Martin Lindquist overvintret alene.

Kilder:

Rosnes, Gustav, 1993: Norsk overvintringsfangst på Svalbard 1895-1940. *Norsk Polar-institutt. Meddelelser nr. 127.*

Kvalpynten 1908-09

Ekspedisjonen bestod av seks mann. To av disse, lederen Hjalmar Jerøsen og Halvdan Johansen, hadde om vinteren vært i Holland og kjøpt kutteren ROLAND. Denne seilte de nordover til Kvalpynten med. Her fordelte de seg på Kvalpynthamna og Keilhaubukta. ROLAND satte de opp på Bjørnholmane. Jensen hadde god erfaring fra dette stedet fra sine to overvintringer tidligere. De som lå i Keilhaubukta fikk flest bjørn.

Fangst: 45 bjørn, 2 levende bjørnunger, 7 blå- og 21 hvitrev, 27 rein.

Kilder:

Tromsø 1909, 4. aug;

Oxaas, Arthur pers. med.

Halvmåneøya I 1908-09

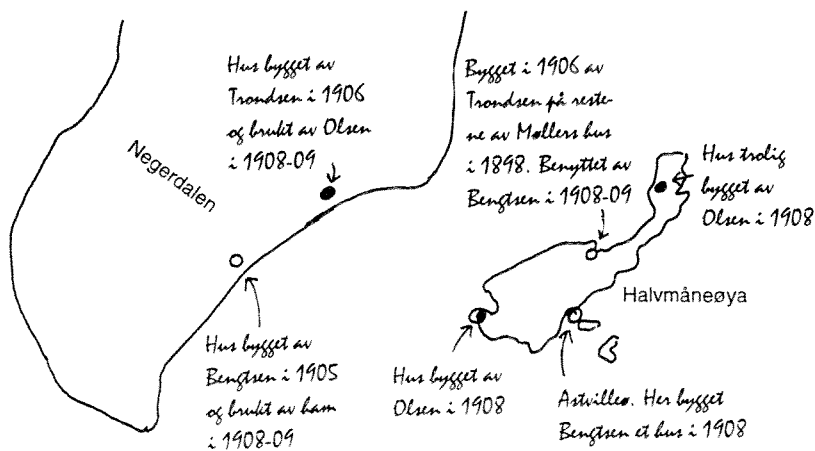
Allerede sommeren 1907 hadde Karl J. Bengtsen rustet seg ut for en overvintring på Halvmåneøya. Han reiste nordover i et leid fartøy, M/S AUTUMN, som skulle sette ham i land. Da de kom til Sørkapp møtte de noe is og skipperen lå der og somlet så lenge at de vendte tilbake til Tromsø. Bengtsen var ikke særlig glad og skriver:

Havde jeg havt mit gamle seiltraug NORD skulde jeg paa den tid vi kastet bort ved Sydkap, have været oppe ved Halvmaaneøen to gange. Rigtig nok var det lenge mørke netter, men disse folk var bange Storfjorden, de ansaa den for en revesaks, først kommen ind i den, fryktet de for ikke at komme ut igjen.

Nå skal det sies at Bengtsen var kjent for å ta mange dristige sjangser, men han hadde også stort ry som en meget dyktig sjømann.

I Tromsø kjøpte Bengtsen skøyta FRIDTJOF DEN FRØKNE på 31 fot. Med den seilte han og tre mann den 18. juli fra Tromsø. På Tusenøyane samlet de først noe dun før de gikk opp til Negropynten og reparerte huset som han hadde brukt to år tidligere. Her fant de en flaskepost som var sluppet ut av Roald Amundsen på GJØA i Nordvestpassasjen. Til tross for den knappe tiden de hadde til å stelle seg til for en overvintring seilte de sørover igjen og fant etter en tid et fartøy mellom Sørkapp og Hopen. Det var på vei hjem og fikk flaskeposten med seg.

Etter å ha blitt kvitt flaskeposten seilte de til Halvmåneøya. Her reparerte de Petter Trondsens hus som ligger på vestsiden midt på øya. Her la to

mann seg til. Så seilte Bengtsen rundt til østsiden av Halvmåneøya. Bare er steinkast borte ligger en liten øy som ikke er synlig på vanlige kart. Her bygget han et hus og slo seg ned sammen med den fjerde. Han kalte øya for Astvilleø. FRIDTJOF DEN FRØKNE ble satt på land, høyst sannsynlig foran huset på Halvmåneøya.

I 1946-47 overvintret jeg på Halvmåneøya. Da jeg om høsten gikk i land på den lille øya, som Bengtsen kalte Astvilleø, og fant rester etter en hytte ble jeg svært forbauset. Hvem i all verden ville slå seg ned på denne øya hvor det var mindre enn 50 meter til fjæra i alle retninger? Bengtsen sier det var en god bjørneplass, og de fikk mange bjørnebesøk ved huset. Han bygde her fordi det var folk overalt i terrenget, se Halvmåneøya II. Ingen andre enn Bengtsen og kameraten har bodd der.

Vinteren forløp uten noen spesielle hendelser. I mars fikk de to bjørnunger. FRIDTJOF DEN FRØKNE hadde klart vinteren bra og i august satte de den på vannet.

Fangst: 28 bjørn, 2 levende bjørnunger, 20 rev og 35 rein.

Kilder:

Bengtsen, Karl J. 1934: *I tredive aar rundt Svalbard*. Norsk Polarinstitutt. Ikke publisert. Arkiv Norsk Polarinstitutt.

Halvmåneøya II 1908-09

Andersen og Giæver rustet ut en ekspedisjon i 1908. I avisene står det at den overvintret på Halvmåneøya. Nå lå Bengtsen også her denne vinteren og han brukte hytta midt på øya. Olsen må da ha brukt en hytte lengst sør eller nord på øya eller begge. På disse stedene er det rester etter hytter. Oxaas (pers. med.) mener Olsen lå på Edgeøya rett vest for Halvmåneøya, eller Olsen fordelte mannskapet på Halvmåneøya og Edgeøya (Diarnabukta-Bjørndalen). Det siste er det mest sannsynlige.

Olsen hadde en stor fangst av kobbe og sel som de neppe kan ha fått ved å ro i sundet og rundt Halvmåneøya. Det er derfor sannsynlig at de har hatt sin egen båt og hatt den i vinteropplag. Sommeren 1909 har de så brukt båten til sjøfangst. De kom til Tromsø først i september.

Fangst: 35 bjørn, 2 levende bjørnunger, 1 blå- og 11 hvitrev, 1 hvalross, 31 storkobber, 80 sel og 25 våg dun.

Kilder:

Tromsø 1909, nr. 71;

Tromsø Stiftstidende 1909, nr. 72;

Oxaas, Arthur, pers. med.

Hopen 1908-09

Killengreen og Søn i Tromsø rustet ut en ekspedisjon til Hopen. Svensken August Olafsson var leder, og han hadde med seg Johan Eriksson Thuna, Samson Fylkesnes, Vilhelm Nilsen, Fridtjof Nicolaisen og Henry Rudi. Det var den første overvintringen til Rudi.

De seilte fra Tromsø 5. august og ble satt i land på Hopen helt sør for Kofoedodden, Husdalen (hvor Hopen Radio nå ligger) og Hermansensskaret. Helt sør og nord satte de opp hytter av materialer de hadde med. I Husdalen bygget de en hytte av drivtømmer.

Ingen hadde overvintret her tidligere så terrenget måtte bygges ut. De så noen rever og satte opp slagfeller og sakser. Men det var bjørn de var ute etter, og de bygget selvskudd. Det var de store båsene bygget av drivtømmer og stein som ble brukt på den tiden. Rudi der sør hadde ti selvskudd. Ved siden av dette brukte de gift, stryknin, til både bjørn og rev.

Det var meningen at Rudi og Olafsson skulle holde til i den sørligste hytta, men etter en tid valgte Olafsson å fange sammen med Nilsen som lå i Husdalen. Det kom av at Nilsen hadde vært i nærkontakt med en bjørn, blitt livredd og var nærmest ubrukelig som fangstmann. En bjørn hadde kommet mot hytta til Nilsen, og han hadde skutt og bommet med flere skudd. Så satte en patron seg fast i låsen. Rudi forteller:

Men nå! Brølende er uhyret som reiser seg for å slå, slå dødelig og tilintetgjørende. Da hiver Nilsen seg nedfor en iskant nedmed stranda. Bjørnen i et byks etter, gapende, dampende bjørnekjeft skal til å lukke seg over hodet på den arme mannen. Nilsen tar børsa i pipa og slår av all makt bjørnen i skallen. Så legger han til rennings mot huset sitt, renner for liver. Det er såvidt han greier å hive seg inn i gangen og få døra smelt i etter seg, bjørnelabben er like borti ham.

Da Olafsson hadde vært hos Nilsen en tid kom Rudi på besøk til Husdalen. Da skjedde det noe igjen. Mens Olafsson og Rudi satt i hytta hørte de et skudd:

Vi hørte et skott, og litt etter skar et skrik inn til oss. Det kom fra Nilsen! Vi treiv børsene og heiv oss ut de trange dørene. Børsene til Olafsson og meg smalt i samme sekundet, jeg skjønner ennå ikke at det kunne gå så fort. Men nedpå isen ved hytta var Nilsen segnet om

med en kjempe av en bjørn nesten oppå seg. Det var tett ved skrugard, og frammed den stod en kjelke. En død bjørnunge låg like ved.

Vi fikk Nilsen i hus, han skalv som et ospelauv. Han hadde skutt denne bjørnungen og skulle til å legge den på kjelken. Da plutselig reiser binna seg foran ham og vil til å slå ham ned.

Olafsson måtte bli hos Nilsen som nå var blitt enda reddere. Men ikke nok med det. Det hendte enda en gang til:

Men nå er fanden laus for Nilsen igjen! Igår skulle han bort for å hente en støkk av drivvedstabelen. Idet han rekker handa fram for å rive stokken laus fra telen, farer en bjørn på ham. Gud trøste meg; Nilsen hiver seg rundt og i to-tre byks er han inne, men bjørnen rakk å få trøya av ham, — er det ikke fanden med denne Nilsen og bjørnen!

Det var ikke bare Nilsen som ikke var fullgod fanger. Thuna som lå sammen med Fylkesnes og Nicolaisen på nordstasjonen ble alvorlig syk av skjørbuk. Han så for seg hva som kom til å skje og hadde sett seg ut gravplass. Thuna hadde hatt skjørbuk også på en tidligere overvintring. Men han ble frisk. Da dagslyset kom, og havhesten kom i fuglefjellet, matet Olafsson ham med rått havhestkjøtt og kobbeblod. Han kviknet til.

Til tross for at disse to ikke var fullgode fangere, så gjorde de god fangst. Men de gjorde også penger på noe uventet. En dag fikk Rudi se en hvalrossstann stikke fram av grusen. Ved å grave fant de flere. Ja, opp til i en høyde av 50 meter fant de tenner og andre skelettresten av hvalross. De grublet på dette. (Det er hvalross som i tidligere tider har dødd på land.)

Fangst: 89 bjørn, 1 levende bjørn, 13 blå- og 13 hvitrev, og noe kobb.

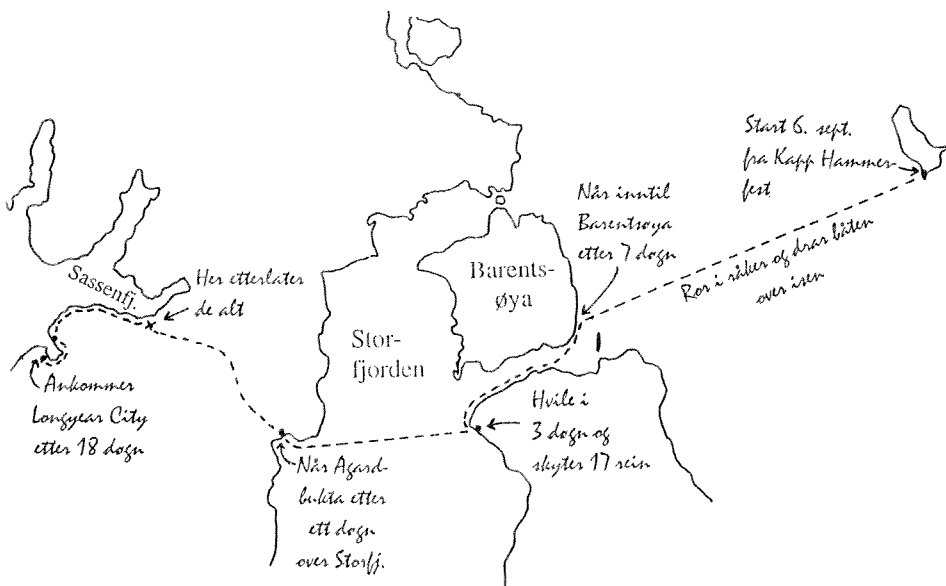
Kilde:

Sørensen, L. H. (1958): *Henry Rudi, Isbjørnkongen*. Gyldendal Norsk Forlag.

Kong Karls Land 1908-09

Anton Eilertsen fra Tromsø sammen med fem mann reiste ut 24. august 1908 med kurs for Halvmåneøya. På grunn av ishindringer kom de ikke dit, men havnet ved Kong Karls Land. Her bestemte de seg for å overvintre. Stedet var kjent som et godt sted for bjørnefangst. De ble satt i land på Svenskøya. På Kapp Hammerfest bygde de hovedstasjonen og på Kapp Weissenfels en bistasjon. Ingen andre hadde vintret her.

Vinteren forløp bra og de gjorde stor fangst, blant annet den største fangst av bjørnunger som noen gang er gjort, nemlig 21 stykker.

Hele sommeren 1909 lå drivisen tett rundt øya og ingen skute hadde mulighet til å komme inn for å hente dem. De hadde proviant for ett år, og i midten av august var det helt slutt på all mat. Det ble helt klart at en vinter til ville bli død og elendighet. De bestemte seg for å ta seg fram til Storfjorden hvor de kunne ha en mulighet til å finne en selfanger, eller hvis dette ikke gikk, gå videre til Longyearbyen hvor gruvedriften nå var i gang. De rigget til geværer og klær i en lett robåt. Skinnene hadde de saltet og lagt inn i hytta. I september etter å ha ventet så lenge som mulig var det klart at de måtte dra.

De 21 bjørnungene som ruslet tamme rundt hytta måtte skytes. Det var en tung jobb. De ble drevet ned i fjæra, og en for en ble hentet og ført opp bak huset og avlivet. Skinnene ble saltet og lagt sammen med de andre. En del av kjøttet ble kokt og reservert som proviant på veien. Dagen etter, om morgenen den 8. september, forlot de Svenskøya. Til å begynne med var det å ro i råker og dra båten over skruis til neste råk. Båten måtte hele tiden skånes, for uten brukbart fartøy var de hjelpesløst fortapt. Midtveis over til Barentsøya tettet det helt til — ikke en råk å ro i. De dro båten i to og et halvt døgn før de igjen fant en råk. Etter blodslit i sju døgn kom de frem til den sørlige delen av Barentsøya. Herfra kunne de ro i landråka til Freemansundet og over dette til Egdeøya. Her kjente de til hytta i Strehamna

ved Kapp Lee, som Isaksen hadde bygd i 1904 og Ludvig Hansen hadde brukt i 1906-07.

Her hvilte de ut i tre døgn og skjøt 17 rein. Av skinnene sydde de klær og sko. Kjøttet lastet de som proviant i båten og rodde på et døgn over Storfjorden til Agardhbukta. Her satte de opp båten og hvilte et døgn. På marsjen over til Sassen var de heldige med været og kom over, men nærmest utslitte. De satset nå alt på ett kort, og satte igjen alt de bar på. Hvis de ville berge livet måtte de komme seg fram til gruvesamfunnet. Veien gikk langs Sassenfjorden og rundt til Revneset. Derfra skimtet de Longyear City (Longyearbyen) og det gav dem krefter til å gå videre. De dro seg fram til det forlatte engelske gruvesamfundet, Advent City, som ligger ca. 3 km nord for det nåværende Moskushamn. Inne i hytta til vaktmannen segnet de om og sovnet. Dagen etter, den 26. september, gikk de rundt fjorden og frem til Longyearbyen. De hadde brukt 18 dager på turen. Det er en av de største bragder som er utført på Svalbard. De kom hjem til Tromsø med en kullbåt 3. oktober.

Fangst: 69 bjørn, 21 levende bjørn, 3 hvalross og 3 kobber.

Kilder:

Moberg, Arvid 1960: *Svalbards sønner*. Eides Forlag.

Tromsø Stiftstidende 1909, nr. 79.

Aftenposten 1909, nr. 571.

Novaja Zemlja 1908-09

Killengren i Tromsø rustet i 1908 ut en ekspedisjon som skulle drive overvintringsfangst på Novaja Zemlja. Båten som var på vei med ekspedisjonen kom ut for en sterk storm. Den ble så mye skadet at den måtte søke havn i Vardø, og overvintringen ble avlyst.

Kilde:

Tromsø 1908, nr. 71.

Novaja Zemlja 1908-09

Høsten 1908 var tre fartøyer som hadde reist ut på fangst savnet i Vardø. Det ene var SVANEN med tre manns besetning og Bernard Tiller som skipper. Det andre hadde en besetning på fem mann og P. Wilmis som

skipper, og det siste hadde en besetning på fire nordmenn og seks russere med Mikkal Taraldsen som skipper.

Senhøstes ble det reist krav om å sende ut en båt for å lete etter skutene. Han mente at de ikke hadde utrustning for å klare seg over vinteren. Det ble ikke noe av unnsetningen. Tiller var meget dårlig rustet, men likevel hadde han planer om en overvintring på Frans Josef Land eller Spitsbergen. De to andre hadde proviant for tre måneder. Nå fikk man etter en tid vite at Taraldsen hadde tatt med seg brødvarer for kr. 500,- for å drive tuskhandel med samojedene. Man fikk også høre av en russer at Taraldsen hadde sagt til ham at han heller ville overvintre enn å komme hjem uten fangst.

I de siste dagene av juli 1909 ble dampkutteren ØRNE med kjentmann Øverli og tolk sendt ut for å lete. Etter 12 dager kom de tilbake og kunne berette:

ØRNE hadde først søkt etter Tillers oppholdsted, som Øverli kjente fra i fjor høst. Det viste seg at fartøyet var vekk og det oppførte hus tomt. Det så ut til at folkene nylig hadde forlatt stedet — i det en så rester etter mat, eggskal og ganske ferske reinsdyr, men ingen skriftlig meddelelse. Det syntes sikkert at disse folk måtte være i god behold eller gått ombord i WILJAM BARENTS eller seilet til Kolgufej, når de ikke er kommet tilbake.

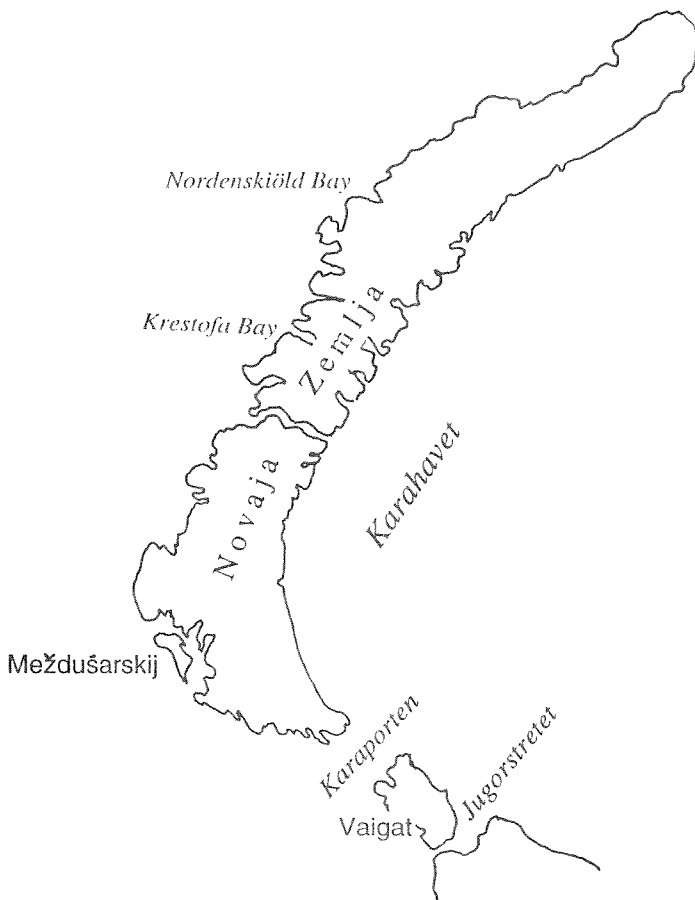
ØRNE fortsatte nå østover for å finne Wilmis og Taraldsen. Alle havner østover ble undersøkt, og i Fæstningshavnen fikk de da også full rede på Wilmis' ekspedisjon. Der var reist et rødt trekors med innskåret skrift:

«Gurda» Afrift over Sundet 1908 under dette Flaag den 27. Okt. 1908 med Mandskab Fører P. Vilmis, Harpuner E. Knudsen, Kaak P. Alexandersen. Mad kun Renkjød. Paa flaat den 1. Juli 1909. Fire Maaneders Arbeide af tørt Land. Fra 1.ste Mai kun to Mand med Arbeide og Kaak. Seiler 17. Juli herfra.

Det fremgikk tydelig at folkene hadde bodd ombord. Det antas at Wilmis har gått til Jugorstredet eller Kolgufej for å proviantere og drive fangst noen tid.

Til Taraldsen så man intet og det syntes klart at fartøyet var forlist allerede høsten før.

Samojeder og en russer forklarte at de ved påsketider så et fartøy drive vestover mot Vaigat, men noen beskrivelse kunne de ikke gi, da det var så langt fra land. Videre forklarte de at det for et par måneder siden kom en mann over isen til kolonien og fikk opphold og forpleining der hos samojedene. Mannen var gjennomvåt da han kom og hadde bare tre kavringer til proviant. Han kunne ikke russisk, men med fakter og geberder hadde han meddelt at han var kommet fra et sunket skip, og at han hadde

vært ni måneder hjemmefra. Mannen fulgte med den russiske Statsdamper til Arkangelsk og var ventet her med NICOLAY. Imidlertid var han hentet i land av noen kamerater i Schelprina, så nærmere beretning savnes. Det kan antas at denne mann var fra Taraldsens ekspedisjon, men det er også sannsynlig at det kunne være den mannen som rømte i land derborte fra et fartøy fra Hammerfest om sommeren. Altså vet man ikke noe bestemt om Taraldsen.

Rederen for Taraldsens fartøy hadde også reist ut antagelig for fangst og ettersøkning. Han kom hjem i september og kunne fortelle at ved Tillers hus fant de en beretning om at de var dratt derfra 13. juli og at Wilms

hadde frosset fast ved Storøya* høsten før, ca. 8 mil østenfor. De hadde da alle vært friske — men de hadde delt sin proviant med Wilmis. Fangsten var 1 bjørn og 6 rev. Den 20. august traff han Tiller med sitt fartøy i Karahavet. Det var første gang de hadde sett folk siden høsten før. Det var på høy tid de traff folk, for mannskapet var begynt å bli syke av dårlig ernæring. De hadde i lengre tid levd på salt kjøtt. De siste dagene hadde de skutt noen småkobber som de spiste.

Af dette kjød og spæk havde de lavet noget som de titulerede «labskaus», selvsagt uden vegetabiler, men Krudtaa, som smagte paa den, udtalte at det var en avskyelig delikatesse.

Klærne var fullstendig råtnet opp og utslitte. På spørsmål om hvorfor de ikke reiste hjem når de var i en slik forfatning, svarte de at de ville ha fangst for å kunne kjøpe seg klær og komme seg i land i Vardø. De fikk endel proviant og klær. I 7 måneder hadde de levd på halv rasjon. Alt hva de hadde av brødvare var sju kavringer som de hadde i et skrin — for å bruke som «medisin» i tilfelle noen ble syke. Vinteren i gjennom hadde de fangstet, selv om det var dårlig med mat og fangst — 1 bjørn og 6 rev. De hadde ikke sett noe til Taraldsen og antok med sikkerhet at han var forlist.

Tiller kom til Vardø i oktober etter å ha vært borte i 14 måneder. Foruten de tre ombord hadde de med seg to av mannskapet fra Wilmis fartøy. Tiller hadde ingen fangst fått etter at de forlot vinterkvarteret —

blottet for alt, med daarlige Klæder og uden en Øre at leve af.

Høsten 1908 hadde de delt alt med Wilmis' ekspedisjon på fem mann og led derfor selv nød.

Det som var skjedd var at SVANEN med Tiller som skipper og Oskar Bolstad og Rasmus Eriksen som mannskap var blitt skrudd høyt opp i fjæra på ei lita øy i Karaporten under en stor storm. Her var de nødt til å bli og satte opp ei hytte på land. De hadde minimalt med utrustning og sydde klær av reinskinn. Skuta var ikke skadet og de fikk den fri neste sommer. De tre var helt avkreftet da Johan Krudtå på WILLIAM BARENTS fant dem og gav dem noe mat. De dro likevel ikke hjem da de, som tidligere nevnt, ville skaffe seg noe fangst for å få noe ut av turen. Om hjemkomsten i oktober står det i byboken for Vardø:

Alle var glade for vår hjemkomst — unntatt rederen. Han tok hele fangsten til dekning av provianten, og han var sur for at skuta kom tilbake! Den var godt assuredt (. . .) Var skuta

* Fangstfolkene navn på Meždušarskij.

blitt etterlatt ved strandingen eller forlist på annen måte, kunne rederen ha hevet en assurancesum som ga god dekning for skuta, redskaper og utrustning. Men mannskapet var ikke forsikret for turen.

Noen dager senere kom Wilmis til Vardø. Han hadde da fått noe fangst, 15 hvalross.

Avisene i Finmark gir ingen opplysninger om Taraldsen. Høyst sannsynlig forliste hans fartøy og alle ti omkom. Det sies heller ikke noe om mannen som kom til samojedene helt syd på Novaja Zemlja. Han var nok den mannen som hadde rømt fra den norske fangstskuta.

Fangst for Tiller og hans mannskap: 1 bjørn og 7 rev.

Kilder:

Vardø Posten 1908 nr. 46, 50, 53 og 1909 nr. 15, 59, 68, 79 og 80.

Balsvik, R. Rønning, 1989: *Vardø, Grensepost og fiskevær 1850-1950.*

Sørkapp 1909-10

Tidlig i september 1909 var Petter Trondsen igjen på vei opp til Sørkapp for å starte på en ny vinter. Han ble imidlertid syk på veien og båten gjorde vendereis. Men i Tromsø frisknet han raskt til, for i slutten av oktober var Trondsen og fem mann på plass på Sørkapp. Claus Andersen og Giæver var igjen utrusterne.

Vinteren startet ikke særlig bra. Det var lite is. De fikk ikke drivisen, og dermed muligheter for fangst på bjørn, før i siste halvdel av februar. Men da ble det fart i sakene. Den første fangstdagen fikk de 27 bjørn. Dette må vel forstås slik at selvskuddene og giftåtene ikke hadde blitt ettersatt på noen dager, og at det derved hadde samlet seg opp døde bjørner ved redskapene. På en dag i mars så de omkring 50 bjørn. Det ble en vellykket vinter med ny fangstrekord, 94 bjørn. Denne rekorden sto til 1936, og Trondsen fikk navnet «Bjørnekongen».

Hjemreisen ble vanskelig, det var mye is. Skøyta DAG som hentet dem brukte tre uker for å komme ut av isen. Den skulle også innom Hornsund med forsyninger, men måtte oppgi det.

Fangst: 94 bjørn, 13 rev, 30 storkobber og 360 kg dun.

Kilder:

Tromsø 4. sep. og 20. okt. 1909 og 10. aug. 1910;

Aftenposten 9. aug. 1910;

Nøis, Hilmar: pers. med.

Kapp Lyell 1909-10

Arthur Oxaas hadde ikke vært lenge i Tromsø før han ville opp på overvintring igjen. Sammen med Aldor Andresen reiste han snart nordover med ENIGHETEN til det samme terrenget som året før. De ble helt alene i Bellsund-området denne vinteren og fikk et større terreng å fange på. Brensel for vinteren ordnet de greit da Oxaas hadde funnet et kullag i nærheten. Her hakket de ut alt de trengte. Ferskt kjøtt skaffet de seg ved å skyte rein ved Blåhuken. Vinteren forløp uten store begivenheter.

I slutten av april sluttet de av fangsten, i hytta pakket de sammen sakene sine bortsett fra reveskinnene, et gevær og noe proviant. Så dro de til Camp Morton og videre opp Fridtjovbreen for å gå til Grønfjorden. Været var bra, men det blåste noe. Oxaas forteller:

Det var ganske tungt å gå, og da vi var nådd et stykke opp på breen, bestemte vi oss for å ta en røykehvil. Jeg tok av meg sekken med reveskinnene og satte meg på den. Aldor hadde stoppet et stykke fra meg og lagt fra seg sekken med skinnene på snøen. Han kom bort til meg og satte seg ved siden av meg. Best som det var, kom en vindkule og tok Aldors sekk med seg. Han opp i en fart og la på sprang etter den. Men sekken var snarere. Den trillet fort utfor skråningen, og snart var den bare som en sort prikk langt nede på breen. Jeg så Aldor mase og kave et stykke unna . . . Noen timer senere kom Aldor, sliten og medtatt. Han hadde ingen sekk med.

— Fant du den ikke? spurte jeg.

— Nei, den får vi nok aldri se mere, svarte han. — Vinden rev den med seg stadig lenger nedover og til slutt dumpet den ned i en sprekk.

Halve fangsten borte. Utpå natta kom de til Grønfjorden og fikk bo hos vaktfolkene ved graven der. Raskt flyttet de ut til en hytte i Russekjeila hvor de fant en båt, og med den rodde de ut til Forlandet for å rette opp tapet ved å sanke dun.

Ikke en fugl å se noe sted. Vi rasket sammen noen vedpinner og tente opp kaffevarme. Men telt hadde vi ikke, så vi fant snart ut at båten var det beste oppholdstedet. Vi regnet som så at bare vi fikk samlet litt dun, skulle vi greie å holde kulden ute. Men inntil da måtte vi ta i bruk alt vi hadde av tomsekker og annet rart for ikke å fryse oss fordervet om nettene.

Noe dun ble det ikke, for en fangstskute kom forbi på vei til Tromsø, og de ble med den.

Fangst: Ingen opplysninger.

Kilde:

Oxaas, A. 1955: *Svalbard var min verden*. Aschehoug.

Kapp Værn, Dicksonfjorden 1909-10

Karl Eliassen («Kalla»), Harald Walum og Hjalmar Jensen overvintret på Kapp Værn denne sesongen.

Fangst: 34 rev.

Kilde:

Arkiv Norsk Polarinstitut; H. Nøis pers. med.

Bellsund - Kapp Martin, Lågneset, Akseløya 1909-10

Sommeren 1909 rustet Johan Hagerup ut en ekspedisjon til Bellsund-området. Den var på i alt ni mann, ledet av Magnus Haagensen. De fordelte seg på flere hytter som Hagerup eide i dette området.

Vinteren forløp bra bortsett fra at en av fangerne fikk skjorbuk.

Fangst: 14 bjørn, 75 rev, hvorav halvparten blå, 400 kg dun og 40 tønner spekk.

Kilder:

Moberg, Arvid, 1960: *Svalbards sønner*. Eides forlag, Bergen.

Aftenposten, 27. juni (nr. 374), 1910.

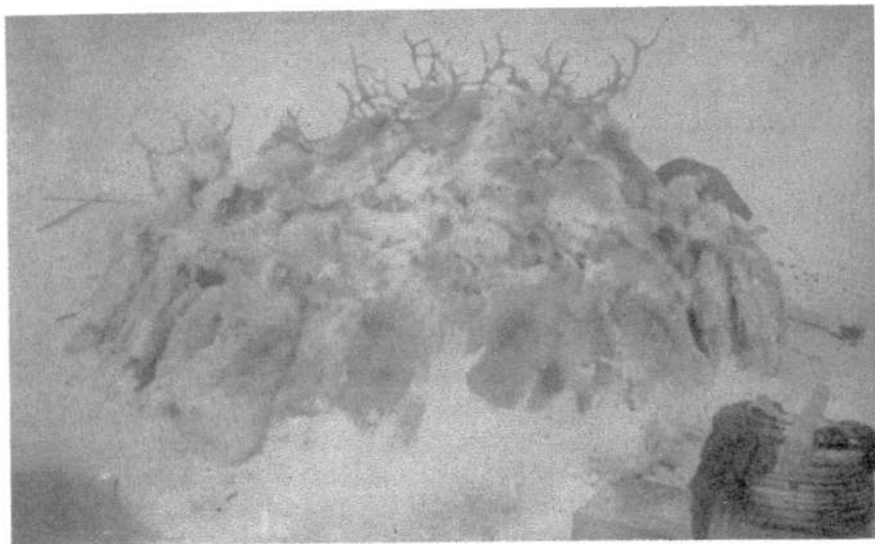
Kapp Heer og Colesbukta 1909-10

Den senere så kjente fangstmann Hilmar Nøis dro på sin første overvintring sammen med tre onkler. Lederen og eier av motorkutteren NORD på 34 fot, var Daniel Nøis. De forlot Tromsø i juli og var ikke kommet langt før de fikk motorstopp og måtte koble ut den ene sylindren.

De kom inn Isfjorden og bygget en hytte på Kapp Heer. Så drog de alle inn til Sassen hvor de laget en elvebåt. De skjøt 50 rein i Sassendalen, og skrottene fraktet de ned til sjøen i elvebåten.

De hadde i alt fire hunder. Den ene, fuglehunden Viggo, gjorde det kunststykke å svømme over Tempelfjorden. En dag karene ankret opp i Bjonahamna etterlot de Viggo ombord og rodde over til Sassen. Men hunden ville være med og hoppet etter en stund overbord og svømte de fem kilometrene over til Sassen.

Etter reinfangsten gikk de til Colesbukta hvor Hilmar og Martin Pettersen Nøis skulle overvintre. Daniel og den siste Nøis-karen slo seg ned i den

Frosne skrotter av reinsdyr stablet sammen i en haug. Bildet er tatt av en av Nøis-karene og gitt som gave til Norsk Polarinstitutt av telegrafbestyrer Olaf Henriksen. Det er angitt å antagelig være tatt i 1910-11, men det året overvintret ikke Nøis-karene. Høyst sannsynlig er bildet tatt på senhøsten 1909 da Nøis-karene drev stor fangst av rein i Sassendalen og fraktet skrottene ned til hytta i Sassen.

nye hytta på Kapp Heer. NORD fikk de satt opp på land på hvalstasjonen i Grønfjorden.

Vinteren gikk med til å røkte reveterrenget. Intet spesielt hendte, og i slutten av april samlet alle seg på Kapp Heer. Det ble et dårlig fangstår, og det skyldtes, mente de, at to år før hadde de seks som overvintret i Isfjordområdet brukt gift. Samme dag hvalfangerne kom til Grønfjorden fikk de satt NORD på vannet og fartet rundt med den og fanget kobbe og dun.

De brukte 14 dager på overfarten til Tromsø. Motoren på NORD var ikke av de beste.

Fangst: 7 bjørn, 5 blå- og 30 hvitrev, 180 reinskinn, reinkjøtt og noe kobbe og dun.

Kilde:

Berset, Odd, 1953: *Hilmar Nøis*. J. W. Eides forlag;
H. Nøis pers. med.

Forlandet og Alkhornet 1909-10

Sommeren 1909 seilte kutteren **KOB**BEN på 28 fot med fem mann ombord fra Hammerfest for å drive vinterfangst på Spitsbergen. Før de forlot norskekysten var de innom en liten øy hvor de hadde noen bekjente. De slo frampå at det ville være godt å få med seg noe rømmekolle på veien. Det fikk de. Men kona i huset gråt og bad dem om ikke å reise til Spitsbergen i den lille båten. Hun mente de ikke ville komme levende fra det.

På veien mistet de en del materialer som de hadde lastet på dekket. Den 9. august kom de inn til Salpynten på Forlandet. De fant ingen god havn, og da farvannet var urent førte de hurtig i land materialer til hovedstasjonen som de ville sette opp på innsiden av Plankholmane. Her skulle rederen og lederen Christian Johansen fra Saltdalen bo, sammen med Edvart Martin Brochmann (54) fra Hjelmøy og Johan Zenen. Men før de seilte videre bygget de et midlertidig skur over provianten. Der skulle Brochmann bo mens han bygget hytten. De andre planla å seile inn til Sassen for å skyte rein.

Det ble strevsomt for den enslige Brochmann fordi reisverket måtte settes opp av rekved som måtte letes opp i fjæra og bæres frem til tomta. Etter bare to dager kom **KOB**BEN tilbake. Den hadde fått «stilla», motstrøm, og de hadde sluppet opp for vann. Brochmann fikk kjærkommen hjelp til å bære frem rekveden. Straks det var gjort seilte de igjen.

Turen gikk over til Alkhornet hvor Karl Haugen (48) fra Hjelmøy og Arnt Haakon Wahl (23) fra Hammerfest ble satt i land. De hadde også med seg en mindre seilbåt. De bestemte seg for å ha hovedstasjonen på Alkhornet og bruke tre bistasjoner. En nord for Daudmannsodden, arbeidsbrakkka på Bohemanneset, og en midtveis mellom Alkhornet og Bohemanneset.

Mens **KOB**BEN var i Isfjorden arbeidet Brochmann med huset. Det gikk på helsa løs. Han forteller:

I de første 10 dage skred Arbeidet raskt frem . . . Veiret havde hidtil været bra, men nu fik jeg Uveir og Skodde. Det nedstyrtende Regn piskede mig i Ansigtet og gjennomblødede mine Klæder. Skoddevinden gennemisnede mig. At faa tørret Klæderne efter endt Dagværk var ikke at tænke paa, da Ovnen stod under aaben Himmel, og Skuret lækkede. — Dyvaad lagde jeg mig og dyvaad stod jeg op. — Dette varede i 3-4 Dage.

Brochmann ble syk og han forteller videre:

Der laa jeg i 8 Dage. Regnet strømmede ustandseligt ned, det dryppede gjennom Vægger og Tag. Ikke tale om at faa kogt saameget som en Kop The til at varme seg med. Jeg frøs saa Tænderne klaprede.

Etter at arbeidet i Isfjorden var gjort ble KOBHEN seilt til Salpynten. Her laget de tre en slipp og satte båten opp for vinteren.

De fanget bra, men utpå vinteren ble Haugen sengeliggende. Han var meget dårlig av skjørbuk. Hvis han skulle berges måtte han til lege, og det var det mulighet for hvis de klarte å komme over til det engelske gruveselskap i Advent City (litt nord for Moskushamna). Wahl la Haugen på en slede og dro ham først fra Alkhornet og inn til Bohemanneset. Her avventet de bedre vær noen dager før de grytidlig en morgen startet på etappen over Isfjorden. Sent på kvelden var de fremme i Advent City, og Haugen ble lagt inn på sykebrakka. Wahl ble en ukes tid i Advent City og lot sår og blemmer etter dragtauget få gro før han dro tilbake og fortsatte fangsten. Haugen ble bra, og etter en tid dro han også tilbake over Isfjorden.

Da isen om våren begynte å slippe taket, seilte de to på Alkhornet over til Salpynten. Men det begynte å bli dårlig med proviant, så Haugen og Wahl seilte tidlig i juni inn til gruveanleggene og kjøpte proviant. Sommeren ville de bruke til å fange kobbe og sanke dun. På Forlandsøyene traff de den finske ornitologen Munsterhjelm og ble engstelige for at de skulle få konkurranse i dunfangsten. De ble imidlertid overbevist om at han hadde andre planer. Munsterhjelm forteller litt om bistasjonen ved Forlandsøyene og omtaler Brochmann som «gamle gubben»:

Til huset hørde ett segelduksvisthus, som emellertid nu var ganske illa ramponerat. Övervintringsfolket berättade mig att de i vinter hadde släpet dit in kroppen av en storkobbe för att av den skära lockmat till sina i närheten kringspidda rävfällor. Emellertid hade en björn fått väder av kjøttet — rivit väggduken i bitar samt förtärt hele kobben i ett enda mål.

På turen hjem sanket de dun og jaktet på kobbe langs kysten ned til Sørkapp før de seilte til Hammerfest og solgte fangsten til buntmaker Carl Leo som hadde rustet dem ut. De gjorde en bra tur. Det fortelles at den kraftige og solide Brochmann ikke drakk kaffe, men karvete, og at han var meget glad i musikk. Utbyttet ble kr. 10.000,- på hver, og det var mye penger den gang. Pengene satte Brochmann i Hammerfest Sparebank, og der fikk de stå urørt og fikk tilført renter år etter år. Men han fikk ikke nytte godt av sparepengene sine fra sin eneste overvintring, for i bankkrisen etter første verdenskrig mistet han alt.

Fangst: 3 bjørn, 22 hvit- og 10 blårev, 50 storkobber, 80 sel, 1 hvitval, 17 rein og 34 sekker dun.

Kilder:

Wahl, Ingvald (sønn av Arnt Haakon) pers. med.

Finnmarksposten 10. og 17. aug. 1910.

Munsterhjelm, L. 1911: *En sommar i Norra Ishavet*. Stockholm.

Kvalhovden 1909-10

Claus Andersen i Tromsø rustet ut og sendte sju mann til Spitsbergen ombord i jakten DAGNY høsten 1909. To, mann, Einar Johan Pedersen (32 år) og Johan Jensen (27 år), ble satt i land på Kvalhovden 1. september. Jakten gikk så videre til Negropynten med de andre.

Pedersen hadde overvintret flere ganger, men det var første gang for Jensen. De hadde med seg materialer til en hytte. Av proviant hadde de 6 tønner kavring, 60 kg smør, 1 sekk grynmeel, 1 tønne poteter, litt gryn, erter og grønnsaker, kaffe og sukker, 10 bokser fiskeboller, litt tyttebær, 10 fl. saft og 1 tønne salt fisk. Til brendsel hadde de fått med seg 8 sekker kull, 15 skier bjerkeved og 1 fat petroleum. Første natta de lå der fikk de kuling og mistet tre sekker kull og noe klær.

En tid etter at de var satt i land fikk de besøk av Bengtsen som var på vei til Agardhbukta. Han forteller at det var en elendig hytte de hadde bygd, uten steinmur rundt og at de var dårlig utrustet. Bengtsen gav dem noe medisiner, 10 sekker kull, en rifle og 500 patroner. De riflene de hadde var gamle remingtongeværer, og de hadde ingen reserverifle. Bengtsen mente det var en dårlig plass de hadde valgt. Det var bare en kort smal kystlinje og en liten dal inn i landet uten noen rein. Det var lite rekved å finne.

Om høsten fanget de flere rever, og da de manglet kjøtt forsøkte de å spise revekjøtt. Det ble med forsøket. Den 19. november skjøt de den første bjørnen, og innen jul hadde de fått 19 rev, derav flere blå.

I januar ville de gå til Agardhbukta for å besøke Bengtsen, men snudde på halvveien. De hadde pådratt seg forfrysninger. Noen dager etter at de var kommet tilbake kjente Jensen noe vondt i en tå. Den var blitt sort. Pedersen skrapet med en barberkniv vekk det sorte kjøttet så bare benstilken stod igjen. Såret ville ikke gro.

Det ble kaldt i hytta mange ganger. De måtte spare på kullene da de fant svært lite rekved. I de første dagene av februar begynte de så smått å fyre med det sparsomme inventaret. Men den 5. februar fikk de skutt tre bjørner og da var det slutt på sult og kulde. De hadde nå kjøtt nok og kunne fyre med spekk.

En tid etter at Jensen hadde mistet en tå forfrøs han seg på nytt. En morgen hadde han ikke fått tint sine harfrosne komager og hadde derfor ikke fått sennegresset riktig. På turen den dagen oppe i dalen forfrøs han tre tær på den friske foten. Pedersen doktorerte igjen med barberkniven og skar av alle tre, men han torde ikke skjære nok av selve benet så benpipene stakk frem fra kjøttet. Dette hindret såret å gro. Så sent som i august var såret ennå åpent og benstilkene stakk frem. Som antiseptisk middel brukte de bjørneister. Tross dette deltok Jensen i fangsten.

I juni var Jensen på gåsejakt, og under jakten løp han og kom til å sparke bort i en stein så han brakk benstumpen som stakk frem av såret. Pedersen skar vekk den brukne delen, og nå grodde såret igjen på få dager.

I juni og juli lå isen tett, og ingen båt kom. Det var klart at de ikke kunne klare en vinter til. De besluttet å ta seg frem til gruvene i Isfjorden ved å ro om Sørkapp.

Den 4. august rodde de avgårde i lett båten. Alt de hadde av proviant var seks store klappkaker. Det er brød som er laget av mel og vann og stekt på en panne eller en steinhelle. Så hadde de med seg noen få patroner til remingtongeværene. Fangsten la de igjen, likeså kragriflen da fjæren var brukket om høsten. De 250 patronene hadde de ikke bruk for.

Til å begynne med kunne de ro i landråka, men snart ble isen så tett at de måtte dra båten over flakene. I sju dager gikk det på denne måten. En par mil fra Sørkapp var de nær ved å omkomme. Isen de trakk båten på drev med god fart ut fra land, og satte dem flere kilometer fra kysten. Natten tilbrakte de på isflaket og spiste sin siste klappkake. Det lyktes dem til sist å arbeide seg inn til landråka igjen. Her fikk de skutt en alke. Den reddet livet deres mente de. Alken gav dem så mye i magen at de orket å ro videre til Sørkapp.

I hytta på Sørkapp slo de seg til noen dager og hvilte ut. Ekspedisjonen til Petter Trondsen hadde nettopp reist hjem, men det lå igjen en del ærfuglegg og noe kavring som de laget seg noen skikkelige måltider av. Videre rodde de til Hornsund, og her traff de folk og fikk mat. Turen gikk videre via Bellsund til Grøn fjorden hvor de kom etter 18 dagers rotur. I korteste linje er det 350 km.

Der stod de, uten mat og nesten uten klær. De bestemte seg til å ro videre til Advent City og søke arbeid. Det fikk de. Legen på anlegget amputerte de tre tærne, sydde igjen og forbandt sårene til Jensen. Han fikk beskjed om å holde seg i ro 3-4 dager, men allerede samme kveld så legen ham i fullt arbeid på nattskiftet.

Denne fangstekspedisjonen ble omtalt i flere innlegg i avisene i Tromsø.

Det ble kritisert at de to var for dårlig utrustet. Rederen svarte at de hadde fått vanlig utrustning og forskudd. Men forskuddet hadde de drukket opp istedenfor å kjøpe seg klær.

Fangst: 9 bjørn og 20 rev.

Kilder:

Bengtsen, Karl J. 1934: *I tredive aar rundt Svalbard*. Norsk Polarinstittut. Ikke publisert.

Berset, Odd, 1953: *Hilmar Nøis*. Eides Forlag.

Tromsø 1910, 31. aug., 21. sept. og 5. nov.

Nordlys 1910, 19. og 22. okt.

Agardhbukta 1909-10

Karl Bengtsen bestemte seg med en gang for en ny overvintring. Den 12. september forlot han sammen med tre mann Tromsø ombord i FRIDTJOF DEN FRØKNE. Han fikk til og begynne med slep av damperen OLAV som skulle til gruvene på Spitsbergen. Men bare noen mil fra norskekysten fikk de storm fra sørvest og måtte la sleperen gå. Etter å ha ridd unna været i noen harde døgn kom de øst for Hopen. Her ble de liggende pådreid til været gav seg. Kursen satte de så mot Sørkapp og seilte videre opp Storfjorden.

Da de kom hjem året etter fikk de høre at alle hadde trodd at de var forliste. OLAV hadde i stormen mistet hele dekklasten, fått fyrdørken full av vann så fyren sluknet og båten drev hjelpeløs i uværet i flere døgn. FRIDTJOF DEN FRØKNE hadde også stor dekkslast med materialer til hus, men de mistet ikke en flis.

Den 7. oktober ankret de opp i Agardhbukta etter først å ha besøkt to mann som skulle overvintre på Kvalhovden. Det var nå så sent på året at det lå en fot snø på marken. På grunn av mye sørpe og is brukte de en uke på å losse fartøyet og bygge huset. Det ble et godt hus, og med en gang det var ferdig satte de fartøyet på land.

En av de første dagene etter at de var kommet i orden fant de en hvelvet båt inne i fjorden. Under den lå det støvler, oljeklær, et kompass og fem rifler. På kolben på den ene riflen stod det: «Anton Eilertsen, Kong Karlsland 8/9-1908». Dette var et interessant funn. De forstod da at karene som hadde overvintret på Kong Karls Land hadde berget seg ved egen hjelp til Agardhbukta. Den bragden at de hadde klart seg frem til Adventtdalen var ikke kjent da Bengtsen dro fra Norge. Han regnet

imidlertid med at de hadde klart seg videre også det siste stykket til Adventdalen for de hadde hatt mat nok. Det lå fremdeles noe reinkjøtt igjen under båten.

De så mye rein i Agardhdalen og det samlet seg tusenvis av ryper i liene på førjulsvinteren. Det var mye godt vær, og det var et godt sted å overvintre. De fant også flere bjørnehi. For å få binna ut av hiet kastet de harde snøklumper inn i hiåpningen. Når den irriterte binna kom ut skjøt de den. Etterpå krøp de inn og tok ut ungene. Bengtsen forteller:

En gang holdt jeg på å brenne meg på den sporten. Jeg fikk ertet ut binna og skjøt den. Jeg skulle så krype inn og hente ut ungene. Jeg ble mødt med et slag i hiåpningen, så sneen røyk. Jeg kom meg ut i en stor fart og fikk fatt i riflen. Det var et under at jeg ikke ble slått i hjel i den trange hiåpningen. Binna hadde to store toårsunger med seg i hiet. Til slutt etter meget bal fikk jeg dem ut og skutt dem. Så krøp jeg inn og hentet de to små årsungene. Det var en god jobb, fem bjørn på en dag. Vi fikk gjennom februar, mars og april 10 levende bjørnunger.

Hele våren og sommeren var det lite vind og isen ble liggende — den måtte råtne opp. Først den 28. september var landråka så bred at de kunne begynne å seile sørover for å komme hjem. Bengtsen forteller:

Under forsøk på å komme inn til huset i Kvalhovden ble vi skrudd opp på isen, og vi knekket roret. Vi reparerte det mens vi lå der. Da isen slakket kom vi oss opp til Kvalhovden. Huset var forlatt. I vindusposten lå to tær fallt av etter koldbrann. Spor i leiren på en liten odde viste at de hadde dradd båten mot fordelt is lengre inne i bukten. Den ene av folkene hadde hatt en sjøstøvel på den ene foten og en stor lugg på den andre. Vi tok deres vinterfangst ombord og fortsatte sydover. Det gikk tregt. I dagevis lå vi fast i isen, og mange ganger ble vi satt mange mil nordover igjen, når isen kom i drift. Vi måtte en skruingsdag søke ly for isen i Davis Harbour (litt syd for Hambergbukta). Her er en utmerket havn. Da jeg var oppe på fjellet for å se på isen, fant jeg en kullgang 70 meter fra fjæren. Jeg merket av stedet syd og nord for havnen med 4 varder og bygget dessuten en stor varde nede ved sjøen. Senere fikk jeg stedet kartlagt og anektert. I 1917 solgte jeg det til Northern Exploration i London for 50.000 kr. Men dessverre, disse penger og mer til, tapte jeg noen få år etterpå på grunn av den fortreffelige administrasjon av visse banker i Bergen. Vi fikk på turen ut Storfjorden noen svære påkjenninger av isen. At det lille fartøyet holdt sammen var et under. Etter sirka tre ukers stakning, drift og seiling kom vi den 20. oktober ut til Sydkapp og ankret ved Sydkappøen. Vi var oppe i huset på Sydkappøen, og fant her en skrivelse fra de to menn som lå på Kvalhovden. De var kommet vellholdne hit og fortsatte i sin båt opp langs vestsiden til Isfjorden. Her lå også en skrivelse fra et par selfangere som hadde ordre om å forsøke å unnsette folkene på Halvmåneøya. De hadde ikke klart å gå opp Storfjorden og var seilt hjem. Vi var i tvil om hva vi skulle gjøre. Seile opp til Isfjorden, det kunne vi klare. Men å legge over sjøen nå seinhøstes med det lille fartøyet var sandelig ikke greit, nedlastet som vi var med båt og 5 store bjørnekasser med to bjørnunger i hver på dekket. Men vi ønsket å komme hjem og lot det stå til. I vestlig vind gikk vi til sjøs, og det gikk bra til

vi kom til Bjørnøya. Her fikk vi en orkanaktig storm av nordvest. Det var en slem tid. Vi hadde alt godt skalket, så Vårherre må vite, hvor alt vannet kom fra, men pumpen måtte gå det meste av tiden. Vi kjempet nu for livet. I det forferdelige opprørte havet drev vi østover. To bjørnunger var druknet i kassene, ovnen i lugaren var falt ned så vi hadde ingen varme, alt var gjennembløtt av sjøvann. I syv døgn kjempet vi mot været uten annen føde enn brakkvann fra vannfatet, noe tørt reinkjøtt og sjøvåte kavringsmuler. Det var et dommedagsvær, i haggel- og sneskurene ble det mørkt midt på dagen. To av folkene hadde gitt opp på grunn av utmattelse og lå som våte vaskefiller i styrluken. Jeg fryktet at de skulle fryse ihjel. Jeg stod i styrluken å passet fartøyet døgn etter døgn med store saltvannsbyller rundt håndleddene etter gnag fra oljetrøyen. Mens båtsmannen av og til passet fartøyet hang jeg over styrlukekarmen og blundet noen minutter. Når jeg lukket øinene så jeg syner og hørte musikk. Det var nå på grensen av hva et menneske kunne holde ut. Vi lå pådreid i det uhyre hav og ventet på at brottene skulle bryte fartøyet ned, men det uteble. 30 norske mil nord av Nordkynn drev vi ganske nært forbi en stor bark som lå pådreid for stumpene. Dens mesanmast var brukket, hele styrbords rekke var borte og dekkslasten fløt i lange strimler i bråttsjøene. Omsider gikk vinden på nordost og ble spakere, men sjøen var for stor til at vi kunne begynne å seile.

Etter et døgn tid begynte vil seilassen for sviktende seil unna brottene. FRIDTJOF ble stuvet avgårde unna brottene. Jeg torde ikke gå fra roret og båtsmannen var for utmattet til å kunne klare å sette opp ovnen og gjøre opp fyr i lugaren. Jeg hadde bare en eneste tanke, det var å nå kysten hvor som helst, og få havn. I skumringen om ettermiddagen ble vi var et stort brott forut, og noe til høyre for brottet, skinnert av en fyrlykt. Snekovet la over så det ble borte for oss. Vi var nær under land og lenset unna sjø og vind med sirka 9 mils fart. Med vår kurs og brottets stilling til fyret antok jeg at vi var utenfor Makkaur på Finmarken og vi skulle ha den smale Makkaursandfjorden straks øst for oss. Tok jeg feil, ville vi lense oss rett i harde fjellet. Makkaursandfjorden var ubebodd på den tiden og uten fyrlykt. Det var bare en smal tarm med høye næringer på begge sider som skar seg inn i Finmarksvidda. Det var noen lange minutter i snefokket. Jo, der så vi styrbords næring tett opp i oss. Jeg lot FRIDTJOF gå noe babord, vi ble løftet høyt av sjøen og formelig slengt gjennom den smale åpningen. Båtsmannen gjorde klar ankrene og for fulle seil lot vi ankrene gå inne i bunden av den lille fjorden. Vi firte ned våre seil i stumper. Vi kastet noe sjøvått kobbekjøtt inn til bjørnekassene. Vi satte ovnen opp provisorisk og fyrte opp. Vi brendte kobbespekk så ovnen stod rød. Vi måtte slepe de to menn opp av styrluken, frem over bjørnekassene og ned i lugaren. Vi fikk klærne av dem og la dem til køys i de våte køyklær. Jeg passet ovnen, båtsmannen var sovnet av på lugarbenken. Under fyringen sovnet jeg av på dørken, og våknet av at jeg frøs så jeg hakket tenner. For et liv, og fanden vet hva som tvinger en til å leve et sådant hundeliv.

Jeg gikk opp på dekket. Det var stille i den ødslige fjorden. Sneen lå gjevnt med rekken på skjøyten, og bjørnekassene var fulle av sne. De bjørnungene som var levende hadde trampet sneen under seg, og de to som var døde lå nedtrampet i sneen på bunnen av kassene. Jeg vekket båtsmannen, og vi fikk fyr i ovnen. Hvor lenge vi hadde sovet vet jeg ikke, men det var dag. Vårt eneste brukelige ur, et vekkeur, lå på turen inn og seilte i svalken på lugardørken, og det var stoppet. Hvilken dag og dato det var visste vi heller ikke. Vi kokte oss for første gang på lang tid en god kaffe av snevann. Vi fikk liv i våre to kamerater. De fikk litt kaffe, men var for dårlige til å stå opp. Jeg skuffet sneen ut av bjørnekassene, og trakk ut på dekket de to døde bjørnungene. Båtsmannen skar opp spekk i småstykker sammen med kjøtt og kokte det. Bjørnungene fikk seg en god varm rett og kom snart til hektene igjen.

Vi tok nå skiene og gikk i land og fulgte telefonstolpene frem til Makkaur. Her fikk vi brød, og annet forskjellig vi trengte. Der fortalte de at de skrev den 10. november. To mann fulgte med tilbake til Makkaursandfjorden og fikk med seg tilbake en dugelig bør med salt reinkjøtt på ryggen. Jeg ble liggende til vi fikk godt vær og østlig vind. Det gikk strykende langs kysten til Tromsø hvor vi ankret opp den 20. november . . .

Jeg solgte fangsten og la opp for vinteren. FRIDTJOF DEN FRØKNE fikk puste ut etter det siste appetaket og ble akterfortøyet i Sørmoelen for vinteren.

Fangst: I beretningen som Bengtsen gir her er det noe som ikke stemmer. I avisen Tromsø 5. oktober 1910 står det at Bengtsen kom til Tromsø 3. oktober med fangst: 8 bjørn, 1 levende bjørnunge, 11 rev, 40 rein, 30 små kobber og 6 storkobber. At datoene ikke stemmer kan skyldes at Bengtsen forveksler datoene med en annen hjemkomst fra Ishavet. Han gjorde jo så mange turer på fangst.

Kilder:

Bengtsen, Karl J. 1934: *I tredive aar rundt Svalbard*. Norsk Polarinstitut. Ikke publisert. Tromsø 1910, 5. okt.

Halvmåneøya og Negropynten 1909-10-11

Etter at skipper Jens Giæver ombord i DAGNY hadde satt i land de to på Kvalhovden seilte han videre til Negropynten. De fem overvinterne som nå var ombord ville dele seg i to partier. Lederen Peder Hansen Kjeldmo (34) var den eneste som hadde erfaring fra fangst, og han hadde overvintret fire ganger på Vestspitsbergen. Lederen, hans sønn Petter Pedersen Kjeldmo (17) og Elias Broderstad (34) bestemte seg for å fange på Halvmåneøya. Men først seilte Giæver til Negropynten og satte iland Ole Tarraldsen (29) og Bernhard Aspmo (25) ved hytta som lå øst for Negerdalen. Hytta der var bygd fire år tidligere av Karl Bengtsen. De tre på Halvmåneøya slo seg ned i hytta midt på østsiden. Petter Trondsen hadde bygd den i 1906. Begge partier hadde godt brukbare hytter å bo i.

Til bjørnefangsten hadde de 10—12 selvskudd og gift.

De to på Negropynten fikk to bjørnunger om våren. Ei binne hadde gått på et selvskudd. Aspmo flådde den og dro skinnet etter seg for å få det til hytta. Det var lang vei, og da han var kommet halvveis ble været så dårlig at han la skinnet igjen for å komme seg hjem hurtigst mulig. To dager senere da været hadde bedret seg gikk han for å hente skinnet og fant to bjørnunger liggende på det. Ungene hadde fulgt sporet etter det blodige

skinnnet. De reiste seg på to, viste tenner, freste og viste seg lite vennlige. Aspmo tok skinnnet og dro det med seg. Ungene fulgte med. Den ene akte lange stykker på skinnnet. Da den andre ungen også ville hoppe på skinnnet for å ake den også, ble den jaget bort av den andre. Her var det ikke noe kjære bror eller søster. Ungene ble snart tamme og ruslet rundt hytta.

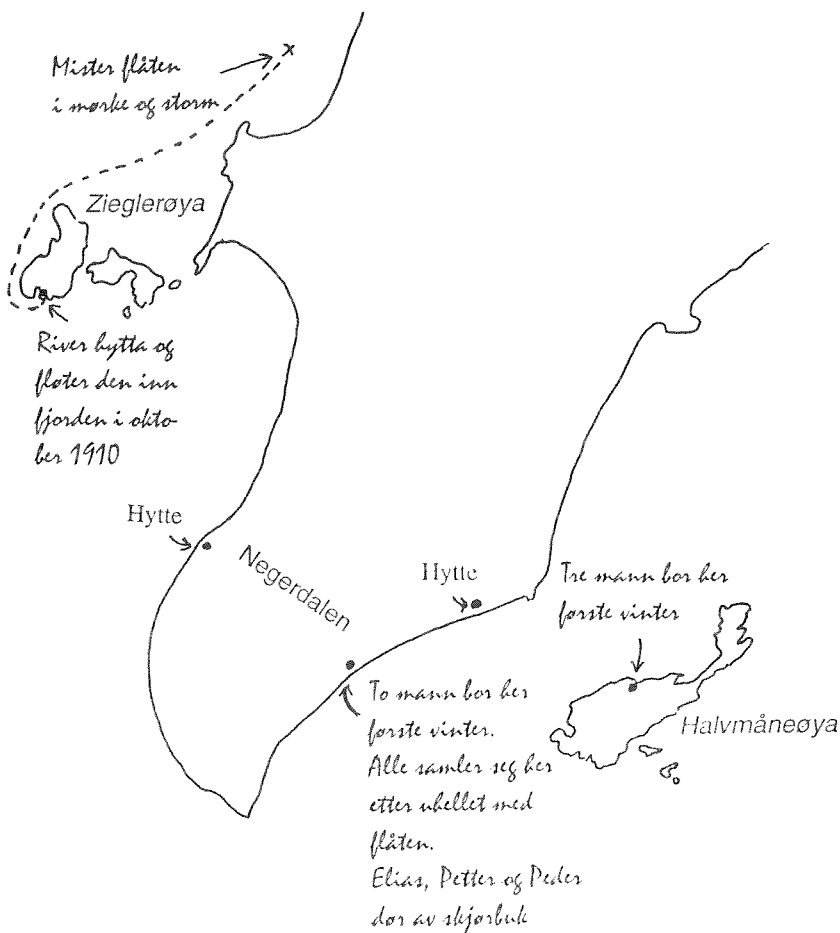
Vinteren forløp uten noen særlige hendelser både på Halvmåneøya og på Negropynten. I juni var det slutt på den medbragte provianten, men de sultet ikke. Det var nok kjøtt å få tak i. Tidlig på sommeren var alt klart til hjemreisen. Den samlede fangsten var 50 bjørn, 2 levende bjørnunger og en del kobbe og snadd. Rev fikk de ikke — de så ikke spor engang.

Fra fjellet speidet de ofte utover drivisen og håpet å se båten som skulle hente dem. Men de så aldri en båt. Ventetiden ble lang. Flere ganger rodde de rundt Negropynten og inn Tjuvfjorden etter fangst. De levde bare av kjøtt nå. En dag rodde Peder og Aspmo inn til bunnen av Tjuvfjorden, og gikk videre innover Dyrdalen. De hadde ikke gått langt før de så en flokk på 12 reinsdyr. De skjøt fire som de bar ned til båten i to vendinger. De var trette og valgte å ligge over natten. De grov en grop i den tørre sanden, dekket den til med to dekksluker som de fant i fjæra, tullet ulltepper om seg og krøp ned i gropen. De våknet ikke før langt på dag. De var fornøyde og rodde hjem med mye kjøtt.

Sommeren gikk og de begynte å tvile på om de ville bli hentet. De la planer. Alle var samlet på Halvmåneøya nå, og der ville de ikke ta en vinter til. Hvis så galt skulle skje at de ikke ble hentet så ville de rive den hytta de visste stod ved Kjeilen på Zieglerøya og flytte den innover fjorden. Der mente de det var større mulighet for å berge seg gjennom vinteren. Det var jo bare kjøtt de måtte leve av, og der inne i fjorden var mulighetene for jakt på rein størst. De ville ikke vente lenger enn til midten av september.

Ingen båt kom. De lastet utstyret sitt ombord i de to fangstbåtene og rodde til Zieglerøya. Der rev de ned huset og laget en flåte av det. På to floer mente de å få det langt nok inn i fjorden. Reinkjøtt, kobbekjøtt, noe av utrustningen og de to bjørnungegene i kasse plasserte de på flåten. Om formiddagen da det begynte å flø rodde de alt de orket i sine to båter med flåten på slep. De holdt seg hele tiden nær land, og på seks timer var de halvveis. Å ro mot tidevannet var nytteløst. De gjorde forsvarlig fast i en stor isbaks som stod på grunn. De måtte vente på neste flo. Etter å ha fått i seg noe kjøtt la de seg til å sove i båtene, der hadde de køyklærne sine.

Utpå natta kom en brå kuling med snøføyke som kastet over dem. Det var mørkt som i en kjeller. Isen de var fortøyd i kom i drift. Først gjalt det å berge båtene, uten dem var de fortapt. Flåten måtte de la gå. Isflak kom

drivende og det skurte og brakket omkring dem. De holdt seg nær hverandre slik at de ikke mistet kontakten i mørket. Flåten mistet de snart ut av syne, og de hadde ingen mulighet til å lete etter den. Kulingen førte dem raskt ut fjorden. For ikke å bli drevet ut på havet, forsøkte de å holde seg nær land som de visste de hadde i øst. De var heldige, og ble ført til den øya de hadde startet fra dagen før.

De berget det de hadde i båtene. Bak en liten bergvegg fant de litt ly. Her hadde de også lagret noen kobbeskinn, spekk og saltede isbjørnskinn etter sommerens fangst på turene i Tjuvfjorden. Etter mye strev fikk de fyr på et bål av rekved og spekk. Noen kobbehuder la de over seg. Her oppholdt de

seg mens vinden tutet om ørene på dem. De hadde intet å spise, og av klær bare det de gikk og sto i.

Etter to døgn bedret været seg. De lastet raskt alt i båtene og rodde tilbake til hytta på Negropynten. Alt kjøttet sammen med hyttematerialene var ute i drivisen et sted. Den samme veien hadde resten av parafinern gått. Bjørningene som de hadde hatt gående rundt seg hele sommeren tenkte de mye på. De skulle ha skutt dem, men de hadde hatt mer enn nok med å berge seg selv den natta.

Nå måtte de skaffe seg kjøtt. De fikk skutt noen kobber — det ga mer for hver patron enn fugl. Så frøs alt fast. Det var mye rype. De hadde ikke mer hagl så de kappet opp spiker og blandet det med småstein. Rypene jaget de sammen slik at de fikk flere i skuddet. Så forsvant rypa. Aspmo forteller:

Ja, hva nu, — en ny overvintring? Det var ikke store muligheter for å overleve en vinter til, uten noe å greie seg med. Men vi kunne jo ikke uten videre gi oss over heller.

Isen lå tett alle veier og det ble lite fangst. De satte opp bare noen få selvskudd og gift brukte de ikke den siste vinteren. Alt de fikk før jul var to små bjørner. To små bjørner varer ikke så lenge når fem mann må stille sulten med kjøtt morgen, middag og kveld. Snart meldte sult og sykdom seg. Så svake som de var, hadde de ikke krefter til å hakke løs, dra hjem og hugga opp nok rekved. De frøs mye.

To bjørner hadde de fått på Halvmåneøya før de flyttet til huset på Negropynten. Kjøttet hadde de saltet og lagret der, men de torde ikke sette over isen for å hente det.

Det nærmet seg jul. De hadde ikke mere kjøtt igjen. Julaften ville Ole ha noe å spise:

Æ må ha nåe mellom tennan i kveld, samme ka det skal bli . . .

De gravde frem en inntørket lunge fra en av bjørnene de hadde skutt om høsten. De kokte den, delte brodelig, dyppet bitene i noe tran av halvråttent spekk og nøt dette sitt siste måltid under taushet og dypt alvor.

Sult og skjorbuk begynte å gjøre seg gjeldende for alvor. For å berge livet kokte de kjøttstrimler som de skrapte av bjørneskinnene, kobbehuder som de kuttet i strimler og gamle bein som de gravde frem fra sneen. Peder og hans sønn, Elias og Aspmo var sengeliggende for det meste.

Selv om de var aldri så svake så gjorde Peder, Ole og Aspmo et forsøk på å gå til Halvmåneøya for å hente det bjørnekjøttet som de hadde der. Etter

en stund forsto Peder at han ikke klarte det og snudde. De to andre gikk til de kom halvveis, men måtte snu på grunn av været. Da de kom tilbake til hytta var Peder ikke kommet. Da er det Petter sier:

Jeg ser nok aldri far min mer.

Jo, det gjorde han. Etter noen timer kom han — han berget seg såvidt. Tre dager senere gjorde de to et nytt forsøk og klarte å kroke seg tilbake med to små bører med kjøtt.

Aspmo forteller:

Det var først den 29. januar at Ole Tarraldsen var så heldig å få skutt en liten snadd. Den snadden berget mitt liv. Jeg hadde ligget i flere dager og de tre andre enda lenger. Men da Ole kom inn i hytta med den lille snadden og sa til meg: «Nu må du stå opp og tenne i ovnen.» Da var det som en høyere makt hjalp meg. Jeg kunne etter dette greie å bli med Ole på turen for å se etter fangst, men det gikk mange dager intet å få. Den lille snadden varte nu ikke så lenge.

Elias kastet opp da han hadde spist av snaddkjøttet. De forsøkte også å gi ham stekt snaddeblod, men han klarte ikke å holde på det heller. Sykdommen var kommet så langt at det ikke var noe håp for ham. Han døde 14. februar. Ole og Aspmo orket nesten ikke å se etter selvskuddene. De greide knapt å gå, og de gikk overende bare de kom bort i en liten hindring. Store hindringer måtte de kripe over.

Den 25. februar døde Petter og så hans far 14. mars. Aspmo har fortalt det slik til Fønhus:

Hele februar gikk. Sønnen skjønte vi det var snart slutt med. Tok vi ham fram på gulvet og slapp ham, seig han i hop med en gang. Så døde han — helt stille — vi visste ikke når det skjedde. Faren var for veik til å være med å begrave sin sønn i snøen. 14 dager etter sloknet han også.

Aspmo forteller:

Det led nu langt ut i mars. Vi hadde ikke noe mere å spise. Vi sa til hverandre: Får vi ikke nu noe å spise, så greier vi det ikke lenger. Vi kreket oss da ut denne dagen for å se etter selvskuddene ute ved pynten. Da vi kom til det andre selvskuddet så så vi at det lå en død bjørn et stykke fra skuddet. Ja, da ble vi glade. Her var mat. Nu gikk det slag i slag. Det ble snart en bjørn til, og vi kom snart til kreftene igjen. På ny fikk vi håp — våren og sommeren var i anmars.

Da det ble tegn til tining, grov Ole og Aspmo frem sine tre kamerater fra sneen og la dem i gangen i hytta. Dette var lite hyggelig selskap, så etter kort

Elias Eriksen Broderstad 20 år gammel da han avtjente verneplikten og Peder Hansen Kjeldmo 25 år gammel. Begge omkom. Det er intet bilde av lederen Peder Hansen Kjeldmo som også omkom. Foto etter B. Amundsen: Svalbardboka 1989.

tid flyttet de til Halvmåneøya. Ut på sommeren da marken hadde tint en del kom de tilbake og grov de tre ned et lite stykke fra hytta. På graven satte de opp et lite kors med initialene til de tre skåret inn.

Graven fant Birger Amundsen sommeren 1986. Hytta som dette hendte i har jeg besøkt ofte på mine fire overvintringer i strøket, og siste året brukte jeg den som bistasjon. Graven har jeg sett, men jeg forstod ikke hva det var jeg så. Den var bare som en svak forhøyning i terrenget.

Sommeren gikk og de to hadde for lengst alt klart til hjemreisen. De var på en måte ovenpå igjen. De sultet ikke og hadde kjøtt nok. Men ville en båt klare å ta seg inn til dem. De speidet utover isen hver eneste dag.

Så en dag i august hendte det de hadde lengtet etter og drømt om. I isen sør for hytta fikk de se ei skute. De hoppet i båten og rodde av alle krefter mot skuta. Skipper Sebulonsen ombord i KOBBEREN ble forbauset da de to klatret over rekka. Han hadde hørt om overvintringerne og alle skrivelserne om dette i avisene i Tromsø, men trodde de var hentet. Skipperen ville ta dem ombord med en gang, men da Ola og Aspømo hørte at DOGGEREN var sendt ut fra Tromsø for å hente dem, valgte de å vente på den. De fikk 500 patroner og noe proviant av Sebulonsen og rodde i land igjen. Sebulonsen lovte også å se innom etter å ha avsluttet fangsten, men på grunn av mye is og lite drivstoff til motoren klarte han ikke det.

Så var det å vente igjen. Dagene gikk. Det kom ingen båt. De tok avgjørelsen: Ro over Storfjorden til Vestspitsbergen og så gå over land til graven i Advent Bay. En vinter til ville de ikke komme levende fra.

Bernhard Johansen Aspmo (stående) og Ole Johan Lundborg Tarraldsen, sannsynligvis fotografert like etter at de var tilbake etter overvintringen i 1911. Foto etter B. Amundsen: Svalbardboka 1989.

De sydde et seil til båten og rodde så første etappe til hytta i Kvalpynt-hamna. Derfra gjorde de et forsøk på neste etappe, Storfjorden, men is og vind tvang dem til å snu.

Etter et par dager, den 26. august, fikk de øye på ei skute ute i isen i det usiktbare været. De kastet seg i båten. Den livsnødvendige kista med klær ble stående igjen i fjæra. De satset alt, og klarte å nå skuta igjen. Skipper Nils Larsen ombord på ELLIDA var også overrasket over å se de to klyve

over rekka enda han hadde fått beskjed om å se etter dem. Han hadde ikke ventet å se dem på de kanter.

Den 26. september kom de til Hansnes i Langesund og noen dager senere var de i Tromsø.

I Tromsø ble det reist krav om å sende hjelp til nødstedte. De tre Tromsø-avisene kom med krasse innlegg om saken. Da KOBHEN og DOGEREN kom tilbake og ikke hadde de to overlevende med seg ble det organisert en hjelpeekspedisjon, som gikk fra Tromsø den 18. september. Båten klarte å ta seg inn til Halvmåneøya og Negropynten, men oppdaget at de to var reist derfra. Fangsten til overvintreterne klarte de å berge med seg. I de siste dagene av september måtte de gi opp letingen og returnerte til Tromsø. Der fikk de vite at de to var berget.

Fangst første året: 50 bjørn, 2 levende bjørnunger, en del rein, kobbe og snadd. Ingen rev. (B. Amundsen nevner 40 rev).

Fangst andre året: 5 bjørn, 0 rev, en del rein, kobbe og snadd.

Kilder:

Aspmo, Bernhard: pers. med.;

Tromsø, 1911 nr. 99, 109, 110, 115 og 117;

Nordlys, 1910 nr. 82, 83, 87, 88, 1911 nr. 69, 72, 73, 75, 77, 78, 81, 82, 83, 104 og 107;

Tromsø Stiftstidende, 1911 nr. 96, 97 og 106;

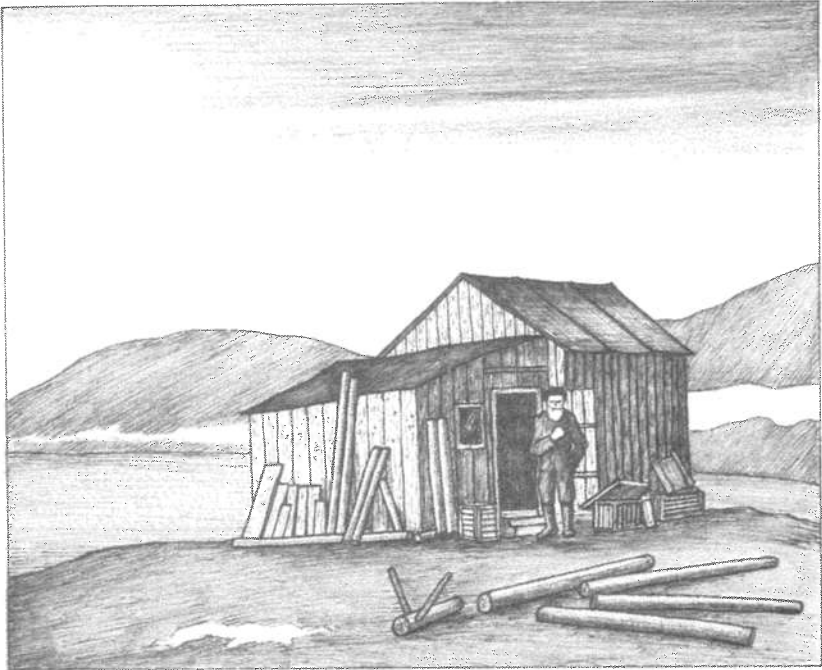
Fønhus, Mikkjel, 1948: *Menn under Nordlyset*. H. Aschehoug & Co, Oslo. (Aspmo skrev til meg at Fønhus intervjuet ham i 1915, og at boken i alt vesentlig dekker overvintringshistorien);

Amundsen, Birger, 1989: *De ulykkelige to. Svalbardboka*. Mitra forlag, Tromsø.

Krestofa Bay (Krestovaja guba) og Nordenskiöld Bay (zaliv Nordensel'da) på Novaja Zemlja 1909-10

To fangstekspedisjoner fra Tromsø reiste til Novaja Zemlja sommeren 1909 for å overvintre. Den ene på i alt seks mann ble rustet ut av J. A. Killengreen, den andre på fire mann ble rustet ut av Lars Hansen og Paul Figenschou. Den ene la seg i Krestofa Bay og den andre i Nordenskiöld Bay. Begge ekspedisjonene hadde med seg materialer og bygget hytter. Rederne hadde ikke kontaktet russiske myndigheter. Det var en vanlig oppfatning i ishavskretser at det nordlige av Novaja Zemlja var et ingenmannsland hvor man fritt kunne drive fangst.

Disse to ekspedisjonene var et forsøk på å finne nye fangstfelter. Et

Den norske hytta i Nordenskiöld Bay tegnet av Lars Linnér etter et foto i Aftenposten 19.08.1910 som igjen har det fra den russiske avisen Novoje Vremja. Hytta var av samme type og standard som fangsthyttene på Spitsbergen.

mislykket forsøk på å sende overvintre til Novaja Zemlja var gjort i 1908 av Killengreen (se foran).

Høsten 1909 var en russisk vitenskapelig ekspedisjon på tokt langs det nordlige Novaja Zemlja. Denne ekspedisjonen kom inn i Nordenskiöld Bay og besøkte nordmennene. Et medlem av den russiske ekspedisjonen, herr Rusanov, forteller om dette besøket til avisen *Novoje Vremja* i august 1910. Her er litt av den artikkelen som ble gjengitt i *Aftenposten*:

Steile klipper som strekker seg en hundre favner inn fra kystlinjen, danner en langaktig kjegle, i hvis østlige hjørne det lille norske hus har funnet ly. Men midt i kjegelen ligger ruinene av en russisk jakthytte; et sørgelig bilde på russisk jord! Der hvor i sin tid gjennom århundrer våre kjekke russiske pomorer drev sin fangst, lever nu nordmenn rolig og samler seg med letthet rikdom. Ved siden av de råtne, mosedekkede ruiner er nytt liv spiret; det lille huset var ennå ikke bygget ferdig, rundt om lå friske høvelspon, og nyhuggede bjelker av rekved som skinnte lystig i solen.

På stranden lå ferdig til å sende til Norge tønner fylt med fangstprodukter; dels spekk og fett av havdyr, dels kostbar laks, som man tar med garn i elvemunningen. Med rosende ord for den gjestfrihet som nordmennene viste ham på russisk grunn, tilfører Rusanov, at etter hva det lykkedes ham å erfare, lå der nordenfor denne boplass ennå en norsk bebyggelse.

De russiske myndigheter fikk rede på dette. Vi må anta at medlemmer av den russiske ekspedisjonen ga rapport om det norske foretagendet. Skipper Kræmer mener at den samojediske kolonien som lå lenger inne i samme fjord hadde gitt rapport om de norske fangstmennene.

Nordmennene må ha fått greie på at noe var i gjære for det var såvidt ekspedisjonene ble hentet før den russiske vaktbåten BAKAN kom. Hentingen av de norske i Krestofa Bay hadde foregått i all hast. Det lå fastis foran hytta så på grunn av lang vei ut til båten og tidsnød, hadde nordmennene ikke fått tatt med seg de tre siste bjørneskinnene.

Fangsten ble dårlig. På begge ekspedisjonene, i alt 10 mann, ble det 34 bjørn og 116 rev.

Kilder:

Aftenposten 1910, 19. august;

Tromsø 1910, 27. juli;

Kræmer, Waldemar: *Blant hvalross, sel og bjørn i 32 år*. Norsk Polarinstitutt. Ubuål.

Tillegg

Historien nedenfor har blitt oversatt i Del I (Polarboken 1971-72). De fire fangstmennene som var satt i land på Bern Eiland (Bjørnøya) i 1882 angis å være hvalfangere. Men det skal være hvalrossfangere. Det var ingen hvalfangst på Bjørnøya på den tiden. Beretningen gjengis i sin helhet som den sto i *Tromsø* 18. januar 1933.

Over Ishavet i åpen båt — i møte med døden

Senhøstes 1882 stod der i Morgenbladet følgende korrespondanse fra Hammerfest: (Rettskrivningen modernisert her).

- To av våre ishavske fangstfarere, nemlig Nils Hansen med Akermans slupp bestemt med fartøi og 8 mann å overvintre på Spitsbergen på en der forsøkende vinterfangst, - og skipper P. N. Fehrmann med galeasen FORTUNA bestemt til å landsette vinterfangstmannskaper på Bern Eiland, har begge måttet vende hjem med uopnået bestemmelse, efter flere dagers utholdende storm, snefokk og kulde i Ishavet, uten utsikt til å kunne komme i land hverken på Bern Eiland eller Spitsbergen.

Atter er nu den 3dje skipper, nemlig P. Michelsen avgått herfra med galeasen FORTUNA for å forsøke landsetning på Bern Eiland av åtte vinterfangstmannskaper, og fornemmelig for derfra å avhente 4 mann som i sommer ble landsatt av Nils Hansen og er formodentlig enda der i live, eller av kulde omkommet.

Michelsen og hans mannskap fikk en overfart som selv den fullbefarne ishavsmann etterpå betegnet som noe av det hårdeste han hadde vært med på.

At de seilte med livet som innsats er et svakt uttrykk, døgn etter døgn, var de angrepne av uvær og snestorm på overfarten, to ganger var de bestemt på å gjøre venderreis, men de gjorde det ikke.

De tok kampen op på nytt, de visste at langt der nord var det andre mennesker i nød, kan hende i overhengende nød, og så måtte det ytterste forsøkes.

Ikke før var de ferdig med å ri det verste uværet av, så var de kommet så langt at kampen med isen begynte. At den heller ikke har vært noen lek, tyder en ordknapp melding fra skipper Michelsen på: Tre, fire ganger holdt pakkisen på å skru galeasen i stumper og stykker, tre netter måtte de tilbringe på isflak som flere ganger slo revner, som delte seg.

Livsfare sier skipperen ikke noe om. Han noterer bare omsvøpsfritt og nøkternt at først 6. oktober rakk FORTUNA frem til Bern Eiland. Vår reise dit var forgyeves.

Bak disse lidenskapsløse ord i ishavsskipperens melding skjuler der sig en polarnattstragedie, en beretning om menns desperate kamp mot mørke og uvær, - og et dumdrstig forsøk på å komme sig ut av polarnattens kvelende favntak, en overmenneskelig anstrengelse som mislyktes.

De fire mennene på Bern Eiland var hvalfangere, - landsatt der på forsommeren 1882, hårdføre karer alle sammen, og trenet til å tåle litt av hvert.

Men sommeren i isødet ble det år nærmest for en polarvinter å regne.

Fangsten slo dårlig til, snart - allerede tidlig på ettersommeren satte kulden inn. De hadde gillret sig op en hytte, men den gav liten livd.

Verre enn alt pinte dog uvissheten de fire, tanken på at de måtte vente forgyeves på båt som kunne føre dem sydover igjen. Tanken om at de - slik som forholdene lå an, måtte forberede sig på å leve en vinter igjennem i ødemarken.

Enkelt og med få ord - som skipper Michelsens rapport var det - foreligger kommunikeet om de fires skjebne.

Meldingen ble først kjent i slutten av januar 1883. Det lød:

Ekspedisjonen til Bern Eiland iser for å avhente fire der på hvalfangst etterlatte personer løp således av: Michelsen fant ikke mennesker på Bern Eiland, men på bordet i hytten fant han et brev hvor de fire meldte at de hadde forlatt øya i en 8-året båt for om mulig på denne måte å nå Norge.

De hadde allerede i flere uker såvidt proviant, da de bare var utrustet for en måned, og de måtte nu reise, da de neppe håpet at skib så sent på året ville anløpe. Av det slette og stormende vær som etter deres avreise inntraff, har man nu grunn til å formode at de neppe mere er i live -.

Diskusjon

Fangstekspedisjonene som er omtalt er en naturlig fortsettelse av fangsten før 1905. Fangerne fikk sine inntekter av fangst på isbjørn, blå- og hvitrev, rein, dun og egg. Fangst på kobbe og snadd som hadde betydning som mat og åte til bjørn og rev, hadde liten økonomisk betydning for overvintreterne.

Det er omtalt 44 ekspedisjoner på Svalbard hvorav en vintret ufrivillig det andre året. Av disse hadde 15 ekspedisjoner skuter med som de la i vinteropplag. En ble vrak og flere kom alvorlig til skade. På disse ekspedisjoner deltok 217 mann, ingen kvinner, 16 ble angrepet av skjorbuk, 12 av disse døde, fire omkom og en angis å ha dødd av blindtarmbetennelse. Sammenlignet med tidligere år, var det blitt en bedring i helsetilstanden.

Det er mulig at det er noen ekspedisjoner som ikke er omtalt, men det er i tilfelle svært få. I tillegg til de 44 er fire til omtalt. Det er overvintretere som kombinerte vaktjeneste og fangst. Det har vært noen flere enn disse fire, men fangsten fra disse var ubetydelig.

Antall fangstmenn på hver ekspedisjon varierte fra 2 til 12, men ekspedisjoner med mange mann fordelte dem alltid på flere hytter, og i enkelte tilfeller på to adskilte fangstfelt.

Fangstmetodene og redskapene var de samme som tidligere, bortsett fra at gift (stryknin) ble tatt i bruk og antagelig brukt av de fleste. Bruken av gift ble sterkt kritisert av en del fangstfolk som mente at den burde forbys. Det ble mer alminnelig å bruke selvsjudd til bjørnefangst. Bottlenose-kanoner ble brukt ved siden av remingtongeværer. Skytset ble montert i båser av stein, drivtømmer eller snø.

På grunn av stor konkurranse om fangstfeltene på Svalbard, ble det gjort forsøk på vinterfangst på Novaja Zemlja. I 1908 reiste en skute fra Tromsø, men den led havari og avbrøt. Samme året reiste tre skuter fra Vardø, hvorav minst en besetning hadde planer om å overvintre. De hadde samlet en besetning på 18 mann og ble tvunget til å vintre. Den ene skuta forliste og ti mann omkom. I 1909 ble det sendt to ekspedisjoner fra Tromsø til Novaja Zemlja. De kom bra gjennom vinteren.

De russiske myndigheter protesterte mot vinterfangsten på Novaja Zemlja. Guvernøren i Arkangelsk sendte både i 1909 og 1910 en båt inn i fjordene på Novaja Zemlja for å oppbringe norske fangstfolk. Ingen ble tatt da fangstfolkene var hentet før russerne kom.

SUMMARY

The Norwegian winter hunting expeditions.

Part 4. 1905 to 1910

In this part 44 winter hunting expeditions in the Svalbard area are described, one of which was forced to stay for a second winter. The business was carried out in the same way as in the years before 1905. The trappers earned their income catching polar bears, polar fox, reindeer, and collecting eider down and eggs. The hunting methods were the same as before, except that poison (strychnine) was now being used for trapping of bears and foxes by many hunting parties. 217 men took part on these expeditions, but no women. The number of hunters on each expedition varied from 2 to 12. Large expeditions were divided between different cabins.

16 expedition members suffered from scurvy, of whom 12 died of the disease. Furthermore four died in accidents and one from appendicitis.

15 of the 44 expeditions had the expedition vessel with them in the winter on Svalbard. One boat was wrecked and some of the others badly damaged.

In addition to the Svalbard expeditions six expeditions to Novaja Zemlja are described. One ship was wrecked on the way north and the expedition had to return. The other five wintered, one of which wrecked their boat and all ten persons died. Only two of them had satisfactory results. The Russian authorities sent letters of protest to Norway and sent a ship into the fjords of Novaja Zemlja, both in 1909 and 1910, to arrest the Norwegian hunters. The expeditions had left before the Russians arrived.

Odd Dahl

1898 - 1994

Da Odd Dahl døde 2. juni i år, gikk en av Norges store sønner i dette århundret bort. Han var en byggende kraft, et teknisk geni hvis innsats i en rekke store prosjekter, nasjonale som internasjonale, trakk Norge på høyden i teknologi og kunnskapsindustri. Som ung mann deltok han i Maudferden, og han var den sist gjenlevende av Roald Amundsens ekspedisjonsdeltagere. Det er hans innsats for norsk polarforskning vi vil fremheve her i Polarboken.

Da Roald Amundsen forberedte sin store Nordpolekspedisjon (Maudferden) bestemte han seg for å ta i bruk flymaskiner. Da MAUD i 1922 gikk fra Seattle for å begynne 2. del av ferden, sendte han med et lite Curtiss Oriol fly for isrekognosering og for å gjøre vitenskapelige målinger i høyere luftlag. Odd Dahl, 23 år gammel og fersk fra Hærens Flyskole, ble mønstret på som fører. Han skulle dessuten være radiotekniker, filmfotograf og altmuligmann. Han var den første i verden som brukte polarisen som startbane for fly. Men flyvningene gikk ikke så bra og endte med havari. Heldigvis kom såvel Dahl som hans passasjer Oscar Wisting fra det uten mèn. Men Dahl skulle vise seg å bli en meget nyttig ekspedisjonsdeltager på andre felter, hans evner som tegner og konstruktør av geofysiske

instrumenter var av uvurdelig betydning for ferdens vitenskapelige resultater.

Odd Dahl ble en av Norges fremste vitenskapsmenn. Læretiden på Maud-ferden under polarforskeren H. U. Sverdrup la et godt grunnlag for hans utvikling.

Sverdrup inspirerte Dahl til å studere fysikk i fritiden ombord, og fikk så stor tillit til hans evner at han etter ferden hjalp ham til en stilling som assisterende fysiker ved Carnegie Institution of Technology i Washington D.C. Han gjorde en fremragende karriere innenfor ionosfærefysikk og kjernefysikk. Men Sverdrup ønsket at Dahl skulle gjøre en ny nasjonal innsats for Norge, og tilskyndet sin gode venn professor Bjørn Helland Hansen å kalle ham hjem for å bygge opp en moderne laboratorie-teknisk avdeling ved Christian Michelsens Institutt i Bergen. CMI ble hans faste plattform for en kometaktig karriere i teknisk-naturvitenskapelig forskning, og hans navn er særlig knyttet til oppbyggingen av atomrektorene på Kjeller og i Halden og protonsynkrotronen i CERN.

Odd Dahl var en sprudlende og fantasirik personlighet med en utrolig spennvidde av interesser. En av hans hobbyer var å konstruere modeller av gamle fartøyer. En vakker modell av MAUD fra hans hånd er å se i Framhuset på Bygdøy.

Odd Dahl hadde en rekke medaljer og æresbevisninger. Naturlig nok var han æresmedlem av Norsk Polarklubb.

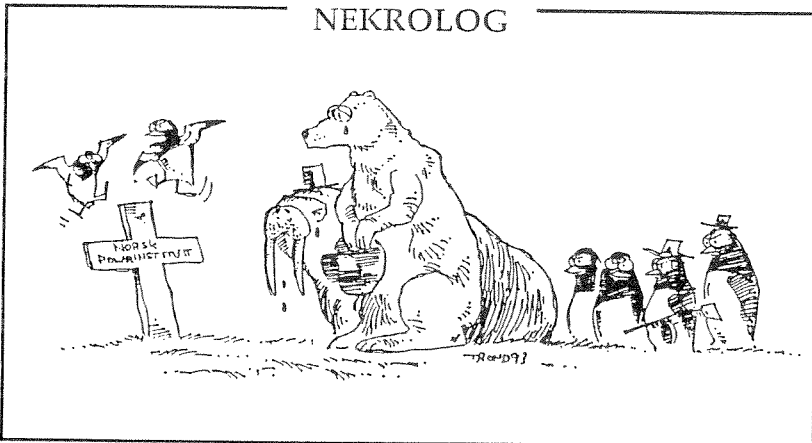
Vi lyser fred over hans minne.

Tore Gjelsvik

FRA POLARFRONTEN

NORSK POLARINSTITUTT VEDTATT FLYTTET TIL TROMSØ

Etter nærmere tre års lokaliseringsdebatt vedtok Stortinget 9. juni 1993, med 91 mot 54 stemmer, at Norsk Polarinstitut skulle flyttes fra Oslo til Tromsø. Flyttingen skal skje gradvis, men være fullført innen utgangen av 1998. Norsk Polarinstitut, opprettet i 1948, var en direkte fortsettelse av Norges Svalbard og Ishavsundersøkelse (NSIU) som var opprettet 20 år før. NSIU baserte seg tilsvarende på årlige arktiske ekspedisjoner utrustet fra østlandsområdet helt tilbake fra 1906. Det er altså en 90-årig epoke som tar slutt. I dagspressen kom det frem ulike syn på flytтеvedtaket. Følgende karikatur, tegnet av Trond Haugskott, stod på trykk i Svalbardposten 11. juni 1993.

REINJAKT PÅ SVALBARD

Sysselemanden opplyser følgende:

- 1992: Det ble utdelt 288 fellingstillatelser, og det ble skutt 176 reinsdyr. Av disse ble 90 skutt i Sassen, 43 i Colesdalen, 20 i Grøndalen og 23 i Reindalen. En rein ble skutt av en russer og en ble tjuvskutt.
- 1993: Det ble utdelt 302 fellingstillatelser, og det ble skutt 190 reinsdyr.

OVERVINTRENDE FANGSTFOLK 1992–1993

I Mushamna overvintret Jarle M. Vadder fra Skien. Det var hans første vintring og han overtok hovedstasjonen og fem hunder etter Kjell R. Hovelsrud og Inger Eide som reiste ned da Vadder kom opp med båt den 23. juli. Vadder ble hentet ned 3. juli 1993.

Vadder satte opp 40 feller fra Mushamna og ut mot Gråhukuken og sørover i Widjefjorden til Vogtvatnet. Det var en strekning på 30 km. Her hadde han tre bistasjoner: på Kapp Hvile (ved Gråhukuken), Fiskebayhytta (ved Vårfluesjøen) og Lille Krypinn (ved Vogtvatnet).

Det var en vinter med mye is og derfor også uvanlig mye bjørn til å være det fangstfeltet. I løpet av vinteren så han 60—80 isbjørn, men en del av dem ble nok observert to eller flere ganger. Den første kom i slutten av november. På Kapp Hvile hadde han et dramatisk møte med iskongen. Han forteller:

Det var -23°C da jeg kom frem til hytta den 17. mars. Jeg var trett, og var snar til å spise og legge meg. Om morgenen ble jeg vekket av hundene. For i det hele tatt å komme inn i Kapp Hvile hadde jeg kvelden før måttet grave en 1,5 m dyp snøsjakt foran døra. Og da jeg og tisper mi, Widje, som hadde ligget inne sammen med meg kom ut i snøsjakta så jeg en bjørn som sto på to ved hundene ca. 10 m unna. Den sto midt mellom Troll og Bosse og slo etter dem med labbene. Hundene var bundet i nattlina med kort kjetting og hadde derfor ikke store muligheter til å hoppe unna. Situasjonen var farlig for dem. Umiddelbart skjøt jeg et skudd i luften. Bjørnen lot seg falle ned på alle fire, rygget litt vekk fra hundene og kikket seg rundt. Den fikk øye på meg, og uten å nøle kom den byksende mot meg i full fart. Jeg slapp Widje. Hun var oppe av snøsjakta i samme øyeblikk som bjørnen var fremme. De kolliderte nesten, bjørn og hund. Bjørnen gikk opp på to like foran oss, mens Widje bjeffet vilt og hoppet til side da bjørnen slo etter henne.

Bjørnen falt igjen ned på fire, brydde seg ikke om hunden, stirret bare på meg der jeg sto nede i snøsjakta mens den sakte svingte hodet fra side til side. Så kastet den seg mot meg, og jeg skjøt i samme øyeblikk. Avstanden fram til den var litt over en meter. Den hadde faktisk hodet over snøsjakta og var på vei ned da skuddet traff den i brystet. Den kastet seg bakover og satte avsted, men bare etter 15 meter falt den om, — død.

Jeg gikk inn og kokte kaffe. Men jeg må innrømme at det skvulpa fælt da jeg drakk den første supen.

Det var et dårlig reveår, så det ble mest av gode naturopplevelser for Vadder. Fangst: 9 hvitrev, 1 bjørn, 6 storkobber, 29 snadd, 3 rein og 0 ryper.

På Austfjordneset overvintret igjen Atle Midttømme. Høsten var fin. Det var godt med kobbe og snadd, og fjorden frøs ikke til før ved juletider. Det var nesten håpløst å drive revefangst fordi bjørnene som ofte besøkte terrenget hans, slo fellene ned og tok åtet. Mange revespor var det heller ikke å se. Bjørnene var til plage på andre måter også. Sent på høsten bet en av dem hull på gummibåten. Bjørnen hadde blitt merket med nr. 3 den 9. august i Lady Franklinfjorden på

Nordautlandet. I bistasjonen Austbotnhytta hadde den brutt seg inn, revet ut madrassen og ødelagt det meste av inventaret. I september var en bjørn rundt hytta i fire uker før han fikk jaget den vekk.

Fangst: 10 storkobber, 50 snadd, 3 rein, 30 ryper og 10 kg dun.

Kilde: A. Midttømme

I Mosselbukta overvintret Halgeir Bredesen (38) alene. Det var hans første overvintring. Han ankom den 15. august og hadde med seg to hunder. Feltet hadde vært i bruk sesongen før, så det var ikke all verden å få alt klart. Han brukte tre bistasjoner: Rekvika, Banguhuk og Laksvågen. Fangstfeltet strakte seg fra Verleghuken til Laksvågen og her satte han opp ca. 50 revefeller.

Drivisen kom den 30. oktober og dermed de første bjørnene som kom til å besøke ham hyppig resten av vinteren. Det første møtet hadde han 9. november. I mørket holdt han på å stå på ski rett i en bjørn, men klarte å stoppe på 20 meters hold og skremme den vekk med et par skudd.

Revefangsten startet godt med tre rev de tre første dagene, men så ble bjørnene en plage. De gikk fra felle til felle og vippte dem overende og tok åtet. Det var nærmest umulig å drive revefangst. Bistasjonene ble også hyppig besøkt. Halgeir forteller om Banguhukhytta: «Jeg kom dit i -34°C. Da var hele hytta knust. Begge dørene var pinneved. Vinduene var knust. Bordet var knust, hyllene revet ned og madrassen revet i filler. Provianten var spist eller ødelagt. Alt var rasert av bjørn.»

Den 5. mars hadde han sitt mest dramatiske møte med en av de 28 bjørnene han mener å ha hatt nærmest døgnlig besøk av i løpet av vinteren: «Det var på ettermiddagen, jeg skulle ut og hogge ved, da jeg så rørelse i høyre øyekrok. Bjørnen hoppet rett mot meg. Det var ren reflekshandling som reddet meg. Bamsen var vel knapt en meter fra meg da jeg sparket fra og landet på ryggen i yttergangen. Hellet var at døra sto på gløtt og gikk innover. Jeg fikk sparket igjen døra med ene foten, lå med ryggen mot veggen og begge føttene plantet på døra. For å gjøre historien kort. Jeg ble angrepet to ganger til av denne bamsen denne ettermiddagen. Men nå hadde jeg den under kontroll, så det var bare å løpe inn og få stengt døra når den kom settende.»

På vårvinteren fikk han besøk av kona som kom dalende ned i et helikopter. Besøket var arrangert av ukebladet Hjemmet.

Fangst: 8 hvitrev, 3 rein, 1 storkobbe, 7 snadd, 18 ryper, og 1 gås.

Kilder: H. Bredesen pers. med. og Hjemmet 1993 nr. 24.

På Akersløya hadde Louis Nilsen tilhold den lyse delen av vinteren. Ingen opplysninger om fangst.

På Kapp Wijk overvintret Harald Soleim. Ingen opplysninger om fangst.

I Farmhamna (i Forlandsundet) overvintret Hans Lund og Marianne Prytz. Ved siden av fangst og dunsanking sydde de selskinnsjakker og andre plagg av

skinn. Selskinn sendte de til Norge for garving. Noen skinn garvet de selv også. Huset bygde Lund sommeren 1992 før han startet sin overvintring det året. Stedet var godt besøkt av bjørn vinteren 1992—1993 da han lå der alene. Blant annet forsynte bjørnene seg med 45 sel fra stativet hans. En dag tallet han ti bjørner fra vinduet. Ingen opplysninger om fangst.

Kilde: Svalbardposten 28.08.92

1993 - 1994

I Mushamna overvintret Kjell Reidar Hovelsrud med den tyske jenta Barbara Aerland. Hovelsrud brukte 70 revefeller på dette feltet, hvor han har fangstet i mange år.

Det var lite rev i terrenget. Bjørn var det mange av, og de må ta en del av skylden for at det ble få rev i fellene som ofte ble rasert av bjørn. Bjørnen var også til hinder for fangsten ved å besøke og gjøre hærverk på bistasjonene. En bistasjon ble rasert tre ganger. På fjordisen var det mindre sel enn vanlig.

Det ble lite ut av vinterfangsten, men de forarbeidet en del selskinn og sydde sko, votter og luer av dem til salg i Longyearbyen.

Fangst: 3 hvitrev, 1 blårev, 8 storkobber, 40 snadd og 4 rein.

Kilde: K. R. Hovelsrud

Midttømme bestemte seg for å overvintre på nytt på Austfjordneset. Men mens han reiste til Norge på ferie, hadde han en kar til å passe hundene og hytta. I begynnelsen av september fikk de besøk av en bamse. Det var en stor en. Den ruslet rundt hytta og lot seg ikke skremme av hverken skudd eller annet. Den spaserte mellom hundene uten å bry seg om dem. Tre selskrotter spiste den av stativet. Sysselmannen ble varslet, og helikopteret fikk den til å rusle vekk. Helikoptermannskapet ventet en stund og snart kom luringen igjen. Nå ble den jaget lenger vekk. Dagen etter kom den igjen, og helikopteret måtte igjen jage den langt vekk. Fire dager senere kom den tilbake til hytta. Den fikk ikke tak i maten som hang på stativet og ble aggressiv. Den banket i hytteveggen og ville inn. Hundepasserer fikk ikke geværet til å virke og tilkalte sysselmannen for tredje gang. Denne gangen ble bjørnen jaget for godt.

Midttømme kom og overtok. Denne vinteren var det bedre forhold for revefangsten enn året før. Da sommeren kom lå fjordisen langt ut i juli måned, og det gjorde at reven besøkte holmene som ærfuglen hekker på. Det ble derfor lite dun. Etter at fjordisen var gått opp, kom isbjørn svømmende ut på holmene. De søkte også etter egg. Flere dyr måtte jages vekk fra holmene for at ærfuglen kunne få ro til å legge egg.

Fangst: 5 hvitrev, 3 storkobber, 60 snadd, 3 rein, 30 ryper og 10 kg dun.

Kilde: A. Midttømme og Svalbardposten 10. og 17.09.93.

I Mosselbukta hadde Hans Rudrudjordet planlagt å overvintre. Han kom dit den 18. august og startet med å gjøre fangstfeltet klart og bruke bistasjonene på

Bangenbuk og i Sørvågen. Men det gikk ikke som han hadde håpet. Han hadde nettopp satt åter i en del revefeller og var kommet i gang med fangsten da han ble syk. Den 9. november reiste han tilbake til Longyearbyen med sysselmannens helikopter med en kraftig influensa og høy feber. Han valgte å avbryte overvintringen.

I den tiden han var der fikk han to rever. Han fikk besøk av en stor hann-bjørn, men den laget ikke noen vanskeligheter.

Fangst: 2 hvitrev og 2 rein.

Kilde: H. Rudrudjordet pers.med.

På Akseløya hadde Louis Nilsen tilhold i den lyse tiden av vinteren. Ingen opplysninger om fangst.

På Kapp Wijk overvintret Harald Soleim. Noe helt nytt for en overvintrer var det at han fikk montert telefaks. Ingen opplysninger om fangst.

Kilde: Svalbardposten.

I Farmhamna overvintret igjen Hans Lund og Marianne Prytz og fortsatte sin virksomhet som året før. Helt nytt som på Kapp Wijk fikk stasjonen i Farmhamna også montert telefaks. Ingen opplysninger om fangst.

I Fridtjovhamna lot Egil Lindberg sin 36 fots havseiler, Framanjo, fryse inne den 13. oktober. Det ble raskt is rundt båten, men i november kom det uvær og isen brøt opp. Båten drev en stund rundt i hamna. Roret ble ødelagt og han mistet to ankre. Etter en tid frøs båten fast igjen.

Hele vinteren hadde Lindberg det rolig i selskap med hunden sin. Forsøket på revefangst ble det ikke noe særlig av på grunn av vanskeligheter med å ta seg fram i terrenget. Bjørn var det mange av, og fram til påske så han 50 stykker. Ingen laget alvorlige vanskeligheter selv om et par kom ombord en tur.

Kilde: Svalbardposten 8.04.1994.

ISBJØRNHISTORIER

Den 20. januar kom en bjørn til hundegården i Svea. Den slo inn døra til to av burene hvor det var lagret snaddeskrotter. Dagen etter satte Svea-folket opp en felle for å fange den. Den gikk i fella, men den brøt seg raskt ut igjen. Natt til den fjerde dagen slo den inn døra til et hundebur hvor det var to hunder. Døra lukket seg bak bjørnen, og da den var innestengt begynte den å bli brutal mot hundene. Men hundene var for raske for den, og snart hadde bjørnen slått seg ut igjen. Den ble forsøkt jaget vekk med scooter, men det gikk et kvarter før den gadd å løpe bort. På de fire dagene den var der hadde den spist opp nesten hele lageret av hundemat.

Svalbardposten 22. januar 1993

På Bjørnøya har det vært usedvanlig mange bjørn. Den første kom 14 januar 1993. I alt observerte folkene på stasjonen bjørn 91 ganger. De fleste var rolige og trakk seg unna folk. Et par bjørner måtte de skremme vekk med varselskudd. Det er gjort en del skade på hyttene på øya.

Svalbardposten 14. mai 1993

En ung bjørn har oppholdt seg i Adventfjorden inn mot Gamlekaia siden 18. mai. Mange mennesker har vært ute for å se på den. Bjørnen har tatt oppstyret med ro.

Svalbardposten 21. mai 1993

En gruppe på åtte engelske forskere som lå i et telt ved Paulabreen fikk den 20. juni besøk av en bjørn som var på vei inn i teltet da den ble oppdaget. En av engelskmennene langet ut et spark etter bjørnen som da trakk seg noe tilbake for å igjen å gå inn i teltet. I det samme ble bjørnen skutt på en meters hold. Den trakk seg sterkt såret tilbake, men angrep ikke på nytt. En av deltagerne brukte en hel dag på å gå til Svea og varsle sysselmannen. Bjørnen ble avlivet.

To geologer på Treskerodden i Hornsund syntes de hørte noe mistenkelig utenfor teltet. Da de tittet ut så de en bjørn som tittet inn av vinduet på den gamle fangsthytta bare fem meter borte. Da bjørnen så geologene fattet den strakt interesse for dem og gikk rett mot dem. De fyrte av et skudd i bakken foran den og den trakk seg raskt tilbake og la seg til på en høyde i nærheten. Den var blodig. Sysselmannen ble varslet og kom og skjøt den. Bjørnen var blitt såret av en rikosjett. Grunnen til at den hadde kommet så nært inn på teltet var at den hadde klart å lure seg over to sett snublebluss.

Svalbardposten 23. juni 1993

Isbjørn angriper en mann i Alaska

Den 1. desember 1993 kom en isbjørn på besøk til den militære radarstasjonen Oliktok Point, helt nord i Alaska mellom Point Barrow og Prudhole Bay. To menn som var inne i huset så bjørnen kikke inn vinduet. Den ene tok et magasin og dekket til glasset for å hindre den nysgjerrige bjørnen å se inn. Men istedenfor å miste interessen presset den seg raskt inn gjennom vinduet og inn i rommet. Bjørnen tok tak i den ene, en 55 år gammel mann, bet og brukte labbene på ham. Bjørnen ble straks skutt, men mannen måtte bringes til hus med meget alvorlige skader.

Bjørnen var en meget mager ung hann med tom mage. Dette er det første tilfelle vi kjenner til i Alaska der en isbjørn går til angrep på personer inne i hus. Den 8. desember 1990 ble en eskimo drept i Point Lay (se Polarboken 1991—92), men det var mellom husene.

Kilde: The Orlando Sentinel, 25. des. 1993

HVITHVAL BERGET I NY-ÅLESUND

I fjorden utenfor Ny-Ålesund hadde en hvithval viklet seg inn i tauet til en forskningsbøye som var godt forankret i havbunnen. Tre båter prøvde å fange den for å få den fri av tauet. Det ble en vanskelig jobb. Etter en time roet hvalen seg ned, og den ene båten kom helt opp til den, fikk tak i bøyen og fikk halt den ombord. Men da ble det liv i hvalen igjen. Den la på svøm med gummibåten på slep. Flere ganger gikk den til angrep på båtene og bet i ripa. Til slutt la den seg rolig ved gummibåten og tauet ble kappet. Hvalen hadde et sår på ryggen etter tauet, men virket ellers frisk da den svømte sin vei.

Svalbardposten 25. juni 1993

NORDPOLEKSPEDISJONER

Vårvinteren 1994 startet flere ekspedisjoner fra Sibir eller Canada for å gå til Nordpolen. Alle hadde som mål å forsøke å gå helt frem til polpunktet uten hjelp.

Den japanske ekspedisjonen

Den første som prøvde seg var japaneren Mitsuru Obha (40) som startet 23. februar fra Kapp Arktisjevskij på Severnaja Zemlja i Sibir. Hans mål var først å gå til polen og så videre til Canada. Det var vanskelige forhold i begynnelsen, men han kom gjennom og inn på bedre is.

Etter tre uker var han så uheldig å gå gjennom isen og bli gjennomvåt. Situasjonen var meget alvorlig. Han hadde mistet en ski, det var sterk kulde og teltet var skadet etter et besøk av isbjørn. Han kledde helt av seg og krøp i soveposen som også var våt, og bad om hjelp da han var redd for å fryse ihjel. Han holdt det gående i teltet, men holdt på å gå tom for brensel før hjelpen kom.

Den 22. mars etter å ha fått flydropp, startet han på ny, men måtte gi opp før han nådde polpunktet.

Den første norske ekspedisjonen

Fra Ward Hunt øya i Canada startet Sjur Mørdre (31), Arild Vegrim (28) og Willy Gautvik (28) den 28. februar. De regnet med å nå frem til polen på 40 dager. Distansen var knappe 800 km. Det var som ventet vanskelige forhold til å begynne med, kaldt og mye vind. De lå med plast-innlegg i soveposene for å unngå kondens i posen, men det førte til kondens på kroppen.

Den 8. mars forfros Vegrim høyre tommel helt inn til beinet. Etter et par dager stoppet de for å lege og utbedre skaden. Men da det ingen bedring ble etter to døgn tilkalte de hjelp for å berge fingeren. Den 11. mars kom et fly fra Resolute Bay og hentet Vegrim. Mørdre valgte å bli med.

Gautvik gikk videre alene, men allerede dagen etter at et fly hadde kommet med ekstra forsyninger, pådro han seg en alvorlig ryggskade. Den fikk han da han skulle rykke til seg pulken som hadde satt seg fast i noe skruis. Gautvik klarte ikke å fortsette og ble hentet med fly.

Den andre norske ekspedisjonen

Den 2. mars startet Børge Ousland (31) alene fra samme sted som japaneren Obha i Sibir. Han nådde Nordpolen etter 52 dager og 12 timer, og ble dermed den første som har gått alene uten tilførsel av forsyninger. Se artikkel foran i boken.

Den skotske ekspedisjonen

Fra Ward Hunt startet skotten Rupert Hadow (32) alene den 8. mars. Han hadde store vanskeligheter helt fra begynnelsen av og gjorde små fremskritt. I de første dagene av april hadde han brukt opp det meste av provianten, og han innså at han ikke hadde noen mulighet til å nå målet. Etter bare 46 km ble han hentet tilbake til Resolute Bay med fly.

De russiske ekspedisjonene

En gruppe på åtte russere som kom fra Sverdlovsk startet fra samme sted som Ousland den 12. mars. De valgte å gå til fots og dra pulkene etter seg.

En annen gruppe på sju russere fra Tomek startet fra samme sted som Sverdlovsk-gruppen den 15. mars. De valgte også å gå på ski og dra pulkene etter seg.

Begge gruppene ga opp før de nådde polen.

Den belgiske ekspedisjonen

To mann fra Belgia startet fra Ward Hunt i Canada. De ga opp før de kom til polen.

SYDPOLEKSPEDISJONER

Antarctic walk, the south pole expedition 1992 (japansk)

Ekspedisjonen bestod av seks medlemmer som ble fløyet fra Punta Arenas i Argentina til Patriot Hills.

Den 11. november 1992 startet Kenji Yoshikawa, Masayuki Matsubara og Tetsuya Sano fra Patriot Hills på sin marsj til Sydpolen. De gikk på ski og hver av dem dro en pulk på 150 kg. På veien var de innom Thiel Mountains, og de kom frem til Sydpolen 16. januar. I begynnelsen hadde de mye motvind, men turen forløp uten noen store hendelser. Temperaturen var for det meste over -20°C . Hele turen ble gjennomført uten flyslipp.

Det var en vitenskapelig ekspedisjon. Det ble tatt prøver av snø og luft for å finne ut hvor stor forurensning av NO_x og SO_2 som er kommet til Antarktis. På Thiel Mts. ble det utført glasiologiske undersøkelser.

Fra Sydpolen ble de fløyet tilbake til Patriot Hills. Her hadde de tre andre, Satoshi Ishimaru, Kaoichiro Harada og Koshiro Kizaki, utført glasiologiske undersøkelser.

Fra Patriot Hills ble alle fløyet tilbake til Punta Arenas.

*American Women's Trans-Antarctic Expedition.
Første jenteekspedisjon som når Sydpolen*

Ekspedisjonen bestod av Ann Bancroft (37, leder), Sue Giller (45), Anne Del Vera (39) og Sunniva Sørby (31). Sunniva er opprinnelig fra Tønsberg. Planen var å gå til Sydpolen og videre tvers over det antarktiske kontinent, en skitur på 1100 km.

De startet 9. november 1992 fra Herculesbukten. Etter 67 døgn nådde de Sydpolen. Det var to uker lenger enn planlagt. Her ga jentene seg. En flott prestasjon.

En av årsakene til at de ikke fullførte etter planen var at Sunniva på veien til polen fikk store smerter i beina og nakke, og tilslutt bronkitt. Med god vilje og innsats klarte hun likevel å følge med til Sydpolen.

Rekordtur tvers over Antarktis

De to britene Sir Ranulph Fiennes (48) og Michael Stroud (37), begge kjente polarfarere, er de to første som har gått på ski tvers over det antarktiske kontinent uten å få forsyninger underveis. De startet i desember 1992 og brukte over to måneder på turen. I starten veide hver slede 190 kg.

Alene til Sydpolen

Erling Kagge gikk fra Berkner Island den 18.11.1993 til Sydpolen på 49 dager og 13 timer. Se artikkelen foran i boken.

Aurora-ekspedisjonen

Monica Kristensen organiserte en ekspedisjon som blant annet hadde som formål å finne Roald Amundsens telt på Sydpolen. Andre som var med var nestleder Jostein Helgestad (36), Egil Isaksen (36), Lars Ove Ekerhov (29), Per Haakon Eikeberg (25), og englenderen Mike Goremann.

Ekspedisjonen brukte snøscootere og den startet den 12. desember 1993 fra Blåenga.

Ekspedisjonen var på god fremmarsj da Isaksen 1. juledag falt 30 meter ned i en bresprekk. Arbeidet med å få ham opp varte i seks timer. Han hadde pådratt seg brist i to ribben og fått hjernerystelse.

Dette uhellet var ille nok, men dagen etter falt også Helgebostad ned i en bresprekk. Det skjedde etter at han hadde tatt seg en liten tur rundt teltplasse n ved et depot. De hadde da tilbakelagt 869 km av i alt 1877 km for å komme til Sydpolen. Ekerhov klarte å ta seg 20 meter ned i sprekken, men det ble da for trangt til komme videre. Fra McMurdo ble tre amerikanere med redningsutstyr fløyet ut til ulykkesstedet. Det viste seg imidlertid umulig å komme ned til Helgestad. Monica valgte etter dette å avbryte sin Sydpol-ekspedisjon.

Norsk Polarklubb

Klubben hadde følgende møter i 1992 og 1993:

1992:

12. februar på Polhøgda, Egil Bergsager: «Utviklingen i russisk olje- og gassindustri og muligheter for samarbeid med norske institusjoner og selskaper».

4. mars på Polhøgda, Dag Nævestad: «Norske hvalfangstminner på Syd-Georgia stasjonen». Møtet var årsmøte og styret ble etter valget: Formann Tore Gjelsvik, styremedlemmer Helge I. Høeg, Olav Eggen, Fridtjof Mehlum og Odd Lønø. Varamenn Kirsten Sunde Andersen og Trond Eiken. Revisor Otto Salvigsen. Klubben hadde pr. 31. 12. 1992, 597 medlemmer, hvorav 3 æresmedlemmer (Helge Ingstad, Odd Dahl og Tore Gjelsvik), 3 innbudte (Anne S. Ingstad, Gerd Lønø og Thoralf Lund).

26. oktober i Universitetets Aula, Olav Orheim: «100 år etter sjøsettingen av FRAM - Norges polare tradisjoner fortsetter, om Nordpol-ekspedisjoner 1992». Det var innlegg fra Simen og Sjur Mørdre om «Internasjonal Nordpol-ekspedisjon 1992» og Per E. Bakke fra «Transarktis 92». Møtet ble holdt i samarbeid med Norsk Geografisk Selskap.

18. november på Polhøgda, Jan Erling Haugland: «En reise til Mys Chaluskin (Verdens Ende) i Sibir».

Polarboken 1991—1992, nr. 37 i rekken, kom ut i et opplag av 1100 eksemplarer.

1993:

10. februar på Polhøgda, Reidar Furuholmen: «I vikingenes kjølvann — 1000 år etter».

3. mars på Polhøgda, Asta Linnér: «Nordpolhotellet i Ny-Ålesund». Møtet var årsmøte og styret ble: Formann Fridtjof Mehlum, styremedlemmer O. Eggen, Kirsten S. Andersen, H. I. Høeg og O. Lønø. Varamenn Trond Eiken og Øystein Wiig. Revisor Otto Salvigsen.

13. oktober på Polhøgda, Øystein Wiig: «Nye forskningsresultater om isbjørn på Svalbard.»

3. november på Polhøgda, Svend A. Albrehtsen: «Vitus Jonassen Bering — helten fra Arktis».

Styret har bevilget kr. 3.000,- som et bidrag til reising av en statue av Hjalmar Riiser-Larsen.